

ХУЗУРБАХШ ОИЛА
ДУНЁ
ЖАННАТИ

Усмон Нурий Тўпбош

«ЭРКАМ»
НАШРИЁТИ

Истанбул - 1442 x / 2020

© “ЭРКАМ” Нашриёти - 1442 х / 2020

ХУЗУРБАХШ ОИЛА ДУНЁ ЖАННАТИ

Усмон Нурий Тўпбош

Туркча асл нусха номи: Dünyadaki Cennet Huzurlu Aile Yuvası

Муаллиф: Усмон Нурий Тўпбош

Таржимон: Сарвиноз Абдували ва бошқалар

Мухаррирлар: Ўткирбек Мұхаммад Собир
Одил Ҳамид

Сахифалаш ва Мукова: Джихангир Ташдемир

ISBN:

Адрес: İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Mahallesi,

Atatürk Bulvari, Haseyad 1. Kısıم

No: 60/3-C, Başakşehir, İstanbul - Türkiye

Тел: +90 212 671 0700 pbx

Факс: +90 212 671 0748

Электрон почта: info@islamicpublishing.org

Веб-сайт: www.islamicpublishing.org

Language: Uzbek

ХУЗУРБАХШ ОИЛА

ДУНЁ
ЖАННАТИ

Усмон Нурий Тўпбош

Муқаддима

Инсониятни бир эркак ва аёлдан яратиб, ўрталарига абадий саодат манбаи бўлган муҳаббатни жойлаган, бир-бирларига ишқ эшикларини очиб қўйган Аллоҳ таолога туганмас ҳамду саноларимиз бўлсин.

Илохий ишқ ва муҳаббат дарвозасида кўнгилларимизни бу неъматга тайёрлаб, ҳузурли оила ҳәётининг энг мукаммал ўrnагини қўрсатган Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи ва салламга беҳисоб салавот ва саломларимиз бўлсин.

Шубҳа йўқки, барча маҳлуқларнинг яратилишида муҳаббат бордир. Бу оламлар яратилмай туриб Аллоҳ таоло «яширин хазина» яратди. Бу яширин хазинани муҳаббат деб атади ва уни барча мавжудотларга тарқатди.

Демак, барча муҳаббатнинг асоси илохий муҳаббатdir.

Ҳақ таоло қулларига ато этган барча севги ва муҳаббатнинг ҳаммаси Ўзининг муҳаббатига ҳозирлик ва юксалтирувчи бир васила сифатида инсонга тақдим этди. Унга муҳаббат чўққисига чиқа олиши учун энг муҳим погона эркак ва аёл ўртасидаги севги эканини билдириди. Бу муҳаббат ва

боғлиқлик учун эса никоҳни берди ҳамда оила деб атальмиш масканни энг баракотли, маъноли таскин ўчоги қилди.

Бу жиҳатдан оила ҳам Аллоҳга бўлган муҳаббатнинг бир парчаси, ҳам наслларнинг давом этиши учун бўлган илоҳий конундир. Яъни оиланинг ҳам баданий эҳтиёж, ҳам руҳий баркамолликка эришишида илк асосий заминдир.

Шу сабабдан Ислом наздида турмуш қуриш доим ташвиқ этилган ишлардан. Бунинг акси эса инсон хилқатига хилофликдир. Чунки оилавий ҳаёт одамзоднинг, қабридан ташқари, узоқ яшайдиган эҳтиёжи ва суннати сониядир.

Турмуш қуришнинг бу қадар муҳим бўлиши эътибори жиҳатидан орзудаги мақсадларнинг рўёбга чиқиши, оила ҳаётининг жаннатий ҳузур берувчи ҳолга айлантириш учун риоя этилиши керак бўлган кўплаб нозик нуқталар ва муҳим масалалар мавжуд.

Қандай қилиб илоҳий муҳаббатга поғона бўла оладиган бир оила ҳаётини қуриш мумкин? Нималарга эътибор берилиши керакки, уйимиз жаннат ва саодат маскани бўлсин? Қандай яшаш керакки, оилавий биргаликдаги ҳаёт йўлимиз илоҳий висол билан якун топсин? Қандай таъминлаш керакки, дунёда давом этган саодат охират ҳаётида ҳам давом этсин?

Оила саодатига сабаб бўладиган барча жавоблар шу саволларда ётибди. Бу саволларга ҳар ким ҳам шароитиу ҳолати туфайли мувофиқ тарзда жавоб бера олмас, балки. Ислом инсонларни оила

ҳәёти билан орзу қилинган мақсад ва натижаларга олиб бориш йўллари, усуллари, қоида ва ўлчовларини энг мукаммал шаклда, энг нозик жиҳатларигача тизиб, тартиблаб қўйди. Айни пайтда бу тизимга риоя қилинмаса, қандай салбий ва ёмон натижалар ўртага чиқиши ҳақида ҳам огохлантириди.

Бу хусусда муваффақият қозонмоқ, яъни баҳтли, саодатли оила ҳәётига эришмоқ учун Аллоҳ таоло бизга энг чиройли ва энг мукаммал ўrnакни насиб этди. Бу кўнгиллар сultonни Ҳазрати Мухаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи ва салламдирлар. Ҳаётининг ҳеч бир нуқтасида кичкинагина бўлса ҳам салбийлик топилмаган, Пайғамбарлар Пайғамбари курган оиласда мұхабbat ҳақиқий даражасини топди.

Яхши оила курмок учун Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шарафли ва гўзалликларга тўла оила ҳәётини ўрганмоғимиз, ундан ўрнак олмоғимиз мажбуриятимиздир.

Акс ҳолда яшаб турган жамиятимиз ҳузур ва баракотдан маҳрум бўлиб, бора-бора турли бўхронлар ичига думалаб кетади.

Ҳаммамиз шоҳиди бўлиб турибмизки, тўғри ва адолатли бир оила қура олмаган кўплаб ёшлиримиз ўринсиз ажримлар сабабли ўзларининг ҳам, фарзандларининг ҳам дунёларини зулматга айлантиряптилар. Янада даҳшатлиси, кўплаб ғофиллар турмуш қуришни исташмайди ва бу мавзудаги гуноҳ ва ҳаром зилзилалар ичida паришондирлар.

Мана шу ва шу каби воқеалар сабаб қўлимиздаги бу рисола дунёга келди. Иншааллоҳ, бошқа

ўзига ўхшаш асарлар билан бирга жамиятимиздаги оиласи жароҳатларга малҳам бўлади деган умиддамиз.

Шу умид ва ниятда асарни еттита бўлим ҳолида қуийдаги сарлавҳалар остида тайёрладик:

1. Исломда никоҳ ва оила.
2. Оилада аёл эътибор бериши керак бўлган жиҳатлар.
3. Оилада эркак эътибор бериши керак бўлган жиҳатлар.
4. Оилада эркак ва аёлнинг биргаликда эътибор беришлари керак бўлган жиҳатлар.
5. Бола тарбияси.
6. Исломда аёлнинг мавқеи ва қизлар таълими.
7. Усмонийларнинг оила ва жамият ҳаётидан намуналар.

Асар асосан «Шабнам» журналида нашр этилган суҳбатлардан ташкил топган. Уни бироз тўлдирилиб, баъзи иловалар қўшилди.

Асарда хулоса ўрнида баркамол оила учун лозим бўладиган исломий ўлчовлар, тавсиялар берилди. Оила қуришдаги асосий мақсад қандай бўлиши керак, қоида ва асослари қандай, шу ва шу каби саволларга жавоб бўладиган мисоллар келтирилди. Албатта, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва бошқа кўпгина Ислом буюкларининг ҳаётларидан ўрнаклар берилди. Булар натижасида хурматли ўқувчиларимиз комил оила ҳақида яна ҳам

аниқ ва ёрқин тушунчалар олиб, тұғри тасаввурға
ва хulosага эга бўладилар деган умиддамиз.

Бу кичкинагина асаримиз оила қурганлар, ай-
ниқса, оила қуриш остонасида турган ёшларимизга
фойдали бўлишини Аллоҳдан сўраб қоламиз.

Бутун дунёда оила ахлоқсизликка тўлиб, меҳ-
ризлик, муҳаббатсизлик зилзилаларида йиқилиб,
парчаланиб кетаётган ҳозирги кунларда хонадон-
ларимизни мустаҳкам қувват ва қудрат билан бар-
по эта олишимизни ҳамда чиройли суратда яшай
олишимизни барчаларимизга насиб айласин. Уйла-
римиз муҳаббат, ҳузур ва саодат жаннати бўлсин.
Бу жаннатнинг энг охирги эшиги эса Аллоҳнинг
жамолига етишадиган абадий жаннатга улансин.
Омин.

Исломда Никоҳ

Ва Оила

Никоҳ – пайғамбарларнинг йўли, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари, авлодларнинг баҳори, эркак ва аёлларнинг шаррафи ва одоби, номус ва иффат қалъаси, инсоннинг бошқа маҳлукотлардан устунлигиdir.

*– Ҳазрат, бугунги кунда никоңга доир
бир қанча баҳс-мунозаралар бўлмоқда.
Аввало, инсонлар жамият ҳолида
яшаишга ва оила қуришга мажбурми?
Ёлгиз ўзлари ҳаётларини давом эттирасалар бўлмайдими?*

– Ёлғизлик ва яккалик Аллоҳга хос, чунки У буюк Яратувчидир. Якка ва ягона бўлишни фақат Ўзига хос сифат қилди ва шу эътибордан барча мавжудотларни жуфт қилиб яратди. Махлуқот бу хусусиятига кўра бир-бирига муҳтождир. Шу билан бирга, уларда яратилиш жиҳатидан, яъни тузилишига кўра камчилик ва нуқсонлар мавжуд. Яъни Аллоҳдан ўзга барча мавжудотлар кўп турдаги эҳтиёжлар билан ҳам бир-бирларига, ҳам барча нарсаларни йўқдан бор қилган Жаноби Ҳаққа абадий муҳтождир.

Булар орасида айниқса инсон бошқаларга муҳтож бўлиш жиҳатидан аввалги сафларда туради. Зеро, инсоннинг эҳтиёж ва истаклари бошқа мавжудотларга қараганда жуда кўпдир. Устига-устак бу эҳтиёжлар доимий ортиб боради, бир зум ҳам чегара билмайди. Чунки инсон доимо моддий

ва маънавий роҳат ичида яшашни истайди. Қайғу, йўқлик, изтироб, азоб-уқубат ва фалокатлар унга малол келади.

Шу жиҳатдан одам боласи «унс» ёки «унсија», яъни «улфат», «дўстлик» сўзларидан келиб чиққан «Инсон» калимаси билан номланган. Бу унинг бошқа мавжудотлар, хусусан, ўз жинсидан бўлғанлар билан бир-бирига муҳтож бўлишини кўрсатади. Бу муҳтожлик инсоннинг энг муҳим хусусиятидир.

Ушбу ҳақиқатнинг энг зоҳирий кўриниши бўлган ҳодиса аёл-эркак жуфтлигидир. Бу масала насллар давомийлигини таъминлаш учун воз кечилмас бир зарурат, ҳатто шартдир.

Шунинг учун бу зарурат бошқа жонзотларда эркак-урғочи, жонсиз нарсаларнинг кимёвий таркибларида мусбат, манфий шаклларда намоён бўлади. Куръони каримнинг жуда кўп оятлари бу масалага алоқадор:

**«Ва биз ҳар бир нарсани жуфт яратдик.
Шоядки, эсласангизлар»** (*Зориёт сураси, 49-оят*).

«Ер ўстирадиган нарсалардан, уларнинг ўзларидан ва улар билмайдиган нарсалардан, барчасидан жуфтларни яратган Зот пок бўлди» (*Ёсин сураси, 36-оят*).

«Ва сизларни жуфт қилиб яратдик» (*Набав сураси, 8-оят*).

Бу оятларда зикр этилган жуфт яратилиш бир хил мавжудот икки хил шаклда эмас, балки юқорида зикр этилгани каби, ҳар нарсанинг эркак-аёли

ёки мусбат-манфийи кўринишида яратилган. Акс ҳолда булардан бирининг яратилиши кераксиз бўлар ва бундай бекорчилик Аллоҳнинг комил, яъни «барча етук сифатлар соҳиби» маъносидаги улуғ сифатига зид келарди. Хулоса қилиб айтганда, у жуфт-жуфт яратган, лекин ҳамма нарсаси билан бир-бирига ўхшаш иккита мавжудотни яратмаган. Бир тухумли эгизакларнинг ҳам ички дунёлари, бармоқ излари ва кўзларигача бир-биридан фарқ қиласидиган томонлари бор.

Аллоҳ таоло мавжудотларни жуфт-жуфт қилиб яратди ва муносабат ўрнатишлари учун маҳрам ва номаҳрамлик қонунларини ўрнатди. Шундай қилиб уларнинг моддий ва маънавий камолини бир-бирларига боғлади.

Бунинг замирида эркак аёлига, аёлнинг ҳам эркакка эҳтиёжи ва мойиллиги, ўз навбатида, наслалар давомийлиги ётади. Бироқ ягона мақсад, албатта, бу эмас. Чунки қурилган соғлом оила туфайли эришиладиган шахсий ва ижтимоий ҳузур-ҳаловат, осойишталик ҳам одам боласи эҳтиёж сезадиган энг муҳим мақсадлардандир. Ушбу хотиржамлик ва тинчликка фақат муҳаббат билан эришиш мумкин. Яъни қалбнинг Аллоҳ таолога муҳаббат орқали боғланиши туфайли... Бу Лайлодан Мавлога элтадиган тўғри йўлдир.

Бу йўл учун, таъбир жоиз бўлса, Лайло шартдир. Чунки муҳаббат орқали Аллоҳ таолога яқинлашишнинг энг аввалги босқичини аёл ва эркак орасидаги муҳаббат ташкил этади. Зоро, муҳаббат нафсоний орзулар билан бошланса-да, уни юксал-

тирмагунча ишқ пайдо бўлмайди. Севги – севилганлар ўртасидаги илоҳий кўринишдаги кечинма номидир. Бу кечинмага тўла қалблар бир-бирларига муҳаббат билан боғланган умр йўлдошлари орақали севги таълимини олади ва натижада Аллоҳнинг муҳаббатига тайёр бўлади, Аллоҳни севиши илми ни мукаммал эгаллайди. Оила давомчиси бўлган фарзандлар билан бу илм янада мукаммаллашади.

Аллоҳ таолонинг муҳаббатини қозониш учун никоҳ илоҳий амрларга мувофиқ бўлиши керак. Фақат ақлий ва нафсоний орзу-ҳавас ва майллар билан боғланган никоҳ аксарият ҳолларда самара бермайди. Шундай қилиб, бундай оиласларда никоҳдан кутилган руҳий камолот ва муҳаббат илмига эришилмайди. Бошқача қилиб айтганда, кўнгиллар етарлича фойда олмайди. Чунки бундай никоҳларда инсонлар тўлиқ нафсоний эҳтиёжларининг қулига айланадилар. Руҳий ривожланиш у ёқда турсин, кўнгил дунёлари янада қашшоқлашади ва энг паст даражагача тушиб боради.

Ривожланиш ва руҳан юксалишга, яъни динининг ярмини тўлдиришга қаратилган никоҳлардан эришилган натижалар юқори даражаларни кўрсатди. Шундай қилиб, бирор нарсага тўлиқ эришилмаса ҳам, эришиладиган йўллардан айри тушилмайди, шу орқали бу мукаммал васфларга эришиш йўлида ортда қолиб кетилмайди. Фақат шу тарзда никоҳ орқали кутилган ҳузур-халоват ва етукликка эришиш мумкин.

Шу билан биргаликда, бир оз аввал ифода этганимиздек, инсоннинг Робби муҳаббатига эри-

шишида эркак ва аёл орасидаги боғлиқлик ягона восита эмас. Агар шундай бўлса, ёлғиз инсонлар ривожланиш ва маънавий камолот йўлида ҳеч бир натижага эришмаган бўлар эдилар. Ҳолбуки, уларнинг орасида Қуръони каримда мадҳ этилган ҳазрати Марям¹ ва ҳазрати Исо каби бир қанча солиҳ ва солиҳа инсонлар бордир. Бу ҳолат ҳар бир инсоннинг яратилиш жиҳатидан тузилиш асоси бир хил эмаслигини ва ва унга таъсир этадиган ташқи омиллар ҳам бир-бирига ўхшамаслигини кўрсатади. Бошқача қилиб айтганда, илоҳий тақдирдаги улуғ бир имтиҳон бўлган дунё синовларида кимлар учундир бойлик ва ризқ йўли ёпиқ бўлса, кимлар учундир никоҳ тақиқланган баъзи ҳолатлар ва иложисзилклар битилгандир. Бошқалар учун эса никоҳ катта баҳтсизлик ва азобдир. Аллоҳ таоло сабр этган бандаларига баъзи иноятлар беради ва бу иноятлар орқали нафақат ниҳок орқали эри-

1. Маряннинг исми Қуръони каримда 34 марта, алоҳида Исо ибн Марям шаклида ҳам 23 марта келган. Бунга қўшимча равишда Қуръони Каримнинг 19-сураси “Марям” сураси деб номланган. Марям онамиз Қуръонда исми келган ягона аёлдир. Бу ҳусусда муфассирлар баъзи ҳикматларга эътибор қаратишади. Улардан баъзилари айтади:
 - У даврда ҳўрланган аёл сурати Марям волидамиз шахсиятида улуғланди;
 - Улул азм бир Пайгамбарнинг онаси сифатида келиши, оналик шарафиннинг улуғворлилигига бир ишорадир;
 - Марям онамизнинг, айниқса, иффатларига эътибор қаратилиб, иффатни сақлаш нечоғлик муҳим фарз эканлигига ургу берилган;
 - Маряннинг шахсиятида солиҳа аёлнинг энг аниқ сифатлари ифода этилган. Иффат, викор, сабр, таваккул, таслимият ва матонат каби ҳусусиятларнинг Ҳақ ҳузурида юксаклиги билдирилган.

шиладиган фойдаларга, балки ундан ҳам кўпига етказади. Дарҳакиқат, баъзи ёлғиз инсонлар ривожланиш ва руҳан юксалиш мактабини ҳайвон ва ўсимликларга ортиғи билан кўрсатган меҳр-муҳаббат билан тамомлайдилар, баъзилари эса мусибат ва ғам-қайғуга қарши сабр-бардош билан юксак даражаларга ёлғиз ҳолларида чиқадилар. Масалан, саодат асри даврида оила қуриш имконига эга бўлмаган саҳобалар ҳам илм-фан ва маърифат йўлида хизмат қилиб, етуклиknинг юқори даражаларига чиқдилар. Албатта, булар истисноли ҳоллардир. Аслида, умумий ва шарт бўлган ҳақиқат инсонларнинг никоҳ орқали саодатли оила қуришлариdir.

Севги ва муҳаббатсиз қалб узоқ вақтдан бери экин экилмай бўш қолдирилган, яъни тарқ этилган ер кабидир. Аёл ва эркак орасидаги муносабат бу тупроққа ишлов беради. Табиийки, бу нафсоний орзулас билан эмас, балки уларни бартараф этиш билан бўлади. Яъни бу алоқанинг мавзуси илоҳий ишққа йўналтирилган бўлиши керак. Чунки аёл ва эркак орасидаги муносабат илоҳий хусусиятга эга бўлгандағина кўнгиллар Аллоҳнинг муҳаббатига томон боради. Агар фарзанд дунёга келса, бу ҳам қалбни Аллоҳнинг муҳаббати йўлидаги кейинги босқичга олиб чиқади. Ундан кейин дўст, устоз ва бошқалар келади. Шундай қилиб қалб босқич-ма-босқич қадам ташлаб энг улуғ мақсад бўлган Аллоҳнинг муҳаббатига етишади, уйғунлашади ва Ҳақ таолонинг севимли бандалари сафида бўлади. Бунинг натижаси инсоннинг яратилишидан мақсад бўлган энг юқори чўққидир.

Мухтасар қилиб айтганда, эркак ва аёл бирлашувининг диний ва ижтимоий номланиши бўлган оила шундай юксак мақсаднинг амалга ошиши учун яратилишимизда бўлган ҳақиқат ва эҳтиёждир. Бу мақсад амалга ошганда оила дарахти шохланади, катталашади. Ширин ва ажойиб мевалар беради. Жамиятнинг мақсади бўлган тинчлик, хотиржамлик, ижтимоий тартиб ҳам бу меваларнинг бир қисмидири.

Шу нуқтаи назардан, тинч оила муҳити жамиятнинг тараққий этиши ва оилаларни илоҳий кувонч ва саодат билан тўлдириш учун керак бўладиган энг муҳим нарсалардан ҳисобланади. Эркак ва аёл Аллоҳнинг номи билан бир-бирларига ваъда беради. Бу ваъда уларнинг яратилишидан мақсад бўлган муҳаббатга эришиш йўлидаги нияти ва ҳаракатидир. Ҳеч шубҳа йўқки, ўзаро ҳурмат, ишонч ва самимият ушбу ҳаракат ва ниятни амалга ошириш учун ёрдамчи бўлади.

– Ислом оиласи қандай қарайди?

– Таъкидлаганимиздек, ислом оиласи катта аҳамият беради. Ҳақиқатан ҳам бу бир тарихий ҳақиқатки, соғлом пойdevор асосига курилган оилалар жамиятнинг тузилишини асраб, уни гўзаллаштиrsa, номақбул умр йўлдошлар, бузилган муносабатлар ёки нотўғри шаклда курилган оилалар жамиятни йиқитади.

Шу нуқтаи назардан Ислом муҳаббат билан, ҳақ ўлчовларини эътиборга олиб баҳтли ва

барқарор оила қуришга буюради. Яъни оиладан мақсад ҳузур ва саодатдир. Шунинг учун «кишининг жаннати уйидир» дейилган.

Дарҳақиқат, илоҳий ўлчовлар асосига барпо этилган оила – бу дунёдаги жаннатдир. Бундай олий тушунча ва тузилма эса, албатта, илоҳий ўлчов ва муҳаббат асосига қурилиши мумкин бўлганилиги сабабли Ислом никоҳ каби улуғ бир нарсани «аҳдлашиш» – «ўзаро келишиш» билан бошлайди. Бошқача қилиб айтганда, ҳар иккала томон ҳам Аллоҳ ҳузурида бир-бирларига ваъда берадилар. Аввалгилар «никоҳда каромат бор» дейишганда баҳтли ва саодатли оила қуришда никоҳнинг аҳамияти ва ундан кўзланган фойдалар назарда тутилган. Чунки амаллар ниятларга кўрадир.

Шундай улуғ ният ўртага қўйилмай ўқилган никоҳ инсоннинг яратилиш мақсадига зид бўлганилиги учун унинг натижаси ғам-қайғудан иборатдир. Қурилиши керак бўлган оила тузилиши жиҳатдан қурилиши керак бўлган миллат билан баробардир. Шунинг учун никоҳсиз жуфт бўлиб яшаш дин тарафидан рад этилган ва Аллоҳ таоло ҳузурида жазоси ўта оғир даражада, жуда таҳликали бир гуноҳ сифатида ҳаром қилинган.

– Никоҳ мавзусига бироз кенгроқ изоҳ берга оласизми?

Никоҳ Пайғамбарларнинг йўли, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннати, насланинг давоми, эркак ва аёлнинг шараф ва одоби,

номус ва иффат қальаси, инсон зотининг ҳайвонлардан имтиёзи, яъни устунлигидир.

Никоҳнинг икки эркак гувоҳлигига амалга оширилиши эркак-аёл жуфтлигини барчага эълон қилиш учундир. Чунки уни бошқалар билиши керак. Ҳар қандай ниятни амалга оширганда доим ҳам гувоҳларни ўртага қўйиш шарт эмас. Бироқ никоҳда шохидларнинг шарт қилиниши никоҳ аҳдини барча жамият аъзолари қабул қилиши учундир. Чунки бўйдоқ йигит ёки турмушга чиқмаган қизга ҳар доим янги таклифлар келиши мумкин. Фақат никоҳ аҳди билан эълон қилинган ва билдирилган никоҳдан сўнг қиз ёки йигитга ортиқ бундай таклифлар келмайди, бу эса соғлом оиланинг асосларидан биридир. Шу туфайли тўй-томушалар саодатли бир оила қурилганлиги қувончини бўлишиш билан бирга никоҳ аҳдини ҳаммага эълон қилиш мақсадида ўтказилади.

Никоҳ ўзнинг барча хусусиятлари билан инсоннинг яратилишидаги асосий мақсад ва орномусни асраш учун бизга амр этилган илоҳий қонундир. Шунинг учун, Исломга кўра, никоҳ авлодлар тарбияси, оила муҳофазаси, инсонийлик қадр-қимматини муҳофаза қилиш назаридан оиланинг юксак ва воз кечиб бўлмас асосидир. Ислом бунга шундай катта аҳамият берадики, уни бузишга қаратилган чиркин ва паст муносабатларни инкор этади. Шунингдек, никоҳсиз муносабатларнинг энг ёмони бўлган зинони энг оғир ҳаром сифатида тақиқлади. Зоро, бу чиркин ҳолат никоҳнинг гўзаллиги ва қонуниятларига қилинган бир хужумдир, бир насл-

ни йўқ қилувчи энг кечириб бўлмас жиноятдир. Никоҳдек саодат ва ҳузур дунёсини нопокликка алмаштиришдек аҳмоқлик ва жаҳолат йўқ.

Фазилатли бир миллат ва мамлакат кўчаларида разолат манзаралари бўлмайди. Бу ерлар ахлоқсизлик содир бўладиган жойлар эмас.

Шуни унумаслик керакки, миллатни асраб турган энг асосий нарса дини ва ахлоқидир. Ахлоқни сақлашнинг энг самарали йўли никоҳдир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам умматларини никоҳнинг қийинчиликларидан огоҳлантириб: «**Никоҳнинг энг хайрлиси кулфатсиз бўлганидир**»², – дедилар.

Шунинг учун никоҳга кулфат, яъни кўплаб қийинчилик ва юк келтирадиган «қалин пули», «сут пули», «юз кўрди» ва бошқа шунга ўхшаш одатлар тамоман ботил амалларки, уларнинг барчаси жоҳилият даври унсурларидир.

Аллоҳ таоло бандаларини иффатли ва саодатли яшашини хоҳлайди. Иффатни энг гўзал ҳолда саклайдиган нарса никоҳдир. Уйланишга кучи етганинг уйланиши кераклигидек, уйланишга кучи етмаганинг ҳам уйлантирилиши ислом жамиятига юклangan илоҳий бир вазифадир. Бу ҳақида ояти каримада шундай дейилган:

«Ораларингиздаги никоҳсизларни ва қулу чўриларингиздан солиҳларини никоҳлаб қўйинг. Агар факир бўлсалар, Аллоҳ уларни Ўз

2. Абу Довуд, Никоҳ, 32.

фазлидан бой қилур. Аллоҳ (фазли) кенг, ўта билгувчи Зотдир» (Нур сураси, 32-оят).

Усмонлиларда бу хайрли ишлар учун махсус вақфлар ташкил қилинган. Чунки жамиятдаги тартиб ва ахлоқ кишиларнинг иффатли ва саодатли яшашига боғлиқдир.

Мұхәммәд Арабий (қуддиса сирруху) никоҳ-га ташвиқ этиб уйланаётгандарга ёрдам берішнинг фазли ҳақида шундай дейди: «Эң устун садақаи жория уйланишига қилинган садақадир. Зоро, уларнинг наслидан бўлган кимсаларнинг ҳар бир яшиликларидан васила сифатида бир ажр бордир».

Чунки Одам алайхиссалом ва Ҳавво она-миз билан жаннатда бошлаган оила ҳаёти Аллоҳ таоло жорий қилган никоҳ қонунлари орқали Одам фарзандларига мерос қолган. Ҳақиқатан ҳам ислом дини шарт қилиб қўйган қоидалар билан оила ҳаётига жаннат ҳаловати ва доимий раҳмат кириб келади. Бу саодатга ноил бўлмоқ учун никоҳ ва никоҳ қонунлари орқали Одам ва Ҳавводек Аллоҳ муҳаббати ва тақво йўлида бирлашмоқ керак.

Никоҳ орқали икки бегона кишининг оила куришида ақл бовар қилмас даражада сабоқлар ва ҳикматлар яшириндир. Ота-она бағридан айрилган икки ёш Аллоҳ ораларига солган муҳаббат ва марҳамат билан бир-бирларига кўнгил қўйиши, ҳатто айрилган ота-оналари билан ҳам самимий бир илиқлик ва жозиба ичидан яшашларнинг ўзи улуғвор ҳикмат намунасидир. Чуқур тафаккур этилиши лозим бўлган дарсdir.

Жаноби Ҳақ никоҳни уммати Мұхаммад учун баракот воситаси, Китоб ва суннат сояси остида никоҳ ҳәётини дунёдаги саодат жаңнатаи қылди.

Инсонларнинг виқорли ва шарафли ҳәёт ке-чиришларини истаган Ислом дини аёлга энг юксак даражани берди ва унга паст даражада қараш орқали келдиган зиёнларга ишорат этди. Аёл – оила-нинг саодат ва ҳузур шифтига осилган биллур қандил кабидир. Никоҳнинг файзи ва нури ила жамиятни ёритади. Оиланинг иффат ва номуси-ни ҳимоя қилади. Оиланинг гуноҳлар гирдобидан асровчиси бўлиши керак, Акс ҳолда, насллар зое бўлади, инсон ҳалокат ёқасига келади. Насллар зое бўлиши эса қариндошликтининг бузилишига, бу эса охир-оқибатда жамиятнинг қулашига олиб боради. Разолат ва баҳтсизлик авж олади. Булар ҳам жами-ят учун қулаш аломатлари ва фалокат даракчила-ридир.

Аёлларнинг саодати бека бўлиб яшашлари биландир. Аёл ўз вазифасига зид йўлдан борса, оила ўчоғини қуритади. Аёлнинг ташқаридаги ишларга аралашиши жуда зарур сабаблар билан ва эҳтиё-жига оид ишлар учун бўлиши мумкин. Бу зарурий сабаблар ҳам холис ва атрофлича шаклда баҳолана-ди. Яъни жамият ўлчовлари тарозисида белгила-ниши, маъқул ва шаръий чегарадан чиқмаслиги керак. Ҳом хаёллар ва баҳоналар билан чегарадан чиққанлар фақатгина ўзимизни алдаш ва ёлғончи-лик бўлиб, оқибати хафагарчиликка олиб боради. Неча-неча аёл-қизларимиз шу тарзда охирзамон-нинг ғафлат гирдобига ғарқ бўлиб кетмоқда.

Барчамизга маълумки, Ислом наздида аёллар никоҳнинг билур қандиллари ичида ярқ-ярқ товланган ҳаёт малҳамидир. Аёлнинг ахлоқи, ижтимоий ва миллий ўзлик ва шон-шуҳрати ва никоҳли ҳолатда яшашидадир. Аёл никоҳ орқали қурилган оила соясида янги бир дунёга киради. Балки аввал ҳеч танимаган, тамоман нотаниш бўлган бир инсон ва унинг оила аъзолари билан бирга яшашни бошлайди. Лекин Аллоҳнинг никоҳни жорий қилишида ўзгача бир хусусият борки, никоҳ остида бирлашган жуфт, бироз аввал икки бегона инсон бўлган бўлса, бир зумда бир-бирларига энг яқин икки инсонга айланадилар. Шунинг учун Роббимиз:

«Ва сизларга сокинлик топишингиз учун ўзингиздан жуфтлар яратганилиги ва ораларингизга севгига марҳаматни солиб қўйгани (ҳам) Унинг оят-белгиларидандир. Албатта, бунда тафаккур қиласидиган қавмлар учун оят-белгилар бор» (*Рум сураси, 21-оят*) дейди.

Демак, оиладаги саодат учун ягона ҳоким унсур умр йўлдошлар орасидаги муҳабат, самимият ва шафқатдир.

– Барча оилаларда ҳам бу саодатга эришиши мумкин эмас. Шунинг учун ҳам бундай баҳт ва ҳузурга етмоқлик буюк неъмат бўлса керак... Бунинг учун нималарга аҳамият бериш керак?

– Бундай саодатли оила қуриш учун умр йўлдош танлашда ислом жорий қилган қоидаларга аниқлик билан амал қилиш энг аввалги шартдир. Бу қоидаларнинг моҳияти шундай: оила қурмоқчи бўлган кимсалар умр йўлдошларини гўзаллик ва бойлик каби ўткинчи ва нафсоний сабаблар билан танламасликлари керак. Ахлоқ ва иймон каби асосий маънавий жиҳатларига эътибор бериши керак. Бу хусусда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай дейдилар: «**Аёлнинг тўрт нарсаси, яъни моли, гўзаллиги, қариндошлари ва диндаги камоли учун никоҳланади. Сиз диндор бўлганини танланг**».³

Оила қурмоқчи бўлган қизда топилиши керак бўлган сифатларга ишора этган бу ҳадиси шарифда уйланмоқчи бўлган эркак танлаши талаб қилинган асосий сифат ҳақида ҳам сўз бормоқда. Чунки ҳар бир мўмин учун тақводан кейинги ўринда турадиган энг қимматли насиба умр йўлдошининг солиҳ амаллар соҳиби бўлишидир. Солиҳ эркак саодат саройининг тенгсиз жавоҳири, солиҳа аёл ҳам саройининг энг қимматли зийнатидир. Бу ҳақида ҳадиси шарифда шундай дейилган: «**Кишининг улуғлиги динида, мурувват ва шарафида, силаи раҳмида ҳамда ахлоқида яширин**».

Оиладаги барқарорлик бойлик, маданият ва маънавият каби хилма-хил омилларга қараб белгиланади. Сўнгра иромда ва етукликка боғлиқдир. Етуклик – иймон ва амаллар мукаммаллик Исломий амр ва тақиқларга риоя этилгандагина бўлади.

3. Бухорий, Никоҳ, VI. 123; Муслим, Рazo, 53.

Аллоҳнинг амрларига ва тақиқларига риоя этган баҳтиёр оила дунё саодатининг асоси ва Роббимизнинг энг буюк эҳсонларидан биридир.

Бугунги кунда оилаларнинг емирилишига олиб келаётган сабабларнинг бошида аёлларнинг эркаклашиши, эркакларнинг аёллашиши туради. Аллоҳ таоло аёлга алоҳида, эркакка алоҳида хусусиятлар берди. Булар ҳар иккисининг жамиятдаги вазифаларига кўра белгиланган. Вужудидаги руҳий хусусиятларигача Аллоҳнинг уларга юклаган вазифасига кўра яратилган. Шунга кўра, оиланинг кун кечиришини таъминлаш вазифа қилиб берилган эркакда руҳий соғломлик, чидамликлек ва жисмоний афзаликлар бордир. Бу эса эркакнинг оиласада ҳоким бўлишини ва оиланинг тириклилигини таъминлаш йўлидаги масъулиятни талаб қилади.

Аёл оиланинг моддий ҳаётига масъул эмас. Агар шундай бўлса, бу унинг учун азият ва мashaққат бўларди. Чунки яратилиши, руҳи, бадани ҳаётдаги қийинчиликларга мувофиқ яратилмаган. Унга, аввало, бу жуфтликнинг меваси бўлган фарзандларни дунёга келтириш, туғилгандан сўнг вояга етгунга қадар боқиб, тарбиялаш каби илоҳий бир вазифа юкланган. Лекин имкон ва қулайликлар бўлса, шариат доирасида аёлларга оид бир ишда ишласа бўлади. Масалан, қизлар учун Қуръон курслари муаллимаси каби...

Бу илоҳий яратилиш хусусиятлари аёл ва эркакда турлича бўлиб, улар бир-бирларини тўл-

дирадилар. Эр-хотинлар бу хусусиятларидан четга чиққанларида оила заифлашади.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, оиласа эркак ҳокимияти зулм, аёлнинг итоати асирикни билдирамайди. Бу роллар Исломда кўрсатилган аниқ ўлчовлар асосида амалга оширилса, оиласа золим ҳам, мазлум ҳам бўлмайди.

Аёлнинг иффат ва итоат доирасидан чиқиб ҳожасига зулм қилиши, бунга муқобил тарзда ҳожасининг ҳам ҳокимликни нафсоний орзу-истаклар учун ишлатиши оиласи барбод қиласи. Бироқ ташқи дунёда ҳаёт курашлари ичида бўлган эркак вақти-вақти билан бир қанча қийинчиликларга дуч келиши мумкин. Бундай пайтларда уйида ўз хотинидан унга таскин бўладиган шафқатли ва муҳаббатли бир итоатни кўриши ҳам ҳаққи, ҳам эҳтиёжидир. Айни шу тарзда оқшомга қадар уйида ҳожасини қутган аёл ҳам эридан керакли эътиборни кўриши унинг энг табиий ҳаққи ва эҳтиёжидир. Бундан англашиладики, ҳар ким оиласа Аллоҳ тайин этган ҳақлари ва мажбуриятларини билиши керак. Оиласа эркак раҳмдил, одил, аёл эса итоатли ва хурматли бўлиши лозим.

Оиланинг осойишталигини сақлайдиган ягона нарса – ўзаро севги ва хурмат. Аммо унутмайликки, ота-боболаримиз «Инни она қуш қуради» дейишган. Шу нуқтаи назардан, аёл оиласа эгалик қилиш масаласида янада таъсири вазифани зиммасига олади. Шунинг учун аёлнинг бу нуқтада кўрсатадиган фаросати, ғайрати ва фидокорлиги эркакнидан кўра кўпроқ аҳамият касб этади. Чунки Аллоҳ

таоло бу жиҳатдан онага эркакдан кўпроқ лаёқат ва ҳиссиёт бахш этган.

Исмоил Ҳакки Бурсавий ҳазратлари Торик сурасининг 7-оятида келган «ат-тароиб» калимасини шарҳлаб шундай дейди: «*Бир фарзанд тошқинда қолса, қанчалик таҳликали бўлишига қарамай она ўзини тошқинга отади. Бироқ ота бундай қила олмайди. Агар фарзандидан умидвор бўлса, фақат қайгу билан сел четида ийглайди*».

Албаттa, бундай жасорат яратилишидаги олий неъматларни йўқотмаган оналар учундир. Фарзандларини масжид ва қабристонлар чеккасида қолдирган виждонсиз, шафқатсиз оналар ҳам мавжуд. Улар яратилишидаги улуғ фазилатларни йўқ килган, ўлдирган, ҳароб жонлардир.

Оддий шароитда оналик туйгуси бир авлодга ва фарзандга ҳеч бир шаклда берилмайди. Бу юксак туйгу ҳатто ҳайвонларда ҳам бор бўлган илоҳий ҳақиқатдир. Ҳужжатлар билан аниқлаштирилган ушбу мисол бу ҳақиқатнинг ёрқин ифодасидир:

Кеняниng Самбуру Табиат паркида 2001 йил 21 декабрь ва 2002 йил 1-2 январь кунлари орасида она арслон билан кийик боласи ҳайратланарли даражада она-бola алоқасини ўрнатади. Бола кийик камерада илк бор кўринганда киндик иплари билан ётади. Она арслон унга ачинади ва ўз фарзандидек кўради. Бола кийик ҳам она арслоннинг илиқ муносабати туфайли ундан айрилмайди. Сут эммаганлиги учун япроқ ейишга ҳаракат қилади. Она арслон унинг кийик боласи эканлигини сезади, чунки уни ҳеч қандай гўшт билан боқишига

уринмайды. Ҳатто бу вақтда овга ҳам чиқмайды. Шунга қарамасдан ҳар иккаласи ҳам соғлом. Яньи бола кийик она сутини эммаса ҳам, она арслон ҳам заифлашиб қолса ҳам овга чиқмайды.

Шу пайда боласини излаган она кийик келади. Боласининг арслон ҳимоясида эканлигини кўриб ҳайратланади. Яқин келмайди. Лекин у ердан кетмайди ҳам. Узоқдан овоз чиқариб боласи билан гаплашади. Ёш кийик билан алоқа ўрнатади. Ҳатто бирга ўтлайди. Аммо бу она арслоннинг назорати остида бўлади. Чунки у бола кийикни ўзиники қилиб олган ва қабул қилган. Шунинг учун уни ўзидан ажралишига рози бўлмайди. Чунки ёш кийикни жуда яхши кўради. Уни тили билан эркалайди, қулоқларини ялайди ва яноқларини бошига суриб ўйнайди. Бироқ охир-оқибат боланинг бошқа онага тегишли эканлигини ҳис қилиб, ниҳоят, бола кийик билан видолашади. Уни хидлаб, силаб, терисини терисига суртиб, маҳзун бир аҳволда айрилади. Бироқ илоҳий тақдир, онаси билан ёлғиз қолган кийик боласини эркак арслон билиб қолади. Заиф ва ҳимоясиз кийик боласини овлайди. Вазиятни кўрган она арслон жуда қаттиқ қайғуга тушади. Кийик боласи ўлган жойда қонини ялаб-ялаб бoshини эгади. Кўзёш тўкаёзади.

Камераларда акс этган бу ҳодиса нақадар ҳайратли илоҳий мисолдир. Яратилишдан бир-бirlарига душман бўлган икки ҳайвон орасида оналик хусусиятининг қанчалар юксак даражада намоён бўлиши Аллоҳ таолонинг олий белгиларидан бири

ҳисобланади. Оналик намоён бўлган илохий бир мўъжизадир.

Бу ерда биз учун буюк хикмат ва ибрат бор. Яъни она танасидаги хусусиятлари билан эмас, балки руҳий хусусиятлари билан онадир. Агар бирор аёл аёллигини, оналигини тарқ этса, ортиқ у шафқат ҳайкали эмас, ҳиссиз бир овчига айланади. Шунинг учун аёллар оналик хазинасини бошқа жонзотларга қараганда юқори даражада ҳимоя қилиши керак. Чунки бошқа маҳлуқотлар учун охиратда болалари билан учраштирилиб ҳисоб-китоб қилиш йўқ. Фақат инсонлар учун бор. Яъни инсонлар учун фарзандлари маҳшар кунида ё яхшилик бўлиб, ё ёмонлик бўлиб қаршиларига чиқади. Шу жиҳатдан фарзандларга кўрсатиладиган энг шафқатли ва устун оналик уларни жаҳаннам азобидан ҳимоя қиласидиган тарзда улғайтириш ва жаннатга васила бўладиган мустаҳкам ҳаётга эриштиришдир. Бунинг учун диний тарбия, гўзал одоб, яъни ахлоқий тарбия берилиши керак бўлган нарсаларнинг энг бошида туради.

— Ҳазрат, жамиятимизда никоҳланадиган шахслар, унаштирилган бир йигинда бўладилар. Бу хусусда бир қанча муаммолар мавжуд. Учрашувларида икки тарафнинг кўришиши, гаплашиши каби масаларда нималарга эътибор қилиши керак?

Биз юқорида соғлом ва мустаҳкам оила қуриш хақида тушунтиришга киришган эдик. Шунинг учун оилани тартибли ва тўғри тамаллар устига қуриш фақатгина учрашувларда эмас, балки бошидан охиригача барча босқичларда илохий ўлчов ва меъёrlар асосида ҳаракат қилишга боғлиқ. Минг афсуски, замонамизда бир қанча кишилар бундай учрашувларда худди никоҳ учрашувларидек ҳаракат қилиб кўплаб хатолар ва тузалмас кўнгил яраларини содир этмоқдалар.

Таъкидлаш жоизки, ваъда бериш ва белги босқичи икки тарафнинг бир-бирларига никоҳ йўлида қарор қилган битимидан иборат. Яъни бу босқич никоҳ босқичи каби эмас. Икки тараф ҳали бир-бирларига маҳрам эмас, яъни ораларидан ҳаром девори олиб ташланмаган. Шунинг учун ҳаром ва ҳалол чегараларига эътибор бериш керак.

Мухтасар қилиб айтганда, бир-бирларига унаштирилиб, ҳали никоҳи ўқилмаган икки тараф ёлғиз бирга қолишлари, заруратдан ортиқ гаплашибиларни ва бирга бўлишлари тўғри эмас. Ҳозирги кунда барчамиз бундай ҳолатларнинг сон-саноқсиз оқибатларига гувоҳ бўлиб турибмиз.

Бу хусусда Ибн Аббоснинг ушбу ривоятини келтириб ўтсам:

Жаноби Ҳақ Ҳавво онамизни Одам алайҳис-саломнинг чап қовурғасидан яратди. Одам алайҳиссалом ўша пайтда ухлаётган эди. Уйғониб ёнида Ҳаввони кўрганида, қалби унга оғди ва қўлини узатди. Фаришталар деди:

«Эй Одам, унга тегма. Ҳали никоҳ ўқилмади!..»

Шундан сўнг Ҳазрати Одам ва Ҳазрати Ҳаввонинг никоҳи ўқилди. Махр сифатида уч марта Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот келтирилди.

Бу Аллоҳнинг ҳузурида илк бор никоҳнинг бошланиши эди.

Шундай қилиб, никоҳ Ҳазрати Мұхаммад соллогоҳу алайҳи васалламга салавот келтириш билан улуғ бир маънога эга бўлди. Раҳмат, баракот ва файз билан тўлди.

– Тўй-томушалар қилиши ҳақида нима дейсиз?

Тўй дўсту қариндошлар билан мурувват ва баҳтни бўлишиш воситасидир. Инсон наслининг давомийлиги учун оила қуриш каби ҳаётий мухим масала, шодлик ва севинч воситаси ҳолига келтирмоқ ҳам гўзал бир мақсаддир.

Шуни таъкидлаш керакки, тўйларни оиласлар учун вайронгарчилик воситаси шаклида исроф билан ўтказиш Ислом асло қабул қилмайдиган бир ишдир. Ислом ҳатто тўлиб-тошиб оқаётган денгиз сувида таҳорат қилганда ҳам сувнинг исрофига эътиборли бўлишга буюради ва тежамкорликни одат тусига киритишимизни сўрайди. Шунинг учун тарафлар бадавлат бўлсалар ҳам, ўзлари яшаб турган жамиятдаги мазлум ва маҳрумларни ҳам ҳисобга олиб, ўртача ҳаракат қилишлари лозим. Замона-

мизда бир қанча бойлар томонидан муҳташамлик ва тўкинликни кўз-кўз қилиш учун ўтказилган тўйлар исрофнинг ва Исломни яхши тушунмасликнинг бир кўринишидир.

Албатта, тўйлар гўзаллик ва назокат билан ўтказилиши керак. Шунда ҳам ҳар қандай исроф ва дабдабадан қочиш, ҳар ким моддий аҳволига қараб камтарона маросим ўтказиши керак. Моддий аҳволини кўз-кўз қилиш каби ҳолатлар тўйларнинг мақсадини бузади.

Айниқса, илоҳий ўлчовларга зид бўлган баъзи нотўғри ҳаракатлар ва одатлар билан никоҳ каби муборак йўлга ёмон одимлар билан қадам ташлаш жаҳолат ва ғам-ғуссага олиб боради. Бироқ Қодир Аллоҳ ҳукмларига боғлиқ ва ахлоқ қоидаларига уйғун никоҳ мажлислари муборакдир ва дуолар қабул бўладиган макондир.

Аёллар ва эркаклар аралашмаган, яъни аёллар ўзларининг ораларида эркаклар ҳам ўзларининг ораларида ўтказилган ҳалол бўлган тўй-томошаларга изн берилган.

Бериладиган валиймага, яъни бир жаннат емаги сифатида даражаланган муҳим бир суннат бўлган тўй таомларига ғариб ва кимсасизларни ҳам таклиф қилиш керак. Зоро, Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳақида шундай дейди: «**Таомларнинг ёмони бир тўй таомидирки, унга бойлар таклиф қилиниб, камбағаллар тарқ қилинади**».⁴

4. Бухорий, Никоҳ 72; Муслим, Никоҳ 107; Ибн Можа, Никоҳ, 25.

Билишимиз керакки, умматга заифларнинг дуоси сабабидан ёрдан берилади. Шунинг учун ғарип ва фақирлар валийма таомларига таклиф этилиши керак. Мусо алайҳиссалом Жаноби Ҳаққа илтижо этиб:

– Эй Роббим, Сени қаердан излай? – деб сўради.

Аллоҳ таоло унга:

– Мени қалби синикларнинг ёнидан изла, – деди.⁵

Чунки қўнгли ярадор ва ғариб кимсаларнинг илтижолари Аллоҳ ҳузурида мақбулдир. Бунинг учун уларнинг дуоларини олмоқ ва никоҳ каби оила тамаллари қуриладиган муҳим онларда янада кўпроқ эътибор бермоқ керак. Бундан ташқари, солиҳ ва солиҳа кишилардан дуо олишга ҳам эътиборсиз бўлмаслик керак.

– Ҳазрат, янги никоҳланган ёшларга оила согломлиги учун эътибор қаратишни керак бўлган жиҳатлар нималар?

Яхши билишимиз керакки, миллатлар эркаклар билан юксалади, лекин аёл ҳам бу юксалишни тўлдиради. Эркаксиз тараққиёт бўлмагани каби аёлсиз ҳам тараққиёт ва юксалиш бўлмас, бўлса ҳам, нуқсонли бўлади. Бу алоқадорликнинг сабаби шуки, оиласда ҳузурсиз бўлган эркакнинг энг керакли ишлари ҳам муваффақиятли бўлмайди. Шунинг

5. Абу Нуъайм, «Хуля», II, 364.

учун, айтиш мумкинки, аёлнинг етуклиги ва тарбияси туфайли мамлакат юксалади. Албатта, бунинг акси ҳам айни шу шаклдадир. Яъни аёлларнинг «пасайиши» натижасида мамлакат ва миллатнинг киймати ва кучи йўқолади. Тарих саҳифалари бу ҳақиқатнинг сон-саноқсиз мисолларига тўла. Шунинг учун соғлом оилаларга бўлган эҳтиёж муқаррар. Албатта, инсон яратилиши жиҳатидан мукаммал борликдир. Бироқ бу мукаммалликни акс этириадиган шахс ва шахсият соғлом оилада намоён бўлади. Шу сабабли инсон учун оила эҳсон туйғусини шакллантирадиган жой ва хулқ-авторнинг энг муҳим таълим маркази бўлиши керак. Агар шундай бўлса, кўнгиллар маънавий даража ва рухга эга бўладилар. Пайғамбарлар ва валийларнинг оила хаётидан ибрат оладилар.

Оила саодати бу икки томоннинг ўзаро бир-бирларига ҳурматда бўлишлари ва бу ҳурматни муҳаббат билан мустаҳкамлашларига боғлик.

Оиланинг саодатга эришиши хусусида оятда келган «**Аллоҳдан қўрқингиз**» ифодаларида назарда тутилган «тақво» фаввораларидан насиба олиш жуда муҳимдир. Еру кўк гувоҳдирки, бу дунё аёлнинг ҳақларига риоя этиш баракотидан жаннатга, риоя этмасликнинг ёмонлигидан жаҳаннамга айланади. Жаноби Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам аёлларнинг ҳақлари хусусида видо хутбасида шундай буюрганлар: «**Эй инсонлар! Аёлларнинг ҳақларига риоя этинг! Уларга шафқат ва севги билан муомала қилинг!** Уларнинг ҳаққида Аллоҳдан қўрқишингизни

тавсия этаман. Сиз аёлларни Аллоҳдан омонат сифатида олдингиз. Уларнинг номусларини ва иффатларини Аллоҳ номига сўз бериб ҳалол этингиз».⁶

Шу жихатдан аёлларни солиҳ бир насл учун авлодларнинг ахлоқий тарбиясини шакллантириш бўлган машғулиятидан озод этиб, буюк яратилишига зид бўлган ишларга йўллаш на мантиқ ва на иймонга сиғади. Сигмайди, чунки оиласидаги хузур-ҳаловат фақат ва фақат аёллардаги ҳамда эркаклардаги хусусияту қобилияtlарнинг ўз ўрнида ишлатилиши ва ҳимоя қилиниши билан эришиладиган бир насибадир.

Бу насибага ноил бўлмоқ учун қурилган никоҳ Исломда жуда нозик масаладир. Унинг ҳам моддий, ҳам маънавий икки тарафи бор. Демак, оиласидаги икки тарафлама қуриш учун юксак даражада жиддият ва эътибор соҳиби бўлиш шартдир. Акс ҳолда никоҳ оддий жуфтлик каби маънога эга бўлиб қолади. Бундай саёз тушунчалар устига қурилган оиласидар эса, афсуски, асоссиз талоқлар билан якун топмоқда. Ҳақиқатан ҳам, диний ва ахлоқий туйғулар билан бирлашмаган умр йўлдошларнинг якуни ёки айриликлар, ёки қабр ҳаётигача чўзилган изтироблар занжири бўлмоқда.

Албатта, бу орзу этиладиган натижа эмас. Чунки талоқ Аллоҳнинг Аршини титратадиган ҳодиса сифатида баҳоланади.

6. Саҳиҳи Бухорий муҳтасари, X. 398.

«Никоҳланинглар, талоқ қилманглар. Зеро, талоқ туфайли Ариш ларзага келар...»⁷

Айниқса, роҳат ва кўнгилочарлик учун аёлни талоқ қилиш ҳисоби ҳам, азоби ҳам улкан бир жиноят ва зулмдирки, бу асло ҳалол эмасдир. Бу Аллоҳ таоло, шубҳасиз, афв эта-диган гуноҳлар сирасига кирмас, бу ўз-ўзимизни ҳалокат ва ғам-қайғуга судрашдир. Жундаб ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анхудан ривоят қилинади: «Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Бир киши: «Аллоҳга қасамки, Аллоҳ фалончини магфират қилмайди», деса, Аллоҳ таоло: «Фалончини магфират қилмаслигим ҳақида қасам ичаётган ким ўзи?! Батажқиқ, Мен фалончини магфират қилдим ва сенинг амалингни беҳуда қилдим», – дейди», – дедилар». Муслим ривоят қилган.

Бундай ўзбошимчалик ва ўйламай иш қилиш билан ўқилган никоҳлар ва унинг ортидан келган муқаррар талоқларнинг шу қадар кўп қайғули якунлари борки, уларнинг ҳисобига етиб бўлмайди. Бунинг энг оғир ва ёмон акси фарзандлар бошига келади. Уй ичида оиласи илиқлик бўлмаган, ибрат оладиган ота-онаси томонидан ёмон муомалага тортилган фарзандлар атрофдагиларнинг раҳм-шафқатига муҳтоҷ ҳолда яшайдилар. Уйдан қочиб кўча болалари орасида тарбия топган бу ёшлар тез орада сигарет, алкоголь, наркотик, фоҳишалик ва хилма-хил жиноий ташкилотлар до-мига тушмоқдалар. Бу ҳам жамиятни қулатадиган бир фожиага замин яратмоқда.

7. Али ал-Муттакий, IX, 1161 / 27874.

Фақат талоқ орқали ҳал бўладиган бир ҳақиқатни ҳам таъкидлаб ўтиш лозим. Ислом динига кўра никоҳ аҳди Католиклардаги каби «ҳеч бир шаклда бузилмайдиган ва умр бўйи иложсиз равишда давом этилиши керак бўлган аҳд» эмас. Ҳар бир келишув келишувчиларнинг ишлари бўлганлигидан баъзи мажбуриятлар туфайли тарафлар орасида тузиладиган янги бир келишув билан алмаштириш мумкин. Бу Ислом қабул қилган бир қоидадирки, ақл ва мантиқ шуни талаб қиласди. Акс ҳолда янгиш ва нотўғри никоҳда талоқ ҳаққи бўлмаса, ҳаёт инсон учун заҳарга айланади. Ажralишларига ижозат бўлмаган жуфтлар охир-оқибат нотўғри ва бузуқ ҳаёт ботқоғига ботадилар. Шунинг учун Ислом жуда зарур ҳолатларда талоқни ҳалол қилди.

Исломга кўра талоқ қилиш ҳаққининг эркакларга берилиши аёлларнинг ҳиссиётга берилувчан бўлганлиги туфайлидир. Йўқса аёлнинг ҳам айни шу ҳаққа эга бўлиши учун ҳеч қандай тўсик йўқ. Бу «тафвизи талоқ» деб номланган. Бошқа ҳолатларда жиддий мажбуриятлар пайдо бўлганида аёл талоқ учун яқин атрофаги идораларга мурожаат қилиш хуқуқига эга.

Ҳеч шубҳасиз, бехуда талоқдан сақланиш аёл ва эркаклар ўз қадр-қимматларини билиши ва муҳофаза этиши билан бўлади. Умр йўлдошларининг баҳтли кунлари, узун ва қисқа хотиралар, самимий хурсандчиликлар, хотиржамлик ва лаззат – буларнинг барчаси илоҳий ўлчовлар остида бўлади. Бу ҳам икки тарафнинг Аллоҳ таолога қул сифатида бир-бирларига садоқат ва самимиятлари

били намоён бўлади. Ҳадиси шарифда шундай дейилади:

«Кимки кечалари аёlinи уйғотиб иккалалари бирга ёки алоҳида-алоҳида икки ракат намоз ўқиса, Аллоҳни кўп зикр этган эркаклар ва Аллоҳни кўп зикр этган аёллар қаторида ёзилади».⁸

«Кечалари уйғониб намоз ўқиган, аёлини ҳам уйғотган, уйғонмаса, юзига сув сепиб уйғотган кишига Аллоҳнинг раҳмати бўлсин! Айни шу шаклда, кечалари уйғониб намоз ўқиган, хожасини ҳам уйғотган, уйғонмаса, юзига сув сепиб уйқусини қочирган аёлга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин!»⁹

Бу ҳадиси шарифлардан англашиладиган маъно шуки, қисқа қилиб айтганда, оила саодати эр-хотин орасидаги самимият, бир-бирларини тақвога чақириш каби икки буюк қоидага боғлиқ.

– Ҳамма айтганларингиз бир жойга тўпланган бекам-қўст ва намунали бир оиласи кўрсатиш керак бўлса, ҳаётимизда шундай мисоллар борми?

– Албатта, жуда кўп мисоллар келтириш мункин. Лекин, шубҳасиз, уларнинг ичидаги энг яхшиси Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қурган баҳт-саодатли оиладир.

-
8. Абу Довуд, Татавву 18, Витр 13.
 9. Абу Довуд, Татавву 18, Витр 13.

Зеро, умрининг ҳар жабҳасида ва масаласида энг гўзал ўrnак ва йўлбошловчи бўлган Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам оила саодатио баҳтининг шартларида ҳам бутун инсониятга ибрат бир оила қурдилар ва ҳар жиҳатдан мукаммал, файзли-баракотли ҳаёт кечирдилар. Яъни у зот баҳтли бир оила учун энг мукаммал эр ва энг мукаммал ота намунасиidlар. Муборак аёллари Хадийжа розияллоҳу анҳо онамиз ҳам мукаммал умр йўлдош ва она намунасиidlар. Бошқа волидаларимиз ҳам шундай... Инсон бўлганликлари учун оналаримиз орасида ҳам, албатта, кичик масалалар бўлган. Бироқ у зотнинг улуғ ахлоқлари ва мукаммал шахсиятлари остида барчаси хайр ва баракот билан якун топган ҳамда оилавий масалаларда қандай йўл тутиш кераклиги хусусида бутун умматга намуна бўлди.

Шу жиҳатдан Пайғамбаримиз Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг оиласиари у зотнинг юксак шахсиятлари каби ҳар жиҳатдан мукаммал ва барчага ўrnак оиладир.

Бу оила дунёning шундай ҳузур ва гўзалликка тўла оиласиidlарки, кунлаб иссиқ овқат пиширилмаган бўлса ҳам, тўп-тўп саодат кўкарди. Шунингдек, бу мукаддас оила хонимларининг хонаси фақат эрларини киритадиган жойдан иборат эди. Бу оила нинг энг лаззатли ризқи розилик, сабр ва итоат эди. Аллоҳнинг Расули оила ҳаётида амал қиласидиган тарбия уларнинг қалбларини чексиз муҳаббат ва вафодорлик билан тўлдирди. Ҳеч қайси аёл эрини волидаларимиз Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи

ва салламни севганчалик севмаган. Ҳеч бир эркак муҳаббати ҳам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак аёлларига бўлган муҳаббати даражасида бўлмаган. Ҳеч бир ота фарзандини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳазрати Фотима розияллоҳу анҳони севгани каби севмас.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мўминларнинг онаси бўлган аёллари орасида адолатга энг юксак даражада риоя этганлар. Бу хусусда қўлларидан келган барча ишни қилдилар, лекин мутлақ адолатни таъминлашнинг мушкуллигини эътироф этиб, Аллоҳ таолога шундай илтижо қилдилар:

«Эй Роббим, билиб-билмай бирини бошқасидан кўпроқ севсам, бу ҳам бир ҳақсизлик бўлади. Шунинг учун, эй Роббим, қўлимдан келмаган бу масалада сенинг раҳматингдан умидворман».

Эй Роббимиз, бизларга ва оилаларимизга Сенга қуллик ва тоат билан Ўзинг мамнун бўладиган тақволи ҳаёт насиб айлаб, хонадонларимизни лутф ва саодат жаннати айла! Минг бир исён ва ғафлат амалларининг натижаси бўлган азоб жаҳаннами қилма! Омин!

Оиласда Аёл Эътибор Бериши Керак Бўлган Жихатлар

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: «Эй Аллоҳнинг Расули, аёлларнинг қандай энг яхшисидир?» – деб сўралди.

**«Қачон назар солса, сурур бағишлайдигани.
Қачон амр қилса, итоат қиладигани ва эрига ўз жонида ва молида у ёқтирмайдиган нарса ила хилоф қилмайдигани»¹⁰,** – дедилар.

10. Ибн Можа, Никоҳ, 5/1857.

– Оиладаги ҳузур ва саодатни таъминлашда бир аёл нималарга эътибор беринши лозим?

– Ҳаммасидан аввал аёллар яратилишимизнинг асосий мақсади бўлган Аллоҳга бандалик ва тақвога риоя қилишлари лозим. Бу хусусда ибодат, намоз ва рўзага эътибор беринши билан бирга ҳалол ва ҳаромга ҳам диққат қилиши керакdir.

Оила ичida аёлларнинг тақво ва истиқомати эрини, фарзандларини, қариндошлари ва ҳатто қўшниларини яхшилик ва савобга ташвиқ қиласидан ҳолатда бўлиши керак. Солиҳа бир аёл атрофига баҳт улашган ва жаннатнинг ҳидини тараттган гул каби бўлишга ҳаракат қилиши лозим.

Аёллар учун Аллоҳга бандалик қилишдан кейин келадиган энг улуғ вазифа эрини ва оила аъзоларини баҳтиёр қилишдир. Хожасини мамнун қилиш ва оила саодатига сабаб бўлиш аёлларга Роббимизнинг ризосини келтиради. Пайғамбаримиз соллалоҳу алайҳи ва саллам шундай деб марҳамат қилганлар:

«Солиҳа аёл қачон назар солса, сурур бағи-шлайдиган. Қачон амр қылса, итоат қиладигани ва эрига ўз жонида ва молида у ёқтиридиган нарса ила хилоф қилмайдиганидир».¹¹

Шундай экан, бир аёл эрини мамнун қилиш йўлларини топиб, унинг розилигини олишга ҳаракат қилиши керакдир.

**– Бу мавзуни янада очикроқ баён қилсак,
бир аёл уйида, кундалик ҳаётида нималарга эътибор берини керак?**

– Уйининг ичидаги ўзига диққат қилиши лозим. Озода ва парваришли бўлиши керак. Ҳар қандай аёл эрининг олдида чиркин ва пардо-зиз юраверса ва унинг бу иши давомли бўлса, бу ўша аёлни эрининг назаридан четлашишига олиб боради.

Эрининг ёнида кўзга хунук кўринадиган ҳар қандай ҳолатдан узоқ туриши керак. Ўзи истаган нарсани уйида топа олмаган кишининг кўнгли ташқарига, хато ерларга қараб кетади ва шу тариқа оила саодатига нуқсон кела бошлади. Шу сабабли аёл уйининг ичидаги ранги ва ҳиди турфа гулдастадек бўлиши керакки, бу билан у эрига ҳузур ва саодат бағишласин. Эри кеч киришини интиқлик билан кутсин, оқшомда уйига қайтишдан нафратланмасин.

Солиҳа бир аёл эрини эшик олдида, табассум билан кутиб олиши керак. Уйидан чиқишида эса

11. Ибн Можа, Никоҳ 5/1857

чиройли сўзлар ва дуо билан кузатиб қўйиши керак. Ўша куни, гарчи жуда ҳам чарчаган бўлса-да, буни эрига билдирамаслиги ва эрининг олдида юзи ни буриштирмаслиги керак. Эрининг ташвишлари га шерик бўлиши, чарчоғидан қутулишига ёрдам бериши керак.

Керакли-кераксиз шикоятлар билан бир-бирининг ҳаловатларини қочиришга ҳаракат қиласлиги керак. Бу мавзуда асҳоби киромдан Умму Сулайм розияллоҳу анхонинг эрига кўрсатган муоммаласи энг чиройлисиdir. Фарзанди вафот этгани ҳолида ҳам эрига хизмат ва фидокорликдан тўхатмади. Ривоят қилинишича, Абу Талҳа розияллоҳу анхунинг оғир бемор ўғли у уйида йўқ вақтда вафот қилибди. Умму Сулайм розияллоҳу анҳо ўғлини ғусл қилдириб, кафанлайди. Эри Абу Талҳа розияллоҳу анҳу келгач: «Ўғлимиз қандай?» – деб сўрайди. Умму Сулайм: «Ўғлимиз азоб чекишдан тўхтади. Дам оляяпти деб ўйлайман», – деди.

Кейин эрининг таомини келтирди. Абу Талҳа розияллоҳу анҳу таом еди. Умму Сулайм ўзига оро бериб эрининг ёнига келди. Иккиси ҳам истироҳат қилиш учун ўринларига ётдилар. Эрталаб тонг отгач, Абу Талҳа уйидан чиқаётганида, заковатли ва тақво соҳибаси Умму Сулайм: «Эй Абу Талҳа, шу қўшнимизнинг қилған ишига қаранг, вақтинчалик фойдаланиш учун олган омонатини қайтаришини сўраганимда беришни хоҳламади», – деди.

Абу Талҳа: «Бундай бўлиши мумкинми? Яхши иш қилишмабди», – деди.

Бунга жавобан Умму Сулайм: «Эй Абу Талҳа, ўғлингиз сизнинг ёнингизда Аллоҳнинг омонати эди. Уни қайтариб олди», – деди. Абу Талҳа бу оқи-лона гапни эшитиб ҳайрон қолди ва энг яхши усулни, сукут сақлашни танлади. Бир муддат ўтгандан кейин ўзига келиб «Иннаа лиллаҳи ва иннаа илайҳи рojiъун» (биз Аллоҳникимиз ва албатта унга қайтамиз) деб истиржо айтди.

Намоз ўқиши учун масжидга борганида бўлган воқеани Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламга гапириб берди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам: **«Аллоҳ бу кечангизни баракали қилган бўлсин»**, – деб дуо қилдилар.

Бу муборак дуодан бир йил ўтмай туриб, Аллоҳ таоло бу оиласа яна бир ўғил фарзанд ато қилди. Пайғамбаримиз бу чақалоқнинг танглайини хурмо билан кўтариб, ҳаққига дуо қилдилар ва унга Абдуллоҳ деб исм қўйдилар. Ўша дуонинг баракаси сабабли Абдуллоҳ 7 ёки 9 нафар фарзанд кўрганлиги ва уларнинг ҳаммаси ҳофизи Куръон бўлганлиги ривоят қилинган.¹²

– Солиҳа аёл саодатли бир оила учун эри билан муносабатларида яна қандай назокат кўрсатиши керак?

– Эрига ҳеч қачон хурматсизлик қилмаслиги, оила аъзолари ўртасидаги тақсимда эрини иккинчи даражага қўймаслиги керак. Рисоладаги эркак аёл

12. Бухорий, Жанозалар, 42, Ақиқа 1; Муслим, Одоб, 23; Саҳобаларнинг фазилатлари, 107.

кишининг бундай ҳаракатини асло қабул қила олмайди.

Бир инсонни мамнун қилиш учун уни яхши таниш керак бўлади. Шу сабабли аёл киши эрини тушунишга, унинг ёқтирган нарсаларини, алоқаларини, ҳисларини, завқини билиши ва шу нарсаларда эрига далда бўлиб, уларни улашишга ва узилмаслигига ҳаракат қилиши керак. Бунга жавобан эрнинг ҳам аёлига айни шаклдаги муомала билан жавоб бериши зарур бўлади.

Агар бу нарсаларга парво қилмасалар, умр йўлдошлиқдан кўзланган бирдамлик, баробарлик ва аҳиллик борган сари камайиб боради ва жуфтлар вақт ўтиши билан бир-биридан узоқлашишлари бошланади. Агар вақтида чора кўрилмаса, бу бир муддат ўтгандан кейин шундай ҳолга келадики, жуфтлар ўртасидаги муҳаббат ва бирлик ўрнини нафрат ва айрилиқ эгаллаши мумкин. Бунинг энг ёмон вақти эса қариликда бўлганидир. Йиллар бўйи бирга яшаб, бир-бирларини тушунишга ҳаракат қилмаган кишиларнинг қарилик чоғидаги айриликлари ҳазин бир ёлғизлик, ортга қайтмас бир ҳасрат ва надоматдир.

Аёл эрига хайрли ва шариатга мувофиқ ҳар қандай ишда ёрдамчи ва дастакчи бўлиши керак. Унинг қариндошларига бўлган ҳурматда ҳам камчиликка йўл қўймаслиги даркор. Агар бир томонни танлаб, ўша томонга фидокорлик қилишига тўғри келиб қолса, эрининг оиласига яқинроқ эканлигини кўрсатиши керак.

Ҳаёт кутилмаган ҳодисаларга тўладир. Фалокат ва танглик ҳолатлари ҳам бўлиши мумкин. Шундай замонларда аёл эрининг ёнида бўлиши ва унинг юкини енгиллатишга ҳаракат қилиши зарур. Ўтган улуғларимиз қандай ҳам гўзал сўзни айтгандар: «Гилам бўл, устингда қирқ дона оёқ юрсинки, бош тожи бўласан».¹³

Бунга ўхшаш қанча қанча мақоллар айтилган. Улардан бирини айтадиган бўлсак, қийинчилик вақтларида: «оғзингдан қон томса, қизилча шарбати ичдим дейиш керак». «Кўл синса ҳам, енгнинг ичида қолиши керак», «Хонадонига келин бўлиб кириши, уйини саодатга тўлдириши ва ўша уйнинг эшигидан оқ, догосиз кафан билан чиқиши керак».

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам илк аёллари Хадийжа онамизнинг сабрини, тушунишини, итоатини ва фидокорлигини умр бўйи унутмаган ва доимо эслаб юрганлар.

Қисқаси, инсонлар севиши керакки, севилсин. Ҳурмат қилиши керакки, ҳурмат кўрсин. Фидокор бўлишлари керакки, бунга жавобан гўзаллик ва икром кўрсин. Лекин оила ичида булар аввало аёл кишидан содир бўлиши керак. Табиийки, ақлли аёл, эрига ўзини севдира олади ва шу билан бирга саодатли бир оила биносининг меъмори бўлади.

13. Мухаррир изоҳи: Турк адабиётига оид бўлган ушбу ҳикматда тавозе ва камтарлик асосида хизмат қилиш кераклиги ҳакида сўз бормокда.

Ҳадиси шарифда: «Эрини рози қилган ҳолатда вафот этган аёл жаннатга киради»,¹⁴ – дейилган.

Бу ҳадиси шариф ҳам эрини мамнун қилганда эришадиган мукофотини ҳамда оилада эркакнинг мавқеини ва аёлнинг ахлоқини баён қилмоқда.

Эркак киши ҳам ташқарида меҳнат қиларкан, топганининг ҳалол бўлишига эътибор бериши керак. Қилган сарф-харажатларининг манбасидан бехабар бўлган аёли ва фарзандларига ҳатто шубҳали нарсаларни ҳам едирмаслиги лозим.

Бошқа бир ҳадиси шарифда «Кишининг гўзаллиги динида, мурувват ва шарофати ақлида, наслу насабининг гўзаллиги эса ахлоқида яшириндири» дейилиб, жуфт танлашда эътибор берилиши керак бўлган ўлчовларга ишора қилинган.

Солиҳа аёл фақатгина эрини севиб, хурмат қилиш билан чегараланиб қолмай, унинг қариндошлари ва дўстларига ҳам шариат ўлчовлари ичida яқинлик кўрсатиши керакдир. Зоро, аёлнинг бу хатти-ҳаракати эрини мамнун қиласи. Фақат бу ерда нозик бир масала борки, у ҳам бўлса, Ислом дини кўрсатиб берган маҳрамлик чегараларидан чиқмаслиқ, маҳрамлик қоидаларига риоя қилишдир. Аёл уйида ёлғиз бўлган вақтларида никоҳланиши ҳалол бўлган қариндошларини уйига киритиши мумкин эмас.

Аёл киши ўз шаънига доғ тушадиган ҳолатлардан узоқ туриши керак. Чунки аёл оппоқ либос ка-

14. Термизий, Ризо, 10; Ибн Можа, Никох, 4.

бидир. Энг кичкина бир дөг ҳам күзга ташланиб қолади. Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам шубҳали ҳолатлар ва нарсалардан узоқда туришга ҳаракат қиласылар. Биз умматларга ҳам тұхматта сабаб бўладиган ерларда турмаслик ҳақида насиҳат қилганлар.

Бир кече Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам эътикофдаликларида зиёрлатларига келган аёллари Сафия онамиз розияллоху анхони кузатиб қўяр эканлар, қаршиларидан келган ва ул зотларни кўриб юришларини тезлаштирган икки ансорий сахобага ёнидаги кишини таништириш учун: «**Бу онангиз Сафия бинти Ҳуйяйидир**», – деб айтдилар. Саҳобалар бу гапни эшитганларида «Субҳаналлоҳ! Эй Аллоҳнинг Расули», дейишиди. Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам ўша икки сахобага: «**Албатта, шайтон инсоннинг қон томирида юради. Мен унинг қалбингизга бирор нарсани (ёки ёмонликни) ташлашидан кўрқдим**», – дедилар.¹⁵

Шундай қилиб Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам инсонларда шубҳа ва тұхматта сабаб бўладиган бир нарсани қилишдан узоқ туришга даъват қилганлар.

Аёллар шариатта мувофиқ бўлган ҳар бир ишда эрларининг ёнида бўлишлари керак, бу билан эрлари улардан тасалли ва кўмак олсин, завқи ортсинг.

15. Бухорий, Эътикоф, 11; Муслим, Салом, 23 – 25.

Яхши ва гўзал амаллар биргаликда бажарилганида файзи ортиб бораверади. Фам ва ташвишлар ўртоқлашгандаги камаяди. Жуфтлар бир-бирига ҳам бу дунё, ҳам охиратда йўлдош эканликларини унутмаслиги керак. Аввал ҳар бирининг мустақил, ўз ҳаётлари бор эди. Энди оила барпо қилганларидан кейин бир қисмат, бир манзилга қараб юра бошлидилар.

Шундай экан, ўртоқлик ҳаётининг таклифларига ижобат қилишлари ва бир-бирларини ҳаётнинг пасту баландликларида қўллаб қувватлаши, суюнчиқ бўлиши лозим. Агар бирининг оёғи тойса, бошқаси унга суюнчиқ бўлиши ва ҳатто қалбан тутиб, тургазиши лозим бўлади.

Аёл эрининг ҳаракатларига эътибор қилиши керак ва бир нарсага асабийлашганини кўрганида масалани каттартириб, ишни тортишувгача олиб бормаслиги зарур.

Зеро, жиддий ва узоқ тортишувлар орадаги муҳаббат ва ҳурматни камайтиради, оила тақдирини таҳликага солади. Бу каби ҳолатларда аёллар эрларига сокин ва одоб билан муомала қилишлари яхши бўлади. Охирида эр ҳам ўз хатосини тушуниб етади ва аёлига нисбатан (ўзининг айбдорлигини ҳис қилиб) ҳурмати ортади. Акс ҳолда, хатокор бўлса ҳам, ўз ҳақсизлигини кўра олмайди ва ораларига кирган шайтон душманлик тухумларини экади.

Жуфтларнинг диққат қилиши лозим бўлган яна бир нарса борки, у ҳам бўлса, ўзаро ишончсизлик ва рашиқдир. Инсонлар ёмон кўрадиган энг

катта нарса бу ўзларига бошқалар томонидан бўладиган ишончсизликдир. Агар бу мавзуда жиддий сабаблар пайдо бўлса, жуфтлар бир-бирини айбламасдан, бирга ўтириб, маслаҳатлашиб муаммони ҳал қилишлари зарур. Йўқса, кичкинагина қўнгилсизликни ҳам катталаштириб, ичидан чиқа олмайдиган улкан муаммоларга айлантириб юборишлари мумкин.

Баъзи мавзуларда инсоннинг басирати (қалб кўзи) боғланиб қолиши мумкин. Хатолари ёки унутишлари ҳам бўлади. Бир аёл эрининг маслаҳатга эҳтиёжи бор ҳолатда кўрса, бутун самимият ва яхши ниятлари билан унинг ёнида эканлигини билдириши керак. Бу ҳақида эрига билган нарсаларининг энг яххисини айтиши керак. Энг яқин сирдоши бўлиши керак. Унутмаслиги керакки, эр ва аёл бир-бирини тўлдирадиган жуфтдир. Бири бўлмаса бошқаси тўлиқ бўла олмайди. Мўминларнинг оналари – Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аёллари ҳам ҳар доим у зотни дастаклаб турганлар.

Масалан, Ҳудайбия сулҳида асҳоби киром тузилган сулҳга норозиликлари учун Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам томонларидан берилган амрга, яъни қурбонликларини сўйиб, сочларини олдиришлари ва эҳромдан чиқишлиари учун қилинган буйруққа итоат қилмагандилар. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ишдан хавотирланиб, ташвишга тушдилар. Ўша ерда бўлган Умму Салама онамиз розияллоҳу анҳо Пайғамбаримиз алайҳиссаломга тасалли бердилар ва Сарва-

ри Коинотга жуда оқилона бир тавсия бердилар. Унга кўра Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳеч кимга бирор гап айтмасдан, қурбонликларини сўйишлари, соchlарини олдириб, эҳромдан чиқишлири керак эди. Чунки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари бу ишларни бажармагунларича саҳобаларда «балки сулҳ бузилар» деган бир умид бор эди. Ростдан ҳам бунинг эҳтимоли борлиги учун саҳобалар кутиб туришганди. Бошқа томондан эса, саҳобалар ўша вақтда тузилган сулҳнинг асл ҳикматини билишмас эди.

Ҳикматини билмаганлари учун ҳам у сулҳдан воз кечилишини кутиб ўтиргандилар (кейинчалик бу сулҳ катта мусаффақиятлар келтирган). Ниҳоят, Умму Салама розияллоҳу анҳо онамизнинг тавсиялари билан Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам соч ва соқолларини қисқартириб, эҳромдан чиқдилар. Буни кўриб асҳоби киром ҳам ул зотга эргашиб, эҳромдан чиқдилар. Бу масала уқубатга дучор бўлмасдан ҳал қилинди.

Хадийжа онамиз Пайғамбаримизга илк ваҳий келганида ул зотга тасалли берган, қўрқиб-хавфсираганларида тиргак бўлиб, Варақа ибн Навфал билан учраштирган. Бу ишлари натижасида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мақтоларига сазовор бўлган.

Ислом тарихида ҳазрати Умар розияллоҳу анҳунинг ҳаётида ҳам шунга ўхшаш бир масала зикр қилинади. Умар розияллоҳу анҳу масжидда, аёлларнинг маҳри кўпайиб кетгани ва бунинг ортидан уйланиш қийинлашиб қолганини айтиб,

маҳрнинг чегарасини белгилашни таклиф қиласди. Ўша вақтда масжидда бўлган аёллардан бири ўрнидан туриб: «Аёллар истаганича маҳр талаб қилиши мумкин», – дейди ва Нисо сурасининг 20-оятини ўқиуди. Шу билан ҳазрати Умарга эътиroz билдиради. Ўша ернинг ўзида халифа хатосини тушунади ва: «Аёл тўғри айтди, Умар хато қилди», – деб саҳобиянинг фикрини қабул қиласди.¹⁶

Бу ерда тўхталишимиз керак бўлган яна бир мавзу бор. Аёл ҳар қандай бир мавзуда маслаҳат бераркан, фикри тўғри бўлса ҳам, кибрдан узоқ туриши керак. Эрига ҳар қандай бир мавзуда фикр ё тавсия берганда ҳам, уни ҳурмат қилишдан ташқарига чиқмаслиги лозим. Унга ишончсизлик кўрсатмаслиги ёки унга насиҳат қилиш ҳолатига ўтмаслиги шарт. Зоро, эркаклар аёлларидан насиҳат олишни кўпам ёқтирумайдилар. Хуллас, аёл киши ўзига Аллоҳ томонидан берилган ақл неъматини эрига нисбатан жуда ҳам нозик ҳолда ишлатишни билиши керак.

Бир аёл ҳатто эрининг рухиятига кира олиш қобилиятига эга бўлган маҳоратли санъатга соҳиб бўлиши керак. Тарихимизда бунга жуда кўплаб мисоллар бор. Бир қанча подшоҳларнинг аёллари эрларининг кўнгилларини қозониб, уларнинг хукмронликларига шерик бўлганлар. Ва шу сабабдан ортларидан садақаи жория сифатида бир қанча масjid ва мадрасалар қолдирганлар. Ҳали-ҳамон давом этаётган бу хизматлари туфайли яхши ном ва раҳмату мағфират билан эсланмоқдалар.

16. Али ал-Муттакий, XVI, 536-537/45796.

Яна бир нарса, аёлнинг бошқаларнинг ёнида эрига насиҳат ёки танқид қилишга бўлган ҳаракати одобга тескари ишдир. Эри қанчалик хатоли бўлса ҳам, унинг хатоларини бошқаларнинг олдида очиб-сочмаслиги керак. Айни шаклда эрнинг ҳам бундай қилиши мумкин эмас. Зеро, ояти каримада: «**Аёлларингиз сиз учун либосдир. Сиз аёлларингиз учун либосдирсиз**»¹⁷, – дейилган.

Бир аёл эрининг қусурларини била туриб унинг олдида бошқа бир эркакни мақтashi ҳам хатодир. Эридан ҳеч кимга, ҳатто ота-онасига ҳам шикоят қиласлиги керак. Уни ҳеч кимнинг олдида қийин аҳволга туширмаслиги зарур. Ўрталаридаги келишмовчиликни бошқаларга айтиб юриш ўрнига, ўз ораларида келишиб олишлари лозим.

Гоҳо атрофимизда кўриб қоламиз: баъзи оилаларда жуфтларнинг баҳтли-саодатли бўла олмаслигининг сабаби ё аёлларнинг эрларига, ё эрларининг аёлларига қадр-қиймат бермаслигига бўлади. Ҳолбуки, эру хотин бир-бирига жаннат ҳам, жаҳаннам ҳам бўлиши мумкин. Ҳам Аллоҳга бандалик қилишда давомли, ҳам эрининг шариатга мувофиқ истакларида итоатда бўлган аёл эрининг ризоси ва солиҳалиги сабабли жаннатга киради. Агар аксинча бўлса, жаҳаннамга қараб кетаётган бўлади. Бу йўлдан дарҳол қайтиши керакдир.

17. Бакара сураси, 187-оят.

– Пайгамбаримиз соллаллоху алайҳи ва салламнинг бундай солиҳа аёлларга қандай хушхабарлари бор?

– Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам марҳамат қиласидилар: «Мўмин банда Аллоҳга бўйлан иймондан сўнг эришган энг яхши нарса солиҳа аёл бўлиб, унга амр қиласа, итоат қиласи, қараса, хурсанд қиласи, қасам ичса, уни оқлади ва ғониб бўлса, ўз нафсида ва молида унга яхшиликда бўлади».¹⁸

«Яхши аёл эрига итоатли ва фарзандларига эса меҳрибон бўлганидир».

«Дунёнинг ҳаммаси матодир. Ва бу матоларнинг энг яхшиси солиҳа аёлдир».¹⁹

Савбон розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Тавба сурасининг 34-ояти нозил бўлганида биз Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам билан бирга сафарда эдик. Асҳоби киромдан баъзилари:

«Олтин ва кумуш ҳақида тушажак нарсалар тушди. Энди биз уларни тўпламай эҳсон қилиб юборамиз. Кошки қайси молнинг энг яхши эканлигини билсак ва унга соҳиб бўлсак эди», – дедилар.

Бунга жавобан Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: «Соҳиб бўлинган нарсаларнинг энг қийматлиси: зикр қилувчи тил, шукр қилувчи қалб, эрининг иймонига ёрдам берувчи солиҳа аёлдир», – деб марҳамат қилдилар.²⁰

18. Ибн Можа, Никоҳ, 5/1857.

19. Муслим, Ризо, 64; Насаий, Никоҳ, 15; Ибн Можа, Никоҳ, 5.

20. Термизий, Тафсир, 9/9.

– *Бугунги кунда моддий томондан кўп қийинчилклардан ўтдик, ўтянмиз. Оиласда, баҳту саодатга тўсиқ бўлмаслиги учун молу мулкнинг бор ё йўқлигига нималарга эътибор берилиши керак?*

– Аввало, инсонлар нафсларига ҳоким бўлишни ўрганишлари ва моддий томондан маблағларини кўпайтириш учун кўрган нарсасининг ортидан кетиб қолавермаслиги керак. Бугунги кунимизда тобора оммалашиб бораётган кредит карталари сабабидан ҳар кўрганига осонгина эриша оладиганини ўйлаган кўп оилалар ҳисоб-китобини қилмай туриб қилган сарфу харажатлари сабабидан қарз ва фоизнинг гирдобида ботиб қолмоқдалар. Қанчалар баҳтли оилалар шу сабабли бузилди ё бузулиш арафасида турибди. Эрларининг моддий томондан аҳволлари қанчалик яхши бўлмасин, аёллар исрофдан узоқ туриши, эрларининг топганини совурмаслиги керак. Бу нарса эркакларга ҳам тааллуқлидир. Аллоҳ асрасин, кун келади исрофгарлар сўроқ-савол учун чақирилади.

Аллоҳ таоло: «**ИсроФарчиликка мутлақо йўл қўйма. Албатта, исрофчилар шайтонларнинг биродари бўлганлар. Шайтон эса, Роббига ўта ношукур бўлгандир**²¹», – деган.

Агар уйда ортиқча ейдиган, ичадиган, киядиган нарсалар бўлса, ўша нарсага эҳтиёжи бўлганлар излаб топилиши ва уларга ҳаққи берилиши керак. Зоро, муҳтож ва факирларнинг кўнглини ва дуоси-

21. ИсроСураси, 26-27-оятлар.

ни олмоқ хонадонни хурсанд ҳамда ризқни бара-
кали қиласи. Давомли хотирада тутиши керакки,
улар биз каби бўлиши, биз эса улар каби даражага
тушишимиз мумкин.

Инфоқдаги ўлчовимиз эса «Ўзингиз суйган
нарсадан нафақа қилмагунингизча, ҳаргиз ях-
шиликка эриша олмассиз. Нимани нафақа қил-
ганингизни Аллоҳ билувчиидир»²² бўлиши керак.
Инфоқ қиласкан берган нарсаларимиз, кийилган
либослар эски нарсалар эмас, балки кўзимизда қа-
дри бор бўлган, кўнглимизга ёқсан нарсаларни бе-
ришимиз керак. Ҳадиси шарифда мажозан шундай
деб марҳамат қилинган: «Инфоқ қилган аввал
Аллоҳнинг қўлига беради. Аллоҳнинг қўлидан
муҳтожнинг қўлига ўтади».

Бу ерда бир нарсани алоҳида зикр қилиши-
миз керакки, оилада тежамкор бўлишга аввало аёл
киши риоя қилиши керак. Бу аёл кишига оид бир
вазифадир. У кийим-бош, еб-ичиш каби масалалар-
да тавозели ва тежамкор бўлишни, айниқса, исроф
қилмасликка эътиборли бўлсагина, топганлари оз
бўлса ҳам, оилада тўкинлик, барака ва ҳузур бўла-
ди. Бунинг учун таом пиширишни «Бисмиллаҳ»
билан бошлиш, ҳар бир масаллиқни етарли дара-
жада қўллаш ва оила хазинасини қийин ахволга
туширадиган даражада кўп истакларни қилмаслиги
оиладаги саодатнинг асосий омилларидандир. Бу-
гун бу ўлчовларга амал қилинмагани учун тонна-
лаб нонлар ахлатга отилиши баракамизни қочирган
аччиқ ҳақиқатлардан биридир.

22. Оли Имрон сураси, 92-оят.

Холбуки, тежамкор бир аёл фақатгина нонни эмас, ҳар бир нарсанинг уйига қанча миқдорда келганини таъмин этгани каби, уларни қўллаш хусусида ҳам диққатли бўлиши керак. Чунки ҳар қандай бир нарсани ишлатмай туриб, уни бузилиши ва ахлатга отилиши оилада фақатгина аёллар томонидан олди олинадиган бир исрофдир.

Авваллари аёллар тикиш-бичиш, кийимларни таъмирлаш ва шу сабабли исрофдан қочиш масаласида ниҳоятда диққатли ва моҳир эдилар. Бугун эса, кичкинагина бир йиртиқ пайдо бўлганида дарров янгисини олиш йўлига тушмоқдалар. Бу ҳам исрофнинг энг ёмон кўринишдаридан биридир.

Хулласи калом, саодатли бир оилада аёлларнинг вазифаси хусусида гапиришни хоҳлаганим энг сўнгги нарса, аввалроқ ҳам айтганимиз каби, оила деган муқаддас масканини курган аёл бир қуш кабидир. У битта-битталаб чўпларни йиғиб-териб, ин қурадиган жонзотдир гўё.

Аёллар бу ҳақиқат атрофида шуурли ҳолатда бўлганида, устиларига юклатилган вазифалари ни бажарганида оилалари гўё жаннатга айланади. Эрларига эса буни қадрини билиш ва уни сақлаш, муҳофаза қилиш вазифаси тушади.

*Оилада Эркак
Эътибор Бериши
Керак Бўлган
Жихатлар*

Аёли ва фарзандларини диний, ахлоқий томондан етиштириш, уларни дунё ва охират саодатига эришадиган савияда тарбия қилиш эркак кишига оид бўлган муҳим вазифадир.

*– Бир эркакнинг оиласада дикқат қилиши
керак бўлган хусусиятлар нималардан
иборат?*

– Оила саодатининг тамоман мустаҳкам бўлиши солиҳ бир отага боғлиқдир. Солиҳ бир ота – оиланинг тирикчилиги, ҳимояси, тарбияси каби вазифаларни энг гўзал суратда адо қиласидиган киши демакдир. Бу эса ҳушёр, тажрибали, уддабурон ва энг асосийси иймонли ва гўзал ахлоқли бўлишни талаб қиласиди.

– Бу мавзуни янада очиқроқ баён қиласидиган бўлсан, бир ота оиласини нималар билан таъминлаши керак?

– Эркак киши уйланишга қарор қилганида ҳамма нарсадан аввал ўз зиммасига оладигани оиласини ҳалолдан едириб-ичирадиган покиза бир даромад манбаига муҳтоҷлигидир.

Чунки азиз динимиз оилани моддий томондан таъминлашни эркакка юклаган. Унинг меросдаги улушини ҳам шу сабабли ортиргандир. Демак, эркак киши бирор бир даромад манбаига эга бўлса,

уйланишга ҳаракат қилиши керак. Яъни ўзи ўз кунини қўра олмайдиган бир инсон бошқаларни ҳам қийин аҳволга туширмаслиги керак. Шунинг билан бирга имкони етмаган ҳолда динини янада чиройли яшаш учун, уйланишга ҳаракат қилган инсонга Аллоҳ таоло ёрдам беради. Чунки Жаноби Ҳақ ўз лутфининг кенглигини эслатиб, уйланишни ташвиқ этган ва шундай деб марҳамат қилган:

«Ораларингиздан никоҳсизларни ва қулу чўриларингиздан солиҳларини никоҳлаб қўйинг. Агар факир бўлсалар, Аллоҳ уларни Ўз фазлидан бой қилур. Аллоҳ (фазли) кенг, ўта билгувчи зотдир» (Нур сураси 32-оят).

Бу оятга кўра, уйланишга кучи етганлар уйланиши, ўз кучи етмайдиганлар эса бошқалар томонидан уйлантирилиши керак. Бу мусулмонлар жамоасининг вазифасидир. Яхшилик эшигидир. Бу иш туфайли жамоанинг ҳам, якка шахсларнинг ҳам иффати сақланади.

Иффат бу инсонга берилган фазилатнинг бир васфидир. Бошқа маҳлукотларда иффат йўқ. Шу сабабли инсон ўзининг бу фазилатини йўқотса, бошқа маҳлукотлар билан бир хил даражага тушади.

Шубҳасизки, Аллоҳ ҳар бир инсонларга турфа хил ақл, куч, қобилият, хислатлар берган. Шу сабабли турфа касбу ҳунарлар пайдо бўлган. Жамиятдаги тотувлик ва барқарорлик учун касбларга ва уларнинг эгаларига эҳтиёж бор. Бир жамиятда қассоб ҳам бўлади, кўча тозаловчи ҳам. Табиб ҳам керак, устоз ҳам керак...

Шундай экан, ҳар ким ўз имконига кўра оила куришга ҳаракат қилиши лозим. Оила куриларкан томонларнинг ижтимоий ҳолатлари ҳам teng бўлиши зарур. Бу фақатгина моддий имконларни эмас, айни вақтда ташки қўриниш, илм ва урфда ҳам тенгликни ифода этади. Шундай бўлган тақдирда бир-бири билан бўладиган муомала ва истаклар натижасида оила бузилмайди. Ўзаро тушуниш осон бўлади.

Масалан, tenglik бўлмаган ҳолда уйланган бир эркак аёлига у истаган хаётни мухайё қилиб бера олмайди ва у аёлнинг исёнкорлиги, итоатсизлигига сабабчи бўлади. Бунақангисе исёнларнинг олдини фақатгина жуда кучли муҳаббат билан олиш мумкин. Аммо бунақангисе оилалар деярли йўқ ҳисоби.

Хулласи калом, оила қуриш қоидаларига мувофиқ ҳолда бир-бирига tengлар ўртасида оила бунёд этишга диққат қаратиш ҳар доим фойдали ва мақсадга мувофиқ иш бўлган, бундан кейин ҳам шундай бўлади.

Моддий имкониятлардан ҳам аввал маънавий туйғулари, ғоя ва истаклари бир-бирига яқин бўлган инсонларнинг бир-бирини тушуниши ва жипслashiши янада осонроқ ва фойдалидир.

Бошқа томондан оилаларнинг моддий ҳолатлари эркакларнинг ишлаб топишига мувофиқ бўлади. Бир эрдан кучи ва моддий имкониятидан ортиқ нарсани талаб қилмоқ она ва фарзандларнинг ҳаққи эмас, ҳалол эмас. Ота имкони етиб, топганича аёл

ва фарзандларининг маскан, таом ва либос каби эҳтиёжларининг вазифасини олган.

Маскан – хоҳ ижара, хоҳ шахсий бўлсин, оила аъзоларини сифдирадиган даражада кенг ва имкони борича яхши жой ва яхши қўшнилар орасидан танланиши керак. Имкони бўла туриб, ёмон ва ахлоқсиз қўшниларнинг ёнида, жонга, соғлиққа мувофиқ бўлмаган жойларда яшашни танламоқ оила аъзоларига нисбатан ноҳақлик бўлади.

Бу хато вақт ўтиб ахлоқнинг ёмонлашувига ва оиланинг барбод бўлишига замин яратади.

Таомдаги ўлчов эса, бир эркакнинг ишлаб топганининг ўртacha микдоридир. Бу ишда на танбаллик қилиш, на оғир юкнинг остига кириб олар даражага ўтиш керак. Балки унинг вазифаси ўртacha бир емоқ билан таъминлашдир. Бу керак вақтида исроф қилмаслик, керак бўлганида эса баҳиллик қилмасликдир. Афсуски, исроф бугунги кунимизда энг катта муаммолардан ҳисобланади. Бугун кўпчилик исроф ҳақида хато тушунчага эгадир. Аслида эркак бой бўлса ҳам, исрофдан сақланишга, ундан қочишга мажбурдир. Акс ҳолда исрофнинг оғир юки остида қолиб кетади.

Ўлмайдиган даражада таом емоқ фарзdir. Эҳтиёжи қадар емоқ мубоҳdir. Аммо ҳаддидан ошиқ емоқ эса ҳаромdir. Аллоҳнинг валийлари таомдаги исрофни қалбларидаги тақво даражаларига кўра қўйидагича тасниф килганлар:

- Шариатда тўйғандан кейин ейиш исрофdir;
- Тариқатда тўйғунча ейиш исрофdir;

– Ҳақиқатда эса, Аллоҳнинг хузурида эканлигидан ғафлатда қолиб ейиш исрофдир.

Бола-чақаларининг таом ва мевалари хусусида оталар диққатли бўлишлари керак. Уй ичидаги сиқилганидан бир нарса талаб қиласидиган эмас, балки уялгани учун талаб қиласидиган фарзандлар тарбиялаши керак. Айниқса, қиз фарзандларини ўшандоқ тарбиялашга аҳамият бериши керак.

Меҳмонга икром кўрсатишда шариатга муваффик ҳолатла сахий бўлиши керак. Бу ҳам ахлоқ, ҳам инсонийлик талабидир.

Ота либос масаласида ўзи, фарзандлари ва аёлинни қишиш ва ёзда кийиш учун етарли бўлган, энг камидан иккитадан либос билан таъминлаши керак. Жума, тўй ва байрам кунлари кийиш учун бошқа бир либос тикитириш ҳам мубоҳдир. Ислом дини ясанишни – агар чегарадан ошмаса, ман қиласидиган.

Аммо ҳаддан ортиқ ясаниб олиш, бу билан ғурурга кетиш ва инсонларга паст назар билан боқишиш, уларни ҳақиқат кўриш динимизда ман қилинган.

Либослар ичида ипак кийим кийиш, олтиндан узук, соат, занжир каби зийнатлар эркакларга ман қилингандир. Чунки аёллар учун чиқарилган нарсаларниң эркаклар томонидан ишлатилиши ахлоқий томондан турли камчиликларниң пайдо бўлишига сабаб бўлади. Эркак фарзандларининг кийиниши хусусида бу нарсаларга эътиборли бўлиши керак. Айниқса, жоҳилий бир ҳолда «ҳавас қилибди» деб қизларига калта кийимлар, ўғилларига олгани каби либосларни қизларига олиб бериши катта хатодир. Вакт ўтиши билан бу либослар одатий ҳолга айланади.

нади ва ўзи хоҳласа ҳам тарк қила олмайди. Шу туфайли фарзандларининг ички дунёлари заҳарланиб бораверади.

Хуллас, қиз фарзандларга кийим билан сатрланиш вақтида ўргатилиши ва бунинг аҳамияти уқтирилиши керак. Акс ҳолда хато тушунча ва хато тарбия ўша аёлга доимо аёллик шараф ва шахсиятини пастлатувчи таъна бўлади. Аёл киши билиши ва асло унутмаслиги керакки, шариат буюрганча кийиниш иффатни қўриш қуроли бўлиши билан бирга, ўша аёл учун викор ва назокат воситаси ҳамдир. Шуур ва тасаттур соҳиби бўлган аёллар ҳар доим атрофидагилар учун викор ва қадр белгиси бўлган. Одамларнинг қалбida уларга нисбатан ҳурмат бўлган ва бўлади.

*– Оила тарбиясида эркаклар нималарга
эътибор беришлари керак?*

– Аёли ва фарзандларини диний, ахлоқий томондан етиштириш, уларни дунёю охират саодатига эришадиган савияда тарбия қилиш эркак кишига оид бўлган муҳим вазифадир.

Бу вазифа Куръони каримда шундай деб баён килинган:

**«Эй иймон келтирганлар! Ўзингизни ва
аҳли аёлингизни ёқилғиси одамлару тошдан
бўлган ўтдан сақланг...»** (Таҳрим сураси, 6-оят)

Бу вазифанинг чегараси ҳар кимнинг шароити ва мавқеига қараб аёл ва фарзандларидан бошлаб, уйдаги хизматчилар, қўшни ва қариндошлар, мак-

таб ва ҳатто аста-секинлик билан бутун мамлакатни ўз ичига олади. Чунки оилалар ташқаридан таъсир олгани каби ичкаридан ташқарига ҳам таъсир кўрсатади.

Ҳар бир ота фарзандларига Қуръони карим таълим мини беришга аҳамият бериши керак. Фарзандлари қалбидан ибодатдан завқ олишни ҳосил қилиши зарур. Бошқа томондан эса, дунё ва охиратга тегишли йўл-йўриқ кўрсатиши, одоб ва одатларни ҳам ўргатиши лозим. Ўз навбатида фарзандлари мактаб ёшига етганида уларни ёзги таълим курсларига, бошланғич синфни битиргач эса, Қуръони карим курсларига ўқиш учун юбориши керак. Хусусан, қиз фарзандлар учун ҳам бу нарса зарурийдир. Унутмаслиги керакки, ҳар бир ота-она фарзандларига қолдирадиган энг яхши мерос бу – охират меросидир. ўз Фарзандини хофизи Қуръон қилиб тарбиялаган, Қуръон одоби билан зийнатланган ота-она қандай ҳам баҳтли!

Ҳадисда марҳамат қилинади:

*«Ким Қуръонни ўқиса ва ундаги нарсага амал қиласа, унинг ота-онасига қиёмат куни тож кийдирилади. Агар у орангизда бўлса эди, унинг зиёси бу дунё уйларидаги қўёшининг зиёсидан ҳам яхшироқ бўлар эди. Энди унга амал қилганга нима бўлишини тасаввур қилаверинг».*²³

Бугун бегона бир тил ўрганиш учун қанчалар меҳнат сарфланади. Ҳеч қандай харажатдан қочилмайди. Бунга тескари, Қуръон ўргатишни эъти-

23. Абу Довуд, Витр, 14.

борсиз қолдириш – ҳатто паст назар билан қарааш – фарзандларимизни у илохий каломдан ва унинг руҳониятидан маҳрум килиш қандай ачинарли бир ҳолдир. Ҳолбуки, энг гўзал мерос бўлган, ўлгандан кейин маънавий ҳаётимиз учун доим келиб турадиган озуқа тайёрлаш, ортимиздан дуогўй бўладиган, хайрли бир насл қолдирмоғимиз асл вазифамиз бўлиши керак.

Фарзандларимиз Куръоннинг барака ва файзга тўла иқлимидан, хусусан, Пайғамбар алайҳиссаломларнинг қиссаларидан ва бу қиссалардаги илохий кўрсатмалардан боҳабар бўлган ҳолда етишишлари керакдир. Ҳозирда охирзамонга яқин қолган вактда фарзандларимизни разолат чуқурларидан ва динсизлик оғатларидан ўзларини қўриқлашлари учун ана ўшандай иймон билан улғайишлари керак. Ана ўшанда икки дунё саодатига етадилар. Шу билан бирга, Куръони карим таълими билан бирга унинг жонли тафсири Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳаётини ҳам ўрганиб, ул зотга маънан издош бўлиши, маънан ул зот билан бирлашиши ва ул зотга ўхшашга ҳаракат қилиши керак.

Ота ва оналарнинг вазифаларида нуқсонга йўл қўйишлари ва фарзандларига керакли таълимни бера олмаганликлари натижасида кўзимизнинг нури бўлган дилбандларимиз бугунги кунда барча разолатнинг маркази бўлган медианинг «боласи» сифатида, моддапараст зеҳн билан улғайтирилмоқда. Уларни одатда телевизор эмиздирмоқда, соchlарини телевизор шакллантирмоқда, ҳис-туйғуларини, хаёлларини телевизор белгилаб бер-

моқда. Булардан кейин ота-онага фақатгина уларнинг истакларини бажариш вазифаси қолаяпти. Айниқса, интернет, телевизор ва бошқаларнинг ахлоқсиз, беҳаё дастурларининг гирдобига тушган фарзандларимизнинг ҳолати ичимизни ачитмоқда. Қалбларни парчалаган бу ҳолатларга рози бўлмоқ, ота-она учун охиратдаги азобга тайёрланиши кераклигига бир ишорадир. Агар фарзанд ўшандай бўлса, ота-она азобга тайёрланаверсин.

Оддий мисол, минг афсуски, бир мусулмон ўзимиздан ва хорижлик бир қанча спортчию машшоқнинг ҳаётий ҳикоясини ёд билиб, уларни ўзига йўлбошчи қилиб олмоқда, уларга ўхшашга ҳаракат қилмоқда. Аммо саодат ва ҳақиқат йўлбошчиси бўлган Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг исмларини ҳам билмайди, ул зотни танимайди, ул зотнинг гўзал ахлоқларига бегона бўлиб улғаймоқда, ул зот ва бошқа Пайғамбарларнинг Қуръондаги қиссаларидан ибрат ололмайди. Бу аччиқ жумлаларнинг маъноси шуки, жигаргўшаларимизга биз эмас, балки бошқалар таълим-тарбия бермоқда. Яъни жисмини каттартириш ота-онага, руҳини йўналтириш бошқаларга қолмоқда.

Фарзандларнинг кулфатини ота-она чекяпти, манфаатини эса бошқалар кўряпти. Модомики, ёт унсурлар томонидан болаларимизга таълим бериш, уларни озуқалантириш ишлари давом этар экан, Аллоҳ арасин, эртага устимиздан бошқа ғалабаларга ҳам эришади ва келажак авлод вакилларининг тизгинини қўлимиздан чиқариб юборамиз. Шунинг учун ҳам фарзандларимизни асрнинг энг

ашаддий маънавий урушлари ва тўқнашувлари ичида сироти мустақимда тарбиялашда давом этишимиз лозимдир. Уларни ўзимизнинг миллийлигимиз, ор-номусимиз, маданиятимиз билан улгайтиришимиз керак. Рух дунёсидан то кийим-бошгача ўз миллийлигимизга қўра улгайтиришимиз керак.

Ислом дини инсонни инсонлик шарафига мувофиқ кийиниши учун баъзи қоидаларни жорий қилгандир. Булардан бири: кийим бадан аъзоларини кўрсатиб турадиган даражада тор ва юпқа бўлмаслиги керак.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг опалари Асмо розияллоҳу анҳонинг юпқа бир либос кийганини кўриб, муборак юзларини ундан буриб олганлар ва шундай деганлар:

«Эй Асмо! Аёл киши балоғатга етгандан кейин (юз ва қўлларига ишора қилиб) мана бу ва мана бундан бошқа жойи кўринмаслиги керак».²⁴

Бу қоида Ислом дини аёлларнинг аёллик шарафи ва мавқеини ерга урадиган муомалаларнинг олдини олиш учун қўйган асосий қоидалардан биридир. Аёлларнинг яратилиш эътиборидан соҳиб бўлган бу фазилат ва шарафга доғ туширмаслик ҳам аёл, ҳам эркакнинг биргаликда ва дақиқлик билан риоя қилишлари лозим бўлган хусуслардан биридир.

Бошқа томондан балоғат ёшига етмасдан олдин қиз ва ўғил фарзандларнинг хоналарини

24. Абу Довуд, Либос, 31.

алоҳида қилиб ажратиш ҳам фарзандларимизнинг маънавий етишишлари ва шахсиятларининг ўрнига тушиши учун дикқат қилиниши лозим бўлган масалалардан биридир.

– Оилани муҳофаза қилишида эркаклар-нинг қандай масъулияtlари бор?

Эркак киши оиласини ҳар қандай ёмонликлардан кўриқлаши керак. Оиланинг диний қадриятларини ва ахлоқий гўзалликларини бузувчи дўйстлардан, зиёрат ва саёҳатлардан, телевизордаги бузуқ кўрсатувлардан, фойдасиз ва савиясиз китоб, газета ва нашрлардан оила аъзоларини қўриқлаши, узоқ тутиши керак.

Умумий қилиб айтганда, оилани ҳам ичкаридан, ҳам ташқаридан кўриқлаш вазифаси тўлиқ эркак кишига оидdir.

– Оилани бошқаришда эркакларнинг дикқат қилиши лозим бўлган бошқа қандай хусусиятлар бор?

Эркак киши диний чегараларга эътиборли бўлиши, мажбур қолмагунича эркак ва аёллар аралаш ишлайдиган жойларга бормасликка ҳаракат қилиши керак.

Ўз иродасидан ташқари бундай жойларда ишлашига тўғри келиб қолса, кўзига ва ҳаракатларига дикқатли бўлиши, динимиз амр килган одобга риоя килиши шарт. Агар иш берувчи бўлса, бундай

аралаш ишлашга васила бўлмаслиги, керак бўлса, эркак ва аёллар учун айри айри иш соат ва маконларни тайёрлаши лозим. Эркак ва аёлларнинг аралашиб ишлашига йўл қўймаслиги керак.

Иш жойида, айниқса, бир вақтда ишлайдиганларнинг ҳамжинслар бўлишига ҳаракат қилиши, ҳар хил сабаб ва баҳоналар билан аёл котиба билан ишлашдан қатъиян узоқ туриши керак. Афсуски, бу хато ҳаракатлар бугунги кунимизда ажралишлар ва оиланинг барбод бўлишига йўл очаётгани аччик ҳақиқатдир.

Закий бир эркак уйига киаркан ақлини, ишхонасига бораркан ҳиссиётини эшикнинг орқасига ташлаб кириши керак.

Оиласи ва фарзандлари билан муносабатларида уларнинг дунёвий ишлар хусусидаги хато ва камчиликларини яхши қабул қилиб, кечиримли бўлиши, уларга марҳамат ва юмшоқлик билан муомала қилиши керак. Аёлининг сир ва камчиликларини бошқалардан яшириши даркор.

Диний хато ва камчиликларида эса жиддий ёндашиши, жаҳолат ё танбаллик каби ҳолатларига эътиборли бўлиши талаб этилади. Аёли ва фарзандларининг диний илм ва амалдаги хатоларини тўғрилашга, камчиликларини тўлдиришга масъул бўлиш ҳам эрнинг вазифасидир. Ҳам ўзи шахсан меҳнат қилиши, ҳам самарали мураббийлардан фойдаланиши мақсадга мувофиқ бўлади. Булар отанинг муҳим вазифалари орасидан биридир. Эркаклар оиласи ичига хушмуомалалик билан, гўзал сўзлар гапириб, уларнинг кўнглини олиши, улар-

ни хафа қилмаслиги, қовоги осилган ҳолда уларни ёнидан узоқлаштирмаслиги зарур. Пайғамбаримиз алайхиссалом: «**Сизларнинг энг яхшиларингиз аёлига яхши бўлганингиздир**»,²⁵ – деганлар.

Аёллар билан рўзгордаги харажатлар ва оила идораси мавзусида маслаҳат қилиш ва тоқати етмайдиган ишларни уларга юкламаслик керак. Аёлларга вакти-вакти билан фарзанд тарбиясида ёрдам бериши лозим. Зеро, ҳам фарзандлар тарбияси ҳам уй ишлари аёлларни керагидан ортиқ толиктиради. Уларнинг бу оғир юкларига ёрдамчи бўлиш орадаги муҳаббат ва ишончнинг ортишига сабаб бўлади. Яхши эр аёлини йўқлигига ҳам, ёнида бўлганда ҳам дуолар билан сийлайди. Аёлига хабар бермасдан узоқ сафарга чикмаслиги даркор. Аёлига хабар бермасдан, уйига кимлиги номаълум меҳмонни олиб келмагани маъкул. Аёлидан шариатга мувофиқ қоидалардан ташқари ҳолатда, номаҳрамларнинг олдига чиқиши ва уларга хизмат қилишини талаб этмаслиги, иложи борича оиласини жамоавий жойлардан узоқ тутиши керак.

– Оиланинг бутун дард, юк, сарф-харажати ва идора масъулияти устига юклатилган оталар бу вазифаларини ҳаққи билан адo қилганларидан кейин нималарга эришади?

– Ислом дини одатда оилани отага омонат қилган ва оиланинг моддий ва маънавий эҳтиёжларини

25. Термизий, Ризо, 11; Абу Довуд, Суннат, 15; Ибн Можа, Никох, 50.

қондириш хусусида ҳам унга бутун вазифани ва бу вазифани бажариш салоҳиятини ҳам берган. Шу сабабли бошқа тузумлардан фарқли ўлароқ, оилада бошлиқ вазифаси отага юклатилған.

Ота – оиланинг саодат осмонида нур сочувчи бир қүёш. Она – кўнгил хиравликларини кетказувчи, иффат чизиқларини кўрсатиб турувчи, жило берадиган бир ой. Фарзандлар эса у саодат осмонининг маржон каби ўлдузларидир.

Ақлини, кучини, иродава билимини оиласининг тарбия, баҳт ва камолига атаган бир ота, албатта, ўзига ҳурмат, итоат ва севгини ортиғи билан олишга ҳақлидир. Унга қарши итоатсизлик, исён, нонкўрлик ва қабиҳ сўзлар асло муносиб бўлмайди.

Шу сабабли Пайғамбаримиз алайҳиссалом: «**Аллоҳнинг ризоси отанинг ризосидадир. Аллоҳнинг ғазаб ва азоби отанинг норозилигиадидир**²⁶», – деб марҳамат қилганлар.

Оила ичида аёл ва фарзандлар уйнинг бошлиғи бўлган отага ҳурмат ва итоатдан асло юз бурмасликлари керак. Зоро, оталаридан маҳрум қолган кунлари энг аламли бир маҳрумият оқшомлари бўлади. Оталарининг оила учун бўлган аҳамиятини у йўқлигига ич-ичидан ҳис қиласидилар. Шу сабаб улар соғ-саломат ва ҳаёт экан қийматини билиш, дуосини олишга ҳаракат қилиш, шариатга мувофиқ бўлган амрларига итоат этиш ва уларга нисбатан ҳурматда камчиликка йўл қўйилмаслиги керак.

26. Термизий, Бирр, 3.

*Оилада Эркак Ва
Аёлнинг Биргаликда
Эътибор Беришлари
Керак Бўлган
Жихатлар*

Энг марҳаматли ота-оналар бир-бирларини ҳамда фарзандларини Аллоҳга ҳақиқий банда қилиб тарбиялай олган ота-оналардир.

– Эркак ва аёл оила қурада эканлар, ҳаётларини бирлаштириб, уларга келадиган ҳар қандай синовлардан биргаликда ўтишга қарор берадилар. Бундай муҳим жараёнда улар эътибор беришлари керак бўлган қандай жиҳатлар бор?

– Бунда улар иккита нуқтага диққат этишлари лозим бўлади. Биринчиси: баҳт ва севинчларини биргаликда баҳам кўриш. Иккинчиси: ҳаётнинг дард ва аламларини тенг бўлишиш.

Ҳамма нарсани баҳам кўришлик ҳаётнинг ҳар қандай ҳолатида, яъни руҳият ва муҳаббат борасида ҳам давом этиши керак. Хурсандчилик ва баҳтиёрлик ўзаро ўртада бўлганидек, ташвишу аламлар, хафалик ва муваффақиятсизликлар ҳам биргаликда муҳокама қилиниши лозим. Иккала тараф доим бир-бирларига дастак бўлишлари, бир-бирини ювган икки қўл каби бўлишлари ҳамда бир-бирларига тасаллини ҳам ўzlари беришлари керак.

Ҳаёт ҳар доим ҳам турфа булутлар устида давом этавермайди. Тушиши, чиқиши, бўронию сароблари, пўртаналари бор. Инсонлар учун

келажак кунлари мавхум ва кутилмаган совгаларга тўла. Илоҳий тақдир бир сирдир. Шу сабабдан ҳам энг катта куч ва дастак манбаи аввало Аллоҳга боғланиш ва иймондир. Иккинчи манба эса бир-бирларини доим рағбатлантириб келган жуфтлардир. Эътибор берилса, чорасиз ва тушкун одамлар бошларига келган мусибатларда оиласидан кутган тасаллини кўрмасалар, яна ҳам чуқурроқ фалокатларга тушиб қолишади. Руҳан кучли, ўзаро тушунадиган жуфтлардан ташкил топган турмуш эса оиласидаги соғлом муҳит сабаб синовлардан енгил ўтиб кетадилар.

Оила соғломлиги, руҳ хотиржамлиги айни пайтда параллел шаклда қаршисидаги инсоннинг руҳий ҳолатига боғлиқ. Бу эса кўпгина гўзаллик ва яхшиликларнинг шартидир. Ҳазрати Мавлоно дедилар:

«Гул ўзидаги ширин ифорга тикон билан хушмуомалада бўлгани учун эришди.

Бу ҳақиқатни гулдан ҳам эшиш, қара, у нима деяпти: «Тикон билан бирга эканимдан нега ғам чекай, нега ўзимни тақдирга отай? Мен кулишни ҳар лаҳзада найзасини санчиб оладиган тиконга сабр қилганим учун ўргандим, тикон сабабидан оламга гўзаллик ва хушбўйлар сочиш имконига эга бўйдим».

Бу гул бизга яна дейдики: «Сен ҳам мендек бўй!»

– *Бундай соглом ва кучли оила қуриши учун нима қилиши керак?*

– Аввало, икки тараф ҳам баҳтли оила қуриш учун ҳаракат қилишлари мухимdir. Бунинг пойдевори ўзаро яхши муомалада бўлиш, бир-бирларини тушуниш ва фидокор бўлишдадир.

Буларга ахлоқий фазилат, заковат, самимият, тартиб ва ҳар иккала томон ҳам бир-бирлари ҳақида ўта сезгир бўлибгина эришилади.

Яна аввалгилар «Хусни муашарат» деб атаган гўзал муомалани яратиш учун эр ва хотинда қуидаги 5 та жиҳат бўлиши мухим дейдилар:

1. Диндорлик.
2. Фазилат.
3. Муҳаббат.
4. Марҳамат.
5. Садоқат.

Бу саналган хислатлар эрда ҳам, аёлда ҳам бўлиши зарур экани деярли ҳар кун гувоҳ бўлаётганимиз оилавий жанжаллар мисолида яна ҳам ойдинлашади.

Жамиятда бўлгани каби оилада ҳам диндорлик ва фазилат барча ижобий хислатларнинг пойдеворидир. Дин тўғри ва чиройли шаклда барпо бўлган, ахлоқий фазилатлар билан сугорилган оилалар кишиларга икки дунё саодатини баҳш этади. Аксинча, диндан узоқлашган ва ахлоқий заиф бўлган ҳолатларда оила аъзолари зарар кўрганлари каби жамият ҳам қаттиқ яраланади. Бу ерда дин-

дорлик масаласини тўғри тушуниш керак. Инсон диндор бўлиш билан бир вақтда ёмон, ахлоқсиз, назокатсиз бўла олмайди. Чунки Ислом дини бошидан охиригача назокат, майинликдан ташкил топган. Яна Ислом дини чиройли одоб, чиройли одоб ва яна чиройли одобдир!

Шоир айтганидек:

Одоб бир тож эмиши нурул Худодан,

Ол тожни, озод бўл ҳар хил балодан...

Ҳазрати Мавлоно дедилар:

«Ақлим қалбимнинг қулогига эгилди ва сўради:

– Дин нима?

Қалбим ҳам шундай жавоб берди:

– Дин одобдир».

Мұхаббатга келсак, у оиланинг асоси ва қувватидир. Мұхаббат камайган, зарба олган пайлар оила ҳам силкиланишни бошлайди. Унинг ҳам икки томонлама бўлиши мұхим. Зеро, мұхаббат бошқа-бошқа вужудлардаги қалблар бирлашадиган, таъсирланишни оширадиган эшикдир. Киши севганича севилади. Бошқа томондан мұхаббат ортар экан, оддий кундалик сўзлар ва муомалалар ҳам нозиклашади, самимият ва ҳурмат билан безанади. У беҳуда, қуруқ нарсага айланмаслиги, маълум одоб доирасида бўлишини кузатиб, тузатиб туриш керак бўлади. Мұхаббатда ҳам марҳамат каби ўхшаш тушунчаларда бўлганидек маълум меъёр лозим. Унинг ҳаддан ошиғи зарап берганидек, ундан севганларимизни маҳрум қилишимиз уларнинг ўзларининг шахсий ҳаётларида бу туйгу-

ни ўринли қўллана олмаслигига сабаб бўлиб қолиши ҳам мумкин.

Муҳаббатни нафсий деб билиш, унда ҳаддан ошиш, шиддатли ва асоссиз рашк каби салбий ҳолатларга йўл очиб, муҳаббатнинг камайишига сабаб бўлади. Бу иккала ҳолат оила хотиржамлиги ни битирувчи оғатdir.

Шунингдек, марҳаматнинг ҳам ортиқчаси инсонни заифлаштиради, заарли ва даҳшатли хатоларга йўл очади. Бу марҳамат эмас, факат қалб заифлиги бўлиб қолади. Бошқа тарафдан эса марҳаматнинг озлиги қалбни қотиради, кишини зулмкор қилиб қўяди. Мўътадил марҳамат ўринли бўлиб, оиласа саодат олиб келади. Энг марҳаматли ота-оналар бир-бирларини ва фарзандларини бомдод намозига уйғотадиганлар, ҳар жиҳатдан жигаргўшаларини охират саодати учун ҳозирланлардир.

Садоқат ҳам икки томоннинг бирга етиштирадиган инсоний хусусиятлардан биридир. Садоқат маъносига кўра ҳам тўғрилик, ростгўйлик деганидир. У инсоннинг сўзи ва амалида тўғри бўлишини талаб қилади. Шубҳасиз, турмушнинг мустаҳкамлигига эр-хотиннинг ҳар жиҳатдан ростгўй бўлишлари аҳамиятлидир. Яна эркак аёлнинг бир-бирларига содикликлари, бошқаларга кўзларию қўнгилларини тойдирмасликлари турмушнинг ўта муҳим шартларидандир. Таҳликаларга тушмаслик учун динимизнинг бегона эркак ва аёл муносабатлари ҳакида қўйган асос ва қоидаларини ўрганишлари, уларга амал қилишлари лозим. Бошқаларни

шубҳа, гумон, миш-мишу васвасаларга туширадиган ҳаракатлар қилиш кишининг обўсига путур етказади ҳамда оиласининг ҳалокатига сабаб бўлади.

Садоқат ва ўзаро боғлиқликнинг яна бошқа бир муҳим томони эр-хотин бир-бирларининг ота-оналарига ҳурмат ва эҳтиром кўрсатишлари, уларга астойдил хизмат қилишларидир. Шу сабаб келин бўлган қизларимиз ва куёв бўлган йигитларимиз қайнона-қайноталарига ўз ота-оналарига хизмат қилгандек хизматда бўлишлари ғоят аҳамиятлидир. Эртага ўзлари ҳам албатта шу нуқтага келишади. Агар хато муомала қилишса, аввалгилар айтганларидек, «ким ҳийла қилса, ўзи ҳам ҳийлага йўлиқади». Ёки «қилмиш – қидирмиш», яъни нима килган бўлсалар, албатта, бир кун ўзларига худди шундай қайтади.

– Турмушида оилани моддий таъминлаши эркакларнинг вазифаси. Шундай экан, оиланинг иқтисод ва тасарруфи ҳам фақат эркак кишига оидми?

– Ислом дини рўзгорни таъминлаш вазифасини эркак кишига юклайди. Бу дегани оиладаларининг ҳар бирининг турфа истакларини амалга оширади дегани эмас. Шаръий ва зарурий эҳтиёжлар имкон даражасида таъминланади. Ҳатто бой бўлса ҳам, инсоннинг бўлар-бўлмас барча хоҳишлари қондирилавермайди. Зотан, ҳар айтганни қилиш иштаҳани карнай қилиб бораверади, нафснинг ношукур,

бесабр бўлиб, ҳатто исёнига ҳам сабаб бўлиб қолади. Бундай нафс эгаси фақат ўзини ўйлайдиган худбин бўлиб етишади. У оилани ўзигагина муҳтож, асир деб ўйлаб қолади. Қисқаси, имконлари кўп бўлиб, кўнглининг ҳар орзусини амалга ошираверган кишининг нафси асов отга айланади.

Нафс хоҳишларига имкони бўла туриб қулоқ солмаслик, уларни бажармаслик инсоннинг маънавий етуклиги, оёқлари ердан узилмаслиги, ҳаётнинг ҳақиқатларини кўра олиши ва Аллоҳ ризосини олиши учун шартdir.

Ҳар исталғанни ўрнида бажармасдан кишини тарбиялаш эса илохий бир ҳикматdir. Ҳақ таоло бандаларининг дуоларини баъзан мустажоб қиласди, баъзан ижобатини кечикитиради, баъзан эса тезда рўёбини кўрсатади. Бундан мақсад – бандаларнинг бу фоний дунёга буткул боғланиб қолмасликлари, неъматлар ичидаги талтайиб кетмасдан, Ҳақка муҳтоҷлигини сезиб яшамокларидир. Чунки инсон ҳар қанча ташвишлар ичидаги бўлсин, килгумликларининг натижасини кўришдан қўрқиб ҳам бу дунёдан кетишини хоҳламайди. Агар ҳар орзузи бажарилаверса борми... бу дунёдан кетишини мутлақо истамайди ва катта хатою исёнларга ботиб кетади.

Одам алайҳиссалом жаннатдан айрилмаслик учун хато қилиб дунёга туширилган эдилар.

Шулардан келиб чиқиб тарбия жараёнида болаларнинг истакларини бажаришда уларнинг ҳаёт мешақатларида тура олишларини ҳам ўйлаш айни муддао бўлар эди.

Табиийки, харажатларни ҳаддан ташқари камайтириб, ҳаётий зарур эҳтиёжларни ҳам бажармасдан баҳиллик йўлига ўтиб олиш мутлако тӯғри бўлмаган ишдир. Мана шу икки ҳолат ўртасидаги мўътадилликни топа олиш лозим.

Ояти каримада шундай дейилади:

«Улар инфоқ қилганларида исроф ва хасислик ҳам қилмаслар. У иккиси ўртасида мўътадил бўлурлар» (*Фурқон сураси, 67-оят*).

Бундай мўътадиллик – ҳаёт тарозисидир. Хасислик қанчалик ёмон бўлса, исроф ҳам шунчалик ёмондир. Эр ва хотин имконлари кенг бўлса ҳам, борини ҳар ёққа сочиб-совуриш, исроф қилиш ҳаққига эга эмаслар. Ҳеч ким «Мол меники, хоҳлаганимни қиласман» дея олмайди. Молни уларга омонат қилиб берган Аллоҳ таоло Қиёмат куни «Молингни қаерга ва нималарга сарфладинг?» деб сўраб, ҳар бир харажатни битталаб ҳисоб-китоб қиласди. Ояти каримада шундай марҳамат қилинади:

«Қариндошга ҳаққини бер! Мискинга ва йўл ўғлига ҳам. Исрофгарчиликка мутлақо йўл кўйма. Албатта, исрофчилар шайтонларнинг биродарлари бўлганлар. Шайтон эса, Роббига ўта ношуқр бўлгандир» (*Исро сураси, 26-27-оятлар*).

Ислом ҳар қанақа исроф йўлларини ман этади. Оилада хоҳ эр ёки хотин бўлсин, исроф килишига катъий тўсиқ кўйилиши керак. Бу касаллик инсон руҳига таъсир этса, унинг яшаши қийинлашади.

Ҳозирги кунларда «Тугатиш аҳмоқлиги» (аслида жиннилик, аммо аҳмоқлик дейишлик яна ҳам

мосдек) деган бир истило, босқинчиллик авж олиб кетди. Ҳар нарсанинг энг охирги кашф этилганини ишлатишга бўлган хирс ҳаддан ошди. Уй-рўзғор жиҳозлари, телефон, либослар, автомобил ва шу каби қўплаб соҳаларда ҳеч бир эҳтиёжи бўлмай туриб уларни янгилаш, мода деб турфа кийимлар олиш, фақат машҳур дўконлардангина кийинишига уриниши... булар исроф деб аталмиш касалликка чалинган инсонларнинг ишидир. Натижалари эса фақат зиён! Ҳар куни қурблари етмаса қарз, кредит олиб, шу сабаб фоизга кўмилиб, орзуларига етишмоқчи бўлаётгандарнинг оқибати ёмон тугаётганинг гувоҳи бўлиб ҳам турибмиз. Бунақалар қарз ботқофига ботиб қолиб яна атрофидагиларни «Менга ёрдам беришмаяпти» деб айблаб ҳам қўйишади.

Бу ақл ва туйғуларни ўртача қўлламаслик оқибатидир. Шу сабаб ҳам сарфлаш ўрнига сабрнинг баракотига йўналмоқ лозим. Чунки Аллоҳ таоло молнинг озлиги ҳам, қўплиги ҳам инсонлар учун ҳикмат, имтиҳон эканини, буларнинг шукрга, сабрга васила бўлиши ҳақида кўп марта огохлантирган.

Кучли бўла туриб, лекин имконсиз қолиш бандани Аллоҳга кўпроқ яқинлаштиради. Банда барча имконлар тугагач беихтиёр «Я Аллоҳ!» деб юборади ва шу тариқа Аллоҳни эслайди, зикр қиласди. Инсонни инсон қилган нарса чорасизликда иймонни ҳис этишидир. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам «Эй Аллоҳим, Сени лойиқлигингча таний олмадим, Сенга лойиқ қуллик қила олмадим» дея Аллоҳга илтижо этган эдилар.

Валий зотлар мўминларни қалб даражалари-га кўра лиbosларининг ҳолатини қуидагича таърифлайдилар:

- Шариатда лиbos – ҳалол ва ҳаром юзасиздан ҳаддан ошмаслик;
- Тасаввуфда лиbos – эҳтиёжидан ошмаслик;
- Ҳақиқатда лиbos – кийинишни ҳаддан ошик яхши кўрмаслиқдир. Яъни тоза ва сипо кийиниб бундай беҳуда нарсалар билан қалбни чалғитмасликдир.

Агар киши пул сарфлайдиган жой топишга қийналаётган бўлса ва шу сабаб исрофни бошлаган бўлса, энг матькули муҳтожларга ёрдам қўлини узатсин, агар ёрдам бераётган бўлса, буни яна ҳам кўпайтирсин. Бу ҳам инсоний, ҳам диний бурчдир. Топаётганларида факир, муҳтожларнинг ҳам ҳаққи борлигини билган одам давлатини беҳуда совурмайди.

Ислом маблағ топиш ўринларини аниқ билдиргани каби уни қаерларда сарфлашлик ҳақида ҳам чегара тайин қилган.

Ояти каримада марҳамат қилинди:

«Ва Аллоҳнинг йўлида нафақа қилинг. Ўзингизни ҳалокатга дучор қилманг. Эҳсон қилинг, албатта, Аллоҳ эҳсон қилувчиларни яхши кўрадир» (*Бақара сураси, 195-оят*).

Одамлар очлик ва муҳтожликда жон олиб-жон бераётган бир пайтда исроф бўлаётган ҳар бир чақанинг охиратдаги ҳисоби оғир эканлигини унутмаслигимиз керак. Шу сабабли ҳам киши ҳар

куни уйқуга кетмай туриб нақадар неъмат ичида эканлигини тафаккур қилиб, ҳамд айтмоғи шарт.

Тафаккур қилсин: Дунёда қанчадан-қанча инсон оч ва сувсиз, у эса тўқ; таҳлика ва чорасизлик ичида талпинаётган сон-саноқсиз кишилар бор, у эса тўкинликда, ишончли ўринда; киш фаслида оғат сабаб мингларча одам иссиқ бошпаналарини ташлаб Ҳимолай тоғи этакларига қочар экан, у ётогида мазза қилиб узаниб ётибди... булар қанчалик улуғ неъмат ва улуғ масъулиятдир.

Ҳар куни шунга ўхшаш сарҳисоб қилиб, фикрлашни ҳаётимизда одат қилиб олсак, фойدادан холи бўлмайди.

«Ҳисоб-китобга олинмасдан илгари нафсингизни ҳисоб-китоб қилинг»²⁷, – деб буюрган Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу ҳар кеча: «Дажла қирғоғидан бир қўй сувга тушиб, чўкиб кетса, Аллоҳ унинг ҳисобини Умардан сўрайди. Бугун Аллоҳ учун нима қилдинг, эй, Умар?» деган сўзлари билан нафсини сўроқлаб, виждонини ҳисоб-китоб қиласар эдилар.

Қизиқ, биз бундай саволларни ўзимизга неча марта ҳақиқий шаклда бера олдик? Кундузи майшат ташвиши билан тўлган юракларимизни неча марта бундай сўроққа тута олдик?

Мана шундай нафсини тафтиш қилиб турувчи кишиларда руҳий ҳузур ва хотиржамлик натижаси улароқ қаноат деган бир муҳим хислат ўртага чиқади.

27. Термизий, Қиёмат, 25/2459

Қаноат – энг катта бойлиkdir. Бир кишининг кўнгил бойлиги унинг қаноати билан ўлчанади. Сабрли киши қўлида бўлган имконлари билан яшашни ўз ўрнига қўя олади. Кўпроғига эга бўлишга ортиқча чиранмайди. Бу эса уни рухан хотиржамликка ва тақдирга рози бўлишга олиб келади. Бу ҳолат асло танбаллик ёки ишдан қочиш деб тушунилмасин. Аксинча, айтмоқчи бўлганимиз шуки, қаноат – шаръий ва мўътадил ўлчовлар асосида ҳаракат қилгандан кейин Аллоҳнинг берганига рози бўлишдир. Қўлида бўлганига рози бўлган бошқага ҳам ёрдам беришга ҳаракат қиласиди. Лекин қўлидагини оз деб билган кимса доим яна ҳам кўпроғини хоҳлайди, бошқага ёрдам бериш у ёқда турсин, доим ўзига ёрдам беришларини кутади.

Бутун бу санаб ўтганларимиз ва яна кўплаб фазилатларни ўз ичига олган Саодат асри васл уфқига етишган бир жамият эди. Бу олтин давр Аллоҳ таолони ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайхи ва салламни чин дилдан ва яқиндан таниш файзи билан тўла эди. У жамиятда қалблардан дунёвий манфаатлар, эҳтирослар чиқарилди. Мол ва жон фақатгина Аллоҳга ва Унинг Расулига яқинлашиш воситасигина эди. Асл лаззат иймон бўлиб, марҳамат ёйилди. Аллоҳнинг маҳлуқларига хизмат ҳаёт тарзи бўлди. Аллоҳнинг Расули хулқи билан хулқланмоқ асҳоби киромнинг мақсади бўлди. Расулуллоҳ буюрган ҳар қандай тавсия ва чақирик муқаддас амр сифатида мангуга бош тожи бўлди. Бутун жамият қаноат ўлчовлари билан ҳаёт кечирди. Ортиқча харажатлар, майшат, исроф, манман-

лик ва мақтаниш саҳобалар дунёси танимаган бир ҳаёт тарзи эди. Кўнгиллар «эртага бу нафс меҳмонининг мозор бўлиши» ҳақиқатини идрок этди. Дўст бўлиш марказидан Аллоҳ ва Расули жой олди. Аввал ўқиши ва ёзишни ҳам билмаган бу жамоа Ислом ва иймон мактабида ўқишини бошлагач маданиятнинг чўққиларига чиқдилар. Барча қалблар «Аллоҳ биздан нимани хоҳлайди? Расулуллоҳ бизда нимани кўришни хоҳлайди?» каби туйғулар ичида яшади. Ҳаётлари Аллоҳ ризолиги устига курилди. Марҳамат ва шафқат илдиз отди, адолат ва ҳақда юксакларга кўтарилди. Саҳобалар учун ҳаётнинг энг завқли ва маъноли замонлари инсониятга вахий нозил бўлиш онлари бўлди.

Бугун биз ҳам уларнинг бу фазилат карвонини таъқиб этиб, маънавий юксалишга, ана шундай хузур ва гўзаликка етишишга ҳаракат қилишимиз лозим. Ота-оналар мана шу комилликлар билан тўла бўлишлари ва авлодларини ҳам шу руҳда тарбиялашлари лозим. Чунончи, фарзандлар орасида айирмачилик қиласликлари ўта муҳим. Хоҳ қиз, хоҳ ўғил бўлсин, ёхуд бир жинсда бўлсин улар ўртасида адолат ва тенгликни ушлаб туришга диққат этишлари лозим. Инсон севгиси балки чегара билмас, аммо бу севгининг фарзандларида акс этишида фарқ бўлмаслиги керак. Бирига олган нарсасини бошқасига ҳам олиши, бирини қучиб, ўпганида бошқасини ҳам унутмаслик каби. Болалар орасида сезиб-сезмай қизғаниш, ҳасад ҳиссини урчитиб қўймаслик керак.

Ҳатто қўшниларни ҳам яхшилар орасидан қидирмоғи, ёмон ахлоқли ва дини заиф бўлган қўшнилар ва қариндошлар билан алоқаларга дикқат этмоқлари лозим, яъни уларни яхшиликка буюрар экан, ўз фарзандини унутмаслиги лозим.

Бола Тарбияси

Фарзандларимиз бекаму күст бўлишларини истасак, ўзимиз шундай бўлишга ҳаракат қилишимиз шарт.

— Оилалар фарзанд тарбиясида нималарга эътибор бершилари лозим?

— Аввало, шуни таъкидламоқ лозим: болалар бизга илоҳий омонат ва биздан сув ичган азиз ниҳолларимиздир. Оилалардаги илк баҳт мусиқаси янги туғилган чақалоқларнинг кўнгилларга ҳузур баҳш этадиган овозларидан чалинишни бошлайди. Ҳадиси шарифларда болалар «жаннат райхонлари», «қалб мевалари», «илоҳий эҳсон ва ризқ» деб таърифланган. Шундан ҳам кўриниб турибдики, болалар Роббимизнинг бизларга берган энг гўзал марҳамати ва эҳсонидир. Биринчи фарзанд туғилгандан ота ёки она бўлиш баҳти ҳеч унутиладими?..

Уларнинг кулгиларидағи завқ ва шавқ жаннат чироқлари каби ҳаётимизни порлатиб туради.

Бир она учун энг ёқимли машғулот фарзандини вояга етказмоқ, тарбияламоқ ва жамиятга топширмоқдир. Она юраги фарзанд таълим ва тарбия оладиган биринчи мактабдир. Фамхўрлик ва эътибор билан вояга етказилган солих фарзанд охиратда ота-она ва жаҳаннам ўртасида парда бўлади.

Оилаларнинг энг муҳим вазифаларидан бири ҳам Ҳақ таолонинг Ислом фитрати билан марҳамат этган болажонларини яхшилик ва фазилатда камолга етказишдир. Иймонли, фидойи, ватанпарвар фарзандларни тарбиялаш бир ота-она-нинг энг муҳим жавобгарлик иши бўлиши билан бир қаторда вафотларидан сўнг амал дафтарларининг очиқ қолиб, улар ҳақларига яхшиликлар ёзилиб туришини ҳам таъминлайди. Гўдаклар оила боғчасининг жаннати бўлибгина қолмай ота-она ўртасидаги ифорли алоқа ҳамдир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам инсоннинг жавобгарлиги ҳақида шундай марҳамат этадилар: «**Барчангиз чўпонсиз ва барчангиз қўл остингиздагилардан сўраласиз.** Эркак оиласининг чўпони ва сурувидан сўралади. Хотин эрининг уйида чўпондир эрнинг сурувидан сўралади».²⁸

Ояти каримада шундай дейилади:

«**Эй иймон келтирганлар!** Ўзингизни ва аҳли аёлингизни ёқилғиси тошдан бўлган дўзахдан асранг...» (*Таҳрим сураси, 6-оят*)

Аллоҳнинг Расули бу оят ҳақида шундай деб марҳамат қилдилар:

«**Аллоҳ сизга ман этган нарсадан уларни ҳам қайтармоғингиз, сизга буюрган нарсаларга уларни ҳам тавсия қилишингиз – ана шу уларни жаҳаннамдан муҳофаза этишингиздир.**²⁹

28. Бухорий, Васоя, 9; Муслим, Имора, 20.

29. Алуси, XXVIII, 156.

– Бола тарбиясини қачондан бошлаш керак? Урии тарбия воситасими? Оила бунда нималарга дикқат этишилари лозим?

– Фарзанд тарбияси ота-оналар ўзларини тарбия қилишидан бошланади. Бу ҳақиқий мураббий кишиларни етиштириб берувчи, синалган таълим усулидир. Шоир айтганидек:

*Ўзи ҳимматга муҳтож бир бобо,
Ҳимматни қандайин айласин ато?*

Ўзларининг тарбиясида нуқсонлари тўлиб ётган ота-она қандай қилиб авлодларига тарбия бера олади?!

Шу сабабдан ҳам фарзанд тарбиясини энг аввал ота-онанинг ўзидан бошлаш лозим. Яна бир шоир айтадики:

*Ота – уйнинг тиргаги,
У соғлом турмоги шарт.
Она – уйнинг юраги,
Гул боғчаси бўлмоги шарт.*

Мана шундай ҳақиқатлар устида фарзандни вояга етказиш мавзусида ота-она эътибор бериши керак бўлган жиҳатлар ҳақида шундай хулоса қила оламиз:

1. Болага чиройли исм қўйиш. Фарзанднинг ота-она устидаги ҳақларидан энг бошида чиройли исм қўйилиши ҳаққи туради. Зотан, жисм исмга монандлашади, яъни исм эгасида ўзини намоён қиласди.

Табароний баён этган бир ривоятда: «Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир урғочи түяни келтиририб «**Бу түяни ким соғади?**» – дедилар. Бу ишни қилишни хоҳлаганлардан икки кишининг исми Мурра («аҷчикъ») эканини билгач, уларга: «**Ўтиринг**», – дедилар. Учинчи соғиб олмоқчи бўлган одам исмини Жемре («кўзи кўр олов») деди. Унга ҳам «**Ўтирип**» дедилар (Яъни бу уч кишининг түяни соғишлирага рухсат бермадилар). Охирида исмини Яиш («яшар») деган саҳобийга бу ишни топширадилар».³⁰

2. Луқмасининг ҳалол бўлишига эътибор бериш.

3. Болалар кўпроқ гап-сўзларда эмас, муоммалада, ўзини тутишида катталарга тақлид қила-дилар. Чунку уларда тақлид қилиш хусусиятлари кучли шаклланган.

Шу сабаб уларга **намуна бўладиган муоммалаларда** ибрат кўрсатишлари керак. Мисол учун, бир бола жанжалли, ғавғоли муҳитда вояга етаётган бўлса, унда инжиқлик, қайсаrlик аломатлари юзага келади. Тинч-тотув муҳитда эса болада хотиржамлик ва тарбия кўзга ташланади.

4. Уларнинг ҳаракатлари уларга сездирилмасдан доимо **назорат** этиб турилиши керак. Айниқса, одатда қилмаган ёмон қилиқларни ёлғиз, яширин қилишига имкон бермаслик керак. Бунақа холатда характерда иккиюзламачилик шаклланиб

30. Табароний, Мўъжам, XXII, 227; Муватто, Истевзор, 24.

қолади. Бунинг илк күрениши эса ёлғон ва риё қилишни үрганишида бўлади.

5. Болаларнинг чиройли ишларини **мукофотлаб рағбатлантириш**. Хатоларни эса кўрмасликка олиш яхши эмас. Чиройли ҳаракатлар ҳадялар билан рағбатлантириш фарзандда шахслик рухиятини уйғотади, айни пайтда ўз вактида олди олинмаган камчиликлар тақрорланавериб-тақрорланавериб болада ўзига хос салбий характер келиб чиқишига сабаб бўлади. Мана шу жиҳатдан, айниқса, қиз болаларнинг кичикликларидан кийинишдаги хатоларига алоҳида эътибор бериш керак. Чунки инсон болалигига ўргангандарасини ҳаёти давомида зарурый ҳолатга келтириб олади.

6. Кўп жазо беравериб болани юзсиз қилиб кўймаслик лозим. Билмасдан идиш синдириб қўйса, уришмаслик керак, чунки бунақа ишларни каталар ҳам тез-тез қилиб туришади. Бунақа ҳолатда бола ўзини кучсиз деб ҳис қила бошлайди. Чунки бу ишни ундан бошқа бир катта одам қилса, ҳеч ким уни уришмайди. Бу ҳам ота-онанинг хато тарбияси бўлиб, бола буни сезади ва айтилганларнинг атай тескарисини қиласди. Шу сабаб пиёла синдириш, чой ёки овқатни тўкиб қўйиш каби одатий ҳолларда унга ҳам одатий муомалани қилиш керак бўлади. Шунчаки юмшоқлик билан огоҳлантириб қўйиш етарли.

Болаларнинг феъли ва ахлоқида салбийлашувни намоён қиласдиган хатолар қаршисида хотиржам қола олмаймиз. Таълимга мос шаклда факат болалар учун бериладиган жазо, ман этиш

каби чораларни болага тушунтириб, берилаёттган жазога ўзи сабаб эканини қабул эттириб, кейин чора кўришимиз керак. Бу жуда муҳим. Чунки айбини тан олиши билан бола шахс сифатида шаклланишига мойиллик билдиради. Айби исботланиб, лекин тан олмасдан берилган жазо самарали бўлмайди. Чунки бола айбини тан олмагани етмаганидек, кичик бир ёлғон гапирган-у, лекин бу вақтида исботланиб, фош этилмаган бўлса, бола ўзини ҳақли деб билиб, ота-онани айблаши ҳам мумкин.

7. Қоидалар, чегаралар ўргатилар экан бола тилида сабаблари ҳам тушунтирилиб берилиши керак.

8. Муомала маданияти ва ахлоқ қоидалари ўргатилиши, айниқса, ўзига бадавлат хонадон соҳиблари фарзандининг фақирларга кибр ва паст назар билан қарашининг олдини олишлари шарт. Бунга ўхшашиб нарсалар вақт мобайнида феълга айланиб қолади. Аксинча, фақирларга тавозе кўрсатиб, хурматда бўлишлари ўргатилиб борилиши керак. Бола тилида Қасас сурасидаги Корун қиссани ҳикоя қилиб берилса, мақсадга мувофиқ келарди.

9. Болаларнинг шариат доирасида болалик хаётини яшашларига имкон берилиши аҳамиятли. Фақат ҳаддан ошиқ эркин ҳам ёки қаттиқ сикувга ҳам олмаслик даркор. Ортиқча эркинлик нафсониятини оздириб, танбалликка сабаб бўлса, ортиқча босим болани эзилган, сиқилган характер эгаси бўлиб қолишига олиб келади. Ортиқча чегаралашлар болани нафақат эзгин, балки исёнкор ҳам қилиб кўяди. Бундай болалар маълум ёшга келгач гап

таъсир этмайдиган, ота-онасига қулоқ солмайдиган бўлиб қолишади. Шунинг учун ўлчовли тарзда уларнинг яхши инсон бўлишига ёрдами тегадиган ҳаракатларда бўлишимиз керак.

10. Уларга Аллоҳ таоло берган неъматларни эслатиб ҳамд ва шукурга ўргатишимиз лозим. Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаётларидан мисоллар келтириб, ички дунёларини руҳоний озиқлантириб туришга жидду жаҳд қилмоқ лозим.

11. Кичик ёшлариданоқ ибодат ва хизматга одатлантиримоқ, ибодат масъулияти ва хизматнинг аҳамиятини айтиб туриш лозим.

Қисқаси, фарзандимизнинг бенуқсон бўлишини истасак, бенуқсон ота-она бўлишга қаттиқ ҳаракат қилишимиз керак.

Бола тарбияси ота-онанинг юрагидаги фарзанд севгисидан бошланади. Уларни Аллоҳнинг омонати бўлгани учун ҳам севмоқ, бу севгини дунё ва охират саодатига эришиш учун восита қилмоқ керак. Агар орқамизда гўзал бир насл қолдирмасак, эртага мозоримизда ёлғиз қоламиз. Ҳақиқий қоладиган жойимиз мозор – буни ҳеч унутмаслигимиз керак.

Шоир Сайрийнинг эртанинг баҳси ҳақида ёзган қуйидаги сатрлари қандай ҳам чиройли тафаккурдир.

Маъноси: Келажсакда яна даҳолар келармикин? Истиқболда яна тарихнинг гайрати жўши урармикин? Ҳар она яна Фотиҳ ва Селимларни дунёга келтирсинг, Уларнинг бешиги бўши қолди, яна улардек зотлар келармикин?

*– Онанинг фарзандни вояга етказишида
эътибор беринши керак бўлган нозик
жихат нимадан иборат?*

Бир ҳикматда «Ал-умму мадрасатун», яъни «Она мадрасадир» дейилган.

Аёл уйда болалари билан кўпроқ вақт ўтказгани учун уларга чиройли намуна ўлароқ, фарзандлар руҳиятида энг мухим из қолдрувчи, сурату сийрати билан биринчи ва энг улуғ тарбияловчи ҳисобланади. Унинг оғзидан чиққан ҳар бир сўз боланинг шахсият биносига қўйилган ғишт мисолидир. Онанинг юраги – бола таълим олган бир синф. Шафқатнинг энг катта манбаи оналардир. Она парваришидан маҳрум бўлган болаларнинг тарбияси қийинлашади. Буюк кишилар айниқса солиҳ оналар тарбиясида етишадилар.

Уй-рўзғор ишлари, бола тарбияси, эрига хизмат килиш каби қимматли вазифаларни елкаларига олган фидокор солиҳа она албатта алоҳида севгига, чуқур эҳтиромга ва бир умрлик миннатдорчиликка арзиди.

Ислом оламида жиддий ва фазилатли мусулмонлар ота-онага, айниқса, онага хурмат кўрсатишда намуна бўлганлар.

Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар хафта сут оналари бўлган Ҳалимаи Саъдиянинг ёнларига кетар, муборак хирқаларини ерга тўшаб сут онасидан хирқа устига ўтиришини сўрар эдилар.

Сут оналари хонага ҳар кириб-чиққанларида оёққа туарар ва алоҳида хурмат кўрсатар эдилар.

Шунингдек, болалар билан янада яқиндан алоқа ўрната олиш фурсатига эга бўлган оналар кўз нурларининг тарбияларида саҳобия аёллардан ўрнак олишлари айни муддао.

Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг тарбияларида намунавий оналар ҳолига келган саҳобия аёллар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам зиёратларига кечиккан ёки анчадан буён бормаган фарзандларини огоҳлантирас эдилар. Ҳузайфа розияллоҳу анху бир неча кун давомида Расулуллоҳ солаллоҳу алайҳи ва салламни кўрмаганликлари учун оналари аразлаган эдилар. Бу воқеани саҳобийнинг ўзлари қуидагича баён қилган эдилар:

«Онам:

– Пайғамбаримизни энг охирги марта қачон кўрдинг? – деди.

– Бир неча кундан буён у зот билан учраша олмадим, – дедим мен. Шунда онам менга жаҳл қилди ва қаттиқ аразлади. Мен:

– Шошманг, жаҳлингиз чиқмасин, мен тезда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бориб, у зот билан шом намозини ўқиб, кейин у зотдан сиз учун ҳам, ўзим учун ҳам истиғфор айтишларини сўрайман, – дедим».³¹

Хозирги кунимизда фарзандларимизни бекорчиликдан, ортиқча ўй-ҳавасларга берилишдан, исрофдан сақлашимиз лозим. Уларга чиройли исм кўйиб, Қуръон билан таниширишимиз, кичик

31. Термизий, Маноқиб, 30; Аҳмад ибн Ҳанбал, Муснад, V, 391-2.

ёшлариданоқ ҳали кирланмаган тоза қалбларига Аллоҳга қул бўла олишнинг, ибодатнинг завқини жо қилишимиз, муҳтожларга ёрдам бериш, эҳсон қилиш севинчини ўргатишимиш даркор.

Бу жиҳатларда хатолардан, манманликка сабаб бўладиган харакатлардан жиддий тарзда узоқ туришимиз керак. Чунки болалар худди видео тасма каби ота-оналарининг муносабатларини ёзиб оладилар, хато ёки тўғрилигини тушунмаган ҳолда шундайлигича қабул этиш ва тақлид этишга моилдирлар.

Эҳсон билан алоқали бир хато муомаланинг бола идрокида қандай из қолдириши мумкинлигини тасаввур қилиш учун қуидаги воқеага назар солсак:

Бир ота эшигига келган кекса, бемор ва абгор ҳолдаги бир фақирга кичкина қизчаси ёнида озор берди. Қизча ҳам болаларча софлик билан:

– Отажон, нега бу бечорани ҳақорат қиляпсиз?
– деб сўради.

Қалби қаттиқ ота:

– Э, сен буларга қарама, қизим. Бунақалар бошқаларга юк бўлишдан уялмайдилар, қўлларига нимадир тушса, уни ҳам нес-нобуд қилиб хорлайдилар. Аслида балки булар биздан ҳам бойроқдир,
– деди.

Бечора тиланчи мажбурлиқдан:

– Аллоҳ ризоси учун... – деб сўрашда давом этган эди. Бунга жавобан баттар жаҳли чиқан ота:

— Йўқол! Орсиз! – деб бакирди ва уни қувалаб юборди.

Бу воқеанинг шоҳиди бўлган қизчанинг қалби аввалига ачиниш ҳисси билан тўла бўлса ҳам отасининг муомаласи ва ҳаракатларини кўра-кўра, гувоҳ бўла-бўла вояга етгани учун катта бўлганида ҳеч бир мухтоҷга ёрдам бермайдиган, уларни ҳис эта олмайдиган, изтиробларидан ларзага келмайдиган ҳолга тушиши табиий эмасми?

Мархум отам Мусо афанди бир мухтоҷга нарса бермоқчи бўлсалар, кўпинча гўдакларнинг қўлига тутқазиб улардан берар, шу тарзда болаларни эҳсон қилишга ўргатар эдилар.

Бир марта муҳим бир иш учун эҳсон тўплар эканлар шундоққина ёnlарида турган 7-8 ёшли болакайга кўзлари тушди. Болакай катталарнинг эҳсон қилишаётганини зўр ҳаяжон билан кузатиб турар эди. Охири у ҳам кичкина қалби билан катта ишга қарор берди: қўлида тутамлаб турган бур неча тангасини эҳсон кутисига ташлади. Мусо афанди бориб болакайнинг бошини силади, чиройли илтифот кўрсатдилар ва майин оҳангда:

— Сени анчадан бери кузатаман. Агар бирор нарса бермасайдинг, бу бобонгни хафа қилган бўлардинг, — дедилар.

Кўриниб турибдики, болалар катталарнинг қиликларини, одобу ахлоқларини кўзгу каби ўzlарida акс эттирадилар.

Ҳадиси шарифларда қызы болалар ўғил болалардан күра нозикрок, ожизроқ бўлгани учун уларга бошқача ёндошувлар тавсия этилган.

Бир ҳадиси муборакда шундай марҳамат қилинган:

«Кимки уч қизни ҳимоя қилиб, вояга етказса, чиройли тарбиялаб, турмушга узатса ва уларга яхшиликларда давомли бўлса, у киши жаннатийдир».³²

Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«Кимки икки қизини вояга етгунича катта қилиб тарбияласа, Қиёмат куни у киши билан мен мана шундай ёнма-ён бўламиз», – деб марҳамат қилдилар ва икки бармокларини бирлаштирилар.³³

Бу ҳадислар қызы болаларга қандай муомалада бўлиш кераклиги ҳақидаги муборак кўрсатмалардир.

Бола тарбиясида мутлақо диққат қилинадиган жиҳат эса калтаклаш масаласидир. Бу асло қабул этилмайдиган хато муомала! Бола ёмон одатларга ўрганиб қолмаслиги учун унга нисбатан чора кўрилиши, жазоланиши мумкин, аммо бу жазолар ичидаги калтаклашга умуман ўрин бўлмаслиги керак. Чунки таёқ келажак кишисини қўрқоқ ва ҳуркак ёки орсиз ва юзсиз бир ҳолатга келтиради. Бола у ёқда турсин, Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам хатто ҳайвонни ҳам қаттиқўллик билан калтаклаб

32. Абу Довуд, Адаб, 121; Ибн Ҳанбал, III, 97.

33. Муслим, Бирр, 149. Яна каранг: Термизий, Бирр, 13.

тарбиялашни ман этдилар. Чунончи, ҳали минишга ўргатилмаган асов бир түяни Оиша онамизга ҳадя қилиб берганларида минишга ўргатиш учун қаттиққўллик қиласлик ҳақида огоҳлантириб: «Эй Оиша! Юмшоқ кўнгиллилик бир нарсага кирдими, албатта, уни безайди, бир нарсадан кетдими, албатта, у нуқсонли бўлади»³⁴, – дедилар.

Хулоса шуки, солиҳа она илоҳий қудрат билан суғорилган бир раҳмат қучоғидир. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам «Жаннат оналар оёғи остидадир» деб марҳамат қилганлар. Оила аъзоларининг тўлиб-тошишларию болаларнинг эрка-таниқликларини фазилатга айлантира олувчи жавҳар – она қалбидир. Саодат гулларининг уруғлари она юрагига жойлашган. Шу сабаб Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам она муҳаббатининг чексиз эканини таъкидлаганлар. Ким кўпроқ хизматтага лойиқ экани сўралганида уч марта «Онанг. Ундан кейин отанг» деб буюрдилар.³⁵

– *Бир аёл эрининг аввалги аёлидан қолган фарзандларига қандай муомала қилиши керак?*

– Уларга ўзининг фарзандларидек муносабатда бўлиши зарур. Севги, эътибор, шафқат ва хизматини улардан кизғанмаслиги лозим.

34. Муслим, Бирр, 78. Яна қаранг: Абу Довуд, Адаб, 10.

35. Бухорий, Адаб, 2; Муслим, Бирр, 1, 2. Яна қаранг: Ибн Можа, Васоя, 4; Абу Довуд, Адаб, 122; Термизий, Бирр, 1.

Расулимиз соллаллоху алайҳи ва саллам гўдаклик чоғларида ўзларини ҳимоя қилган ва онаси каби меҳр берган Ҳазрати Али розияллоху анҳунинг оналари Фотима бинти Асадийяга ҳаёти давомида фақат муҳаббат, ҳурмат кўрсатиб келганлар. Бу солиҳа аёл вафот этганларида Расулимиз жанозага келиб жасаднинг бош тарафига ўтириб аёлнинг фидокорона хизматига Ҳақ ҳузурида гувоҳлик бериб шундай дедилар:

– Эй онам. Аллоҳ сени раҳмат қилсин. Сен менинг онамдан кейинги иккинчи онамсан. Ўзинг оч қолсанг ҳам мени тўйдирап эдинг, ўзинг киймай мени кийинтирап эдинг, ўзинг сархил таомларни емасдан менга берар эдинг, буларни қилишда Аллоҳ ризосини ва охират юртини орзу этар эдинг.

Кейин Расул соллаллоху алайҳи ва саллам жасадни уч марта ювишга буюрдилар, ўзларининг либосларини ечиб унга кийдирдилар. Жасад шу кўйлак устидан кафанланди. Пайғамбаримиз қабрларини қазишда ҳам ёрдам этдилар. Сўнгра лаҳадга ёнбош ҳолда узаниб бу солиҳа аёлни дуо этдилар.³⁶

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва салламнинг мушфиқ бир она учун кўрсатган бундай севги, ҳурмат, меҳрига жавобан миннатдорлик туйғуси биз ҳам ўrnак олишимиз керак бўлган вафо ва шукроналикнинг намунасиdir. Етимни ўз онасини униттирадиган даражада бағрига босган, уни шафқат қучоғида ҳимоя ва тарбия қилган, майин ҳаракатларию ширин сўzlари билан унинг ўта

36. Табароний, Муъжамул Кабир, XXIV, 351-2; Ҳоким, III, 116-117.

сезгир ва синган юрагида тахт қура олган онанинг ҳоли қандай ҳам гўзал! Бундай она етим қалбига эккан меҳр уруғлари сабаб чин кўнгилдан чиккан дуолар воситасида илоҳий раҳматга мустаҳиқ бўлади.

Худди шундай, ота ҳам аёлининг аввалги оиласидан бўлган болалари билан биргаликда яшаш ниятида бўлса, уларни ўзининг болаларидан ажратмаслиги,adolat билан муносабатда бўлиши керак.

– Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг болаларга қилган муоммаларидан сизни тўлқинлантирган баъзи мисолларни келтира оласизми?

– У зот алайҳиссалом болаларга ўзгача муҳаббат билан қарап эдилар, уларни ўпар, қучоқлар, муборак бармоқларини тароқ қилиб уларнинг соchlарини тарап эдилар. Болаларни ёқтиргмаганларни у зот ҳам ёқтирипас, уларни ёмон ва қаттиқ қалбли деб ҳисоблар эдилар.

Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг ривоятларига кўра, бир марта Расули акрам соллаллоҳу алайҳи ва саллам набираларини эркалаб ўтирганларида хузурларига Исломнинг шафқат ва марҳаматидан бехабар бир бадавий келди ва Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва салламни болаларни силаб, ўпид турган ҳолатда кўриб ҳайрат билан:

– Эй Расулуллоҳ! Сиз болаларни ўпасизми?! Биз болаларни ўпмаймиз ҳам, силаб эркаламаймиз ҳам, – деди. (Бадавийнинг Аллоҳнинг омонатлари

бўлган болалар ҳакида бундай муносабат билдириши Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва салламни таъсирлантириди)

Бадавийга:

– Аллоҳ сенинг қалбингдан раҳм-шафқатни сиқиб чиқарган бўлса, мен нима қила оламан?
– дедилар.³⁷

Ҳадиси шарифда таъкидланганидек, бир мусулмон қалби Аллоҳнинг омонати қархисида раҳм-шафқат, муҳаббатга тўла муомалада бўлиши, бу муҳаббатни қандай ва қаерда тўғри намоён қила олиш фикри ёдида бўлиши ва шу тарзда яшashi лозим.

Бир сафар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг устиларига пешоб қилиб юборган набирасини «Сен қандай қилиб Расулуллоҳга бундай иш қилдинг?» деб шапалоқлаган Умму Фазлга: «Ўғлимнинг жонини ачитдинг. Аллоҳ сенга раҳим қилсин!» дея бундай ҳолатларда юмшоқлик кўрсатиш кераклигини ўргатган эдилар.³⁸

Баъзан у зоти муборак кучоқларида набиралари билан намозга туар эдилар, саждада эканликларида муборак елкаларига набиралари чиқиб олгани сабаб саждада узокроқ қолар эдилар. Болани четга суриб қўймоқчи бўлганларга: «Қўйинг, тегинманг, бола ҳавосини олсин», – дер эдилар.

37. Бухорий, Адаб, 22.

38. Ибн Можа, Табир, 10.

Ҳазратимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда бола йифисини эшитсалар, намозларини қисқа қилиб тез тугатар эдилар. Бир марта бир уйда намоз ўқилаётганида бола йифисини эшитдилар ва шу сабаб намозни қисқа қилдилар ва уй эгалариға: **«Уларнинг йифилари мени хафа қилишини биласизми?»** – деб марҳамат этган эдилар.

Ўн ёшидан эътиборан ҳәтигининг ўн йилини Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам хизматларида ўтказган Анас розияллоҳу анху айтадилар:

«Расулуллоҳга тўлиқ ўн йил хизмат қилдим. Менга бир марта ҳам «Уф» демадилар, қилган ишим туфайли «Нега бундай қилдинг?» дея озор бермадилар, килмаган ишим учун «Бундай қилсанг бўлмасмиди?» демадилар».³⁹

Хузури Набавийда мана шундай чиройли муомала кўрган болалар буткул ўзгача гўзал фаросат соҳиби бўлиб етишдилар. Бунга бир мисол тариқасида Саҳл ибн Саъд розияллоҳу анхунинг куйидаги ривояти ибратлидир:

«Жанобимиз бир ичимлик келтирдилар. Ундан бирозини ичдилар. Шу пайт ўнг тарафларида бир бола ва чап тарафларида эса саҳобаларнинг буюклари ва кексалари ўтирас эдилар. Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўнг тарафларидаги боладан ўта нозиклик ва майнинлик билан пичирлаб сўрадилар: **«Рухсат берсанг, бу ичимликни аввал шу катталарга берсам?»**

39. Бухорий, Савм 53, Манокиб, 23; Муслим, Фазоил, 82.

Бола ҳам ҳаммани ҳайрон қолдирган ва олам-ларга ибрат бўладиган жавобни берди: «Эй Расу-луллоҳ, Сиздан менга икром бўлган насибамни ҳеч кимга бермайман!»

Буни эшитиб севикли Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ичимликни у болага бердилар».⁴⁰

Бу воқеа Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг болаларга қандай нозик эътибор берганларни ҳамда уларнинг қарорларини ҳам ҳурмат қилиш кераклигини англатади.

Бир кун Аллоҳнинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Фотима онамиз розияллоҳу анхонинг уйларида қолдилар. Шунда набиралари Ҳасан ва Ҳусайн розияллоҳу анхулар сув сўрашди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам сувни аввал Ҳасанга бердилар, буни кўриб Фотима розияллоҳу анҳо Расулимизнинг Ҳасанни янада кўпроқ севишларини айтдилар. Расулимиз марҳамат қилиб: «**Йўқ! Биринчи бўлиб Ҳасан сўради**», – дедилар. Сўнгра яна давом этдиларки: «**Фарзандларингизга ҳадя ва эҳсон бераётганингизда уларга тенг мумомалада бўлинг. Агар мен бирини устун туттсам, қизларни устун қўярдим**».⁴¹

Расуллuloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бола тарбиясига алоҳида аҳамият берганлар, саҳобийларни ҳам бир қанча ҳадислар воситасида шундай хисда тарбияладилар.

40. Бухорий, Ашриба, 19.

41. Ибн Ҳанбал, I, 101; Ибн Ҳажар, Алматолибул-Олия, IV, 69; Ҳайсамий, IV, 153.

«Фарзандларингизни ҳурмат қилинг ва чиройли тарбияланг».⁴²

«Бир ота фарзандига чиройли одобдан афзал нарса бера олмас».⁴³

«Кишининг фарзандига одоб бериши ўзи ҳаққига бир соъ миқдорида садақа қилишидан хайрлироқдир»⁴⁴.

«Киши вафот этганидан кейин орқасида қолдирадиган нарсаларининг энг хайрлиси ҳаққига дуо этадиган солиҳ фарзанд, савоби тегиб турадиган садаки жория, қолдирадиган илмидир».⁴⁵

«Фарзанднинг ота устидаги ҳаққи чуройли исм ва гўзал одоб беришидир».⁴⁶

«Кимки уч қизни ҳимоя қилиб, вояга етказиб, турмушга узатиб, ундан кейин ҳам уларга яхшилик қилишда давом этса, у киши жангнтийдир».⁴⁷

«Кимки икки қизни вояга етказиб ҳимоя қилса, қиёмат куни у киши билан ёнма-ён бўламиз», – деб марҳамат этдилар ва бармоқларини бирлаштирилар⁴⁸.

«Кимки қиз фарзандни вояга етказаётib қийинчиликларга учраса-ю, лекин қизларига

42. Ибн Можа, Адаб, 3.

43. Термизий, Бирр, 33/1952.

44. Термизий, Бирр, 33.

45. Муслим, Васият, 14; Термизий, Аҳком, 36.

46. Байҳақий, Шуабул-Иймон, VI, 401-402.

47. Абу Довуд, Адаб, 121; Ибн Ҳанбал, III, 97.

48. Муслим, Бирр, 149. Яна қаранг: Термизий, Бирр, 13.

яхши қараса, улар у ва жаҳаннам ўртасидаги парда бўлади».⁴⁹

– Анас розияллоҳу анҳу каби болалик даври Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида ўтган бошқа саҳобийлар ҳам борми?

– Албатта, бундай саҳобалар талайгина. Болалиги Расулуллоҳ алайҳиссаломнинг ёнида ўтган саҳобалар сафининг аввалида, шубҳасиз, илк иймон келтирган бола Ҳазрати Али розияллоҳу анҳу турадилар. Али розияллоҳу анҳу амакисининг ўғлининг муборак тарбияларида қалбини ирфон билан тўлдириди. Ишонч эшиги бўлди. Қиёматга қадар давом этадиган бир тасаввуф силсиласининг асосчиси бўлди.

Акаси Жаъфар ибн Толиб розияллоҳу анҳу Пайғамбар муҳаббатини ўзида акс эттирган бутунлай бошқа мисол эдилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қизи Фотима розияллоҳу анҳо бутун умматнинг саййидаси бўлдилар. Кичик ёшлариданоқ Отасига кўрсатган меҳр ва У зотни ҳимоя қилганликлари сабаб «Отасининг онаси» дея таъриф этилдилар. Ўғиллари Ҳазрати Ҳасан шарафларнинг, Ҳазрати Ҳусайн эса саййидларнинг бош тожи бўлдилар.

Мусъаб ибн Умайр розияллоҳу анҳу мушрик оиласининг бутун бойлигини рад этиб Аллоҳнинг

49. Бухорий, Закот, 10, Адаб, 18; Муслим, Бирр, 147; Яна каранг: Термизий, Бирр, 13.

Расули ёнида бўлмоқликни танлади. Ислом йўлидаги фидокорлик ва бошқалар дарди билан яшай олмоқликнинг тенгсиз намунасига айланди. Аллоҳ Расулига бўлган муҳаббати жон бергунича ҳам уни тарк этмади

Усома ибн Зайд розияллоҳу анху йигирма ёшидаёқ Ислом лашкарининг қўмондони этиб тайинланди.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қўл остиларида вояга етган саҳобийларнинг яна кўпини санаш мумкин. Шу сабаб айтиб ўтгандарим кифоя қиласи деган умиддаман.

*– Рухсат берсангиз, сизнинг болалик йилларингиз ҳақида ҳам суҳбатлашсак.
Масалан, у йиллардан қолган, унумилмаган хотираларингиз ҳақида...*

– Ҳар кимда ҳам болалик хотиралари бор ва улар кўп. Баъзилари инсон ҳаётида чукур из қолдиради. Мен ҳам шундай хотираларнинг бир нечтаси ҳақида сўзламоқчиман.

Болалигим Эренкўйда ўтди. У пайтлар уйлар атрофида мўъжаз боғчалари бўлар эди. Пастки қаватда алоҳида меҳмонхона бўлар ва у ерда тез-тез самимий, жўшқин зиёратлар бўлиб турарди. Айниқса, Рамазонда ифторлар билан тўлиб-тошар эди. Ифторда бошқа-бошқа кунда ҳар хил касб эгалари алоҳида-алоҳида чақирилар эди. Бир кун ҳайдовчилар, бир кун ишчилар, бир кун дўкончилар, бир кун ўқитувчилар даъват этилар эди. Ифтордан кей-

ин уларга ҳадялар берилар эди. Бу ҳадя баъзан бир кийимлик мато бўлса, баъзан келувчилар ҳолига кўра конверт ичидаги пулдан иборат бўлар эди. Таровиҳ намозидан кейин чой ичилар, ҳар ким ўз касби юзасидан сухбатлашар эдилар. У пайтлар диллар туташган энг самимий пайтлар экан.

Болалигимда эътиборимни тортган жиҳатлардан бири қўшничилик муносабатлари эди. Қўшнилар бир-бирларига қариндошдек эдилар. Биз болалигимизга бориб қўшниларимизни қариндошларимиз билан адаштириб ҳам қўяр эдик. Бой қўшниларимиз муҳтоҷ қўшниларимиздан доим хабардор бўлиб туришар эди. Маҳалла ахли ўзаро келишиб муҳтоҷ-факирларга ёрдамлашишар, етим қизларнинг сепларини биргаликда йиғишар эди.

Сил касаллиги ёйилган пайтлар экан. Антибиотиклар эса йўқ. Бу касаллик билан оғриганлар арчазорларда нафас олишлик билан муолажа қилинарди. Маҳалла аъзолари айниқса касалланган ёшларга биргаликда ёрдам беришарди, чунки бу дард кўп ёшларнинг ўлимига сабаб бўлган эди. Кўни-қўшни уларга қон кўпайтирадиган маҳсулотлар етказишга ҳаракат қилишар, bemorni ziёrat этиш ҳар қандай оиланинг энг биринчи иши эди. Ziёratlarда эса моддий ҳолатига қараб бирор суюқ овқат ёки ширинлик тортилар эди. Ziёratni қисқа қилиб касални чарчатмасликка уринишар эди.

Жанозалар ҳам шундай, хатм ва дуолар биргаликда қилинарди. Уч кунгача азалик уйга овқат олиб борилар эди.

Эллик йил аввал музлатгич жуда кам бўлгани сабаб совутиш учун боғчадаги қувурлардан фойдаланилган. Музлатгичи бор қўшнилар эса кечга яқин бошқаларга муз улашар эдилар. Бу ва бошқа шунга ўхшаш тортиқлар болалардан юборилар, бу эса уларда кичик ёшлириданоқ ҳамдардлик, ёрдамлашиш, хизматда бўлиш куртаклари ёйилиши учун замин ҳозирлар эди.

Болалигимизда Эренкуй соҳили бўш эди. Денгиз ва қирғоқ туташган жойларда икки метрча келадиган қумлик соҳил бўларди. У ерда болалар билан қумдан уйлар ясар эдик. Бироз вақт ичидаёқ «Сен менинг еримга ўтиб кетдинг», «Йўқ, аслида сен мен тарафга ўтиб кетдинг» деб жанжаллашиб қолар эдик. Бу орада эса битта тўлқин келар эди-ю бўлишолмай ётган кум уйларимизни теп-текис қилиб кетарди...

Бу хотиралар бугун шуни хаёлга келтирадики, кичиклик ва катталик ўртасида бир даражагина фарқ бор. Ёш катталашган сари кишини ўзгача, ақлга сиғмас эҳтирослар, ҳис-ҳаяжонлар босади, аммо натижада ҳаммасини битта энг охирги нафас зилзиласи ёки тўлқини тугатади...

Жуда ибратли бу тўлқин хотираси, дунё зийнатига учганлар ҳаётининг охирида ҳамма нарсадидан айрилади, худди тўлқин ювиб кетганидек...

Болалик йилларимизда маҳалламиз ҳаяжонга тўлган вақт – аzonнинг асл азони Набавий шаклида ўқилишига рухсат берилган кун бўлди. Ўша кечада ҳамма барвакт туриб бомдоднинг азонини кутди. Ўша кеча худди ҳайит байрамига тайёргарлик

кечаси каби бир хис бор эди. Ҳатто онам ҳам бизга: «Бу кеча ҳақиқий азон ўқилади, эрта турайлик, бу азонни эшитайлик!» – дея таъкидлаган эдилар, уйимизда ҳаммамиз ўзгача ҳаяжонга кирган эдик.

Ўша кеча кўнгилларни гўё Ҳазрати Билол Каъбада илк азонни ўқиганидаги маънавий хиссиёт ва ҳаяжон тўлдирган эди. Тонгги шабада Мадинадаги азон садоларини учириб келтиргандек бўлган эди. Азон миллатимиз учун буткул бошқача шавқ ва армон эди.

Шу даражадаки, баъзан Туркиядан бошқа давлатларга чиққанимизда бу ҳасратни, бу соғинчи ни ҳалигача ва яна ҳам кўпроқ хис этамиз. Ватанга қайтганимизда эса азон овозларини эшитиб юрагимиз ҳаприқиб, ўзгача ғуурланиб кетамиз.

Аллоҳ таоло Қуръон, азон ва байроғимизни, Ватанимизни ва миллатимизни ҳар хил таҳликалардан омон сакласин. Ёмонликлардан муҳофаза этсин. Омин.

– Болалигингизда сизга қаттиқ таъсир қилган кишилар бўлдими?

– Болалигимда менга энг кўп таъсир қилган икки киши бор, булар: онам ва отам... Ҳамда гўзал бир мухит.

Онам кичиклигимиздан бизнинг кўнгил оламимизга жуда қийматли ҳазиналар жойлаштира олган фариштадек муборак аёл эдилар. Бизга ҳар хил усууларда Аллоҳ дўстларининг муҳаббатини сингдиришга уринар, фаросати билан эса кўзимизга

нурли кўринар эдилар. Укам туғилгач икки фарзанд тарбияси ва бошқа ташвишларга қарамасдан Қуръон ҳофизаси бўлиши менга Ҳақ йўлидаги ғайрат ва Қуръон ишқи жиҳатидан қаттиқ таъсир этган эди.

Отам эса Аллоҳ ишқи, иймон, ихлос, тақво, гўзал ахлоқ ва бошқа кўплаб хислатлари туфайли мен учун ҳайкал бўлган бир киши эдилар. Юксак келажакни кўра оладиган инсон эдилар. Масалан, имом-хатиб ўқишилари ўша пайтлар эндинга очилиб, битирувчилари учун ҳеч бир дунёвий келажак йўқ эди. Отам эса катта мамнуният билан бизни имом-хатиблик лицейига рўйхатдан ўтказди, охирги курсни эса ўқишимизда ётиб қолиб ўқидик. Таътил кунлари бизга жомеларни, «Топкапи» саройи ва бошқа шу каби тарихий жойларни айлантирас, билим савиямизга кўра аждодларимизнинг динга, иймонга, ватанга ва миллатга кўрсатган хизматлари ва фидокорликларини, уларнинг асил руҳий ҳолатларини тушунтириб берар эдилар. Тез-тез катта устоз уламоларни зиёрат эттирас, улардаги назокат, ҳассосият ва тарбияни бизга сингдиришга уринар эдилар. Ҳақиқий кўнгил инсонларини танишитирар эдилар.

Отамнинг факир-фуқарога бўлган севгиси эса тубсиз денгиз каби эди. Уларга қиласидиган бир хизматини қабул этишса, тинимсиз миннатдорчилик билдирас эдилар. Моддий ҳадя бермоқчи бўлсалар, уларни конвертларга жойлаб тақдим этардилар. Ҳатто уларнинг устига «Қабул қилганингиз учун сизга ташаккур этаман» деб ёзиб кўяр эдилар. Бу ҳол Яратгандан бошлаб Унинг яратилганлари-

гача муҳаббат кўрсатиш ва шундай муомала қилишнинг табиий натижаси эди. Онам билан биргаликда таом ҳозирлаб касалхоналарга олиб кетишар эди. Бундай ҳаракатлар гўдак қалбимда менга сездирмасдан нақшли из қолдириб, безаб келаётган эди. Хулоса шуки, отам ва онам мен учун буюк раҳмат ва баракот эдилар.

Болалигимдан қолган, менга бошқача таъсир қилган хотираларимнинг энг муҳимлари имом-хатиблик лицейида ўқиб юрган йилларимга хосдир. Устозларимиз жиҳатидан жуда омадли эдик. Жуда хурматли ва унутилмас сиймоларни танидик.

Устоз Жалолиддин Ўқтам. Етмиш ёшдаги ёши улуғ ва титрама касали бўлишига қарамасдан дўстларимиздан бирини кўлтиқлаб дарсга кирап ва 25 ёшлик йигитча каби ҳаяжон билан дарс берар эдилар.

Аслида рум миллатидан бўлиб, лекин иймон насиб этиб «Яман Деде» номи билан танилган Абдулқодир Кечеўғлу ўн дақиқа форс грамматикасини тушунтирганидан кейин икки мисра маснавий байт ўқир ва дарс давомида йиглаб-йиглаб уларни шарҳлаб берар эдилар. Кўзларининг ости ҳовуздек чукурлашиб, ботиб қолган эди. Кўзёшлари аввал ўша жойда йиғилиб қолиб кейин яна юзига тўкилиши бошқача таъсир этарди. Кўнгли Пайғамбари миз соллаллоҳу алайҳи ва саллам муҳаббати билан тўлиб тошарди. У кишидан: «Мавлонони қанчалик севасиз?» – деб сўралса ички бир ҳис, ҳаяжон билан шундай жавоб берар эди:

«Үғлим, мен нега Мавлонони севмайинки, у менинг қўлимдан ва кўнглимдан тутиб Ҳазрати Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам эшигига олиб келган бўлса!»

Ўша файзли кунлардан бугунга қадар қўп нарса келди, қўп нарса ўтди. Аммо руҳимизда бу устоз қолдирган из ҳеч ҳам йўқолмади. Ўзининг қаламларига мансуб: «Жамолингиз билан мени совутинг, эй Расууллоҳ, ёндим!» мисрасини ўқиганларида куз хазони каби титраб, баҳор шабнамлари каби ёш тўкиб йиғлаши ҳалигача кўз ўнгимдан кетмайди.

Яна бир ўқитувчимиз соат 07:00 да келиб нонуштамизни тайёрлар эди. Яна бир устоз дастурхонда қолган бир бурда нон парчасини кўриб қолса, ҳеч кимни уришмасдан: «Қара, болам, бу неъматни топа олмаётган муҳтожлар жуда қўп. Неъматни ҳурмат қилсак ва шукр этсак, Аллоҳ янада зиёда қилади, лекин қадрини билмасак, уни қўлимииздан олади», – деб чиройли тушунтирап эди.

Фалсафа гуруҳи ўқитувчиси Нуриддин Тўғчи эса гуруҳдаги баъзи аъзоларнинг худбин ва бегамлигига қаттиқ хафа бўлар, Исломга ҳақиқий амал қилинмаётганига қайфуга ботарди. «Бу одамлар нега тасаввуфдан бу қадар узоқлар?» – дея ҳасрату армонини тез-тез ифодалар эди.

Яна бир ўқитувчимиз ҳуснihatдан дарс берар эди. Талабаларга қамиш ва сиёҳни ҳам ўзи келтириар эди.

Яна бири кечаси билан ётоқхоналарни айланаб чиқиб усти очиқ қолганларнинг устини ёпиб юрарди.

Ўқитувчиларимизнинг баъзилари дарслари жадвалда охири бўлса, орқада қолган талабаларнинг етишиб олишлари учун дарсларини узайтиришар, қўшимча вақтлар беришар эди.

Уларнинг бизга энг кўп ўргатмоқчи бўлганлари эса жон ва молни тўғри қўллай олиш дарси эди. Бу дарсни эса шахсий ўрнаклари билан ўргатар эдилар.

Ўша кунлардан ҳозиргача қирқ йил ўтган бўлса-да у пайтлардаги гўзал инсонларнинг бизда колдирган излари, ўргатганлари ўчмади. Баракотли излари, муборак юзлари ҳалигача кўнглимизда жонланади. Ўша кунларимизнинг кўркам бўлишига сабаб бўлганлар ҳаққига доим дуодаман. Аллоҳ таоло ҳаммаларидан рози бўлсин.

Энди навбат бугунимизни ва эртамизни гўзаллаштиришга келди. Бу вазифа эса бизнинг зиммамизда. Аллоҳ таоло барчамизни бу ишга муваффак қилсин.

– Жаноб, бугунги кунлар ҳақида сухбатлашисак. Фарзандларимизни қандай таҳликалар кутяпти? Уларга қарши ота-оналарнинг масъулиятлари қандай?

– Бугунги кунда фарзандларимизни кутаётган таҳликаларнинг энг аввалида уларнинг маънавиятсиз бўлиб қолаётганлариdir. Яъни фақат дунёвий таълим орқасидан қувиб диний таълимнинг ойна орқасида қолиб кетишидир, яъни қалбнинг ду-

нёга машғул бўлиб қолишидир... Шуни таъкидлаш керакки, ухровий гўзалликлар билан вояга етказилмаган насл, гарчи сумкаси дипломларга лиқ тўла бўлса ҳам, эртага ҳузур топа олмайди. Жамиятда фарзандлардан огоҳ бўлишга чақириқлар янграб тургани ҳолда болалар жиноятлари ҳақида ҳисобсиз дилни хуфтон қилувчи мисоллар учрайди. Ёмон феълларга ўрганиб қолиш ҳоллари жуда кўп. Гиёҳванднинг панжаларида жон берганлар, аёлларга хос ҳаё, ор-номус каби муқаддас иффатнинг задаланиши... Бунга ўхшаш ҳоллар авлодларимизни қанақа таҳлика кутиб турганини аниқроқ кўрсатади. Бу каби салбий воқеаларни кўргач, ечим фақат қалбларга иймон ва ундан келувчи ахлоқни жойлаштириш эканини яхшироқ англаймиз. Ваҳий нури билан танишмаган қалблар ҳақиқий саодатни қандай ҳис қилсинлар? Бу ҳақда Истиқлол шоири М.Акифнинг мана бу ҳассос сатрларига қулоқ тутайлил:

*Иймон шундай жавҳарки, илоҳийдир, буюкдир,
Иймонсиз юрак эса кўкракда оғир юқдир.*

Диний мавзулардаги жаҳолат жуда кўрқинчли қоронгиликдир. Фақат дунёвий таълим олаётганлар учун эса у яна ҳам қоронгироқ. Зеро, киши билмаган нарсасининг душмани бўлади. Диндан узоқлашмоқ руҳий туйғулардан маҳрум бўлишга олиб келади ва виждан ойнасини хидалаштиради. Ички ва ташқи нурларни кетказади. Китоб ва Суннатнинг нозик ҳикматларидан, руҳоний ойдинлашишдан маҳрум этади, Инсонга Холик томонидан лутф этиб берилган фитрат жавҳарини йўқотиб,

кишини гүшт ва суюқдан иборат бир қопга айлантириб қўядики, у фақат ўзининг манфаатини ўйлайдиган бўлиб қолади.

Халқ орасида машхур ва тез-тез айтиб айтиладиган бир ҳикоя бор. Ота фарзандининг дин, диёнат ва фазилатдан маҳрумлигини кўриб:

– Болам, сен одам бўлмайсан, – деди.

Бола отасига қасдма-қасд ўжарлик қилиб мактабга боради, аълога таҳсилни тугатгач, вақт ўтиб яшайдигай шахрига волий бўлди. Отасининг сўзларини ўзига эслатиш учун одам юбориб уни хузурига келтирди. Отаси келгач хитоб қилди:

– Ота!.. Сиз менга одам бўлмайсан дер эдингиз, кўрдингизми, мен ҳатто шаҳарга волий ҳам бўлдим!

Отаси ўғлига маънодор назар ташлаб жавобан:

– Ҳой бола, мен сенга волий бўлмайсан демаганман, одам бўлмайсан деганман. Агар сен одам бўлганингда эди, отангни хузурингга чакирмас, ўзинг унинг оёғига бош уриб борган бўлар эдинг, – деди.

Худди мана шу ҳикоядаги каби диний тарбиянинг йўқлиги моддиятни асосий ўринга чиқариб қўяди, бу ҳолат эса инсоннинг диндан буткул узоқлашувига сабаб бўлади. Моддий қарамлик бир фалсафа эмас, бечораликдир. Маънавий туйғуларнинг етишмаслиги жамиятни жонли бир азахонага, бошқача таъбир билан айтсак, ўлмасдан туриб тошу тупроқ остига кўмилишга олиб боради.

Башариятнинг Инсон бўлиши Қуръони карим огоҳлантиришларига бўйсуниш билан вужудга келади. Аллоҳ таоло бизга ато этган неъматларининг энг буюгини қуидагича англатади:

«Роҳман. Қуръонни ўргатди. Инсонни яратди. Унга баённи ўргатди» (*Ар-Роҳман сураси, 1 – 4-оятлар*).

«Осмонни баланд қўтарди ва (адолат) **тарозуни ўрнатди»** (*Ар-Роҳман сураси, 7-оят*).

Дунёни илоҳий ўлчовлар ва мезонлар билан тўлдирган Роббимиз Коинотнинг ўлчову мезонидан бошқа Қуръоний мезонлар билан ҳам билдирадики, ўлимдан кейинги дунёда ҳам ўлчов, мезонлар бор. Дунё ва охират мезонлар билан тўла.

Ҳаёт ва ўлим бошқа бошқа ҳассос ва ўзгармас мезонлардир. Ҳар ҳолимизнинг ўлчов ичida бўлиши, келажак наслимиз учун ибодат, муомала, яшаш ва ахлоқ ўлчамларида намуна бўлишимиз заруратдир. Ояти каримада марҳамат қилинади:

«Бас, ким зарра оғирлигига яхшилик қилса ҳам кўрадир. Ва Ким зарра оғирлигига ёмонлик қилса ҳам кўрадир». (*Залзала сураси, 7-8-оятлар*).

Барча ҳолатимиз ўлчову мезонлар билан аниқ белгилаб қўйилган экан, дунё ҳаётига қизиқиб бу ўлчовлардан ташқарида бўлганларнинг ҳоли ачинарли ва даҳшатли ғафлатдан бошқа нарса эмас.

Ар-Роҳман сурасидаги ояtlар ёруғига авлодларимизга яшаш сирини, Қуръонийлик ва бандаликни энг чиройли тарзда тушунтириш ва ўргатиш лозим.

Қисқаси, фарзандларимиз оятда айтилган коинотдаги илохий адолат оҳангини бузмасдан, гўзал ва шарафли мавқеларни химоя қилиб, бир меъёрда таълим олмоқлари зарур. Шубҳа йўқки, бу ҳол оила даврасида ота-онанинг маҳоратлари туфайли барпо бўлади.

Бундай бир илохий мисол, ўрнак эса фарзандининг келажагини жиддий тушунган ота-оналарнинг маҳсулидир.

Албатта, биз бунда фақат бугунга ёки келажакка оид эмас, балки мангу саодатга олиб борадиган абадий истиқболни мўлжалга оляпмиз. Афсуски, бугунда истиқбол деб болаларимизнинг фақат бугунини қутқариш билан бандмиз, ҳали ҳам уларнинг эрталари таҳликада турибди. Саноқсиз хато ишлар, доим «Нима қилсан экан? Боламизнинг келажаги яна ҳам муҳим!» каби баҳоналар билан фарзандларимизни Аллоҳ наздида гуноҳ ва исёнга отяпмиз. Аслида фарзандимизнинг диний маънавиятини юксалтира олсак, Аллоҳ таоло уларнинг истиқболини ҳам шунчалик порлоқ қиласди. Усмонийлар мамлакатларининг йигирма тўрт миллион кв км га кенгайиши сири мана шунинг ёрқин далилдир. Қийин замонларда Аллоҳнинг ёрдами етишиши ҳам шу диний маънавият, эътиқодга боғлиқ. Чаноққалъя ва Истиқлол Жангидаги зафарлар ҳам бу барокатга ёрқин мисолидир.

М.Акиф жуда чиройли ифодалаган:

*Куръондан воситасиз олиб гўзал илҳомни,
Асрнинг идрокига сўйлатайлик Исломни.*

Фарзандларимиз оладиган Куръон ахлоқи, тафаккури ва яшаш тарзи учун таълим бериш вазифаси ўзига, оиласига, динига, ватанига ва миллатига эга бўладиган авлодларни тарбиялаб вояга етказиш бизнинг мажбуриятимиздир.

М.Акиф бу ҳолни ҳам мисраларига тўкибди:

Эгасиз бўлган юртнинг ботмоги тайин, албат,

Сен эга бўл, бу ватан ботмагайдир оқибат.

Бу ҳам доим таъкидлаганимиздек, ҳаммадан аввал ота-онанинг зиммасидаги вазифадир.

Шуларни билишлари керакки, Чаноққалъя ва Истиқлол Жангига бўлгани каби бир қанча буюк зафарлар зоҳирда қўмондон, ғозий ва шаҳидларнинг жасорати туфайли бўлса ҳам, бошқа томондан уларни вояга етказиб, дуо этиб Ватан ҳимоясига юборган ота-оналарнинг саъй-ҳаракатлари натижасидир!

Бу натижаларга ҳасрат билан қараган шоир Сайрий бугунги аҳволга ва аслида ҳолат қандай бўлиши кераклигига эътиборни тортади:

Тоғлар эмас, эй ота, чўкиб бормоқда уйлар,

Дилларни ишғол этар бу кун зангори душман.

Уй асли жсаннат бўлсин, унда бўлсин хуш бўйлар.

Онажон, гуллар экинг, келмасидан зўр пушмон.

– Баъзи оилалар фарзанд неъматига етишиши учун тўлгонаркан, баъзилари ҳеч боласи бўлишини хоҳламайдилар, бунинг учун қўлларидан нима келса, шуни қиласидилар. Бу тўғри ҳаракатми?

– Турмуш қургач ҳеч бир зарурий ёки шаръий сабаб бўлмасдан фарзанд бўлишини хоҳламайдиганлар, она қорнидаёқ ҳар хир усуллар билан ҳомиладан қутулишни истайдиганлар наслнинг ҳалок бўлишига сабаб бўлишмоқда. Ҳатто ўсимликлару ҳайвонлар наслларининг давом этиши учун минг бир хил ибрат манзараларини кўрсатиб турганида маҳлуқотнинг энг улуғи бўлган Инсоннинг ўз наслини болталаш ташабbusлари қайси мантиқ ва виждан билан изоҳланади, билмадим. Ҳатто илон ҳам наслини ҳимоя қилиб, тухумларини ишончли чуқурларда саклашга ҳаракат қиласиди. Наслни ҳимоя қилиш туйғуси ичида ўзини ҳар тарафга ураётган ҳайвонлар қарписида коинотнинг энг ақлли ва улуғ борлиги бўлган инсоннинг бундай раҳим ва шафқатдан маҳрумлиги жуда ачинарли!..

Ояти каримада Қиёматдаги бир манзарага диққат тортилади:

«Ва вақтики, тириклай қўмилган қиздан сўралса. У нима гуноҳ учун ўлдирилган?» (*Таквир сураси, 8-9-оятлар*)

1400 йил аввалги бундай жиноятлар минг афсуски, усулинин алиштириб бу кунларда «аборт» шаклида қилинганди.

Замонамиздаги баъзи ота-оналар бир эҳтиёж, иш бўлмасин деб, фақат нафс буюрганидек айш-ишратда яшамоқлик учун болани олдириб ташлашга ҳаракат қилмоқлар. Одатда қиз фарзандларини тириклийн кўмган ярим ваҳший жоҳилият инсонлари билан мусобақалашаётгандек, ҳали туғилмаган, она қорнидаги маъсум гўдакни мода ва жиноят қурбонлари қилиб парчалаб ўлдирилмоқдалар. Бу энг аввало илохий лутфга нонкўрликдир! Бундай кимсаларга ҳаётнинг қандай кутилмаган «ҳадя»лари борлиги ҳам аниқдир. Бу жиноятни қилаёттганлар эртага, ҳаётда ёлғиз қолганларида уларнинг қўлларидан тутадиганлар шу болалар бўлишларини ўйлашлари керак. Ёки ўзларининг ота-оналари ҳам уларга шу ишни раво кўришганида ҳозир умуман ҳаётда бўлмасликларини ҳисобга олиб кўйишлари керак.

Дин ва иймондан маҳрумлик сабаби билан фақат ҳаётда яшашини энг олдинга қўйган, худбинлиги ва нафсоний орзуларини бажаришдан бошқа ўй-хаёли бўлмаган, инсонлик шарафи ва номуси билан хайрлашган қизганчиқ бир наслнинг қандай сон-саноқсиз фалокатларга олиб келишига эса дунё кўп марта гувоҳ бўлган.

Аллоҳ таоло барчаларимизни оиласизни яхшиликлар устида қуришимизни, бу оиласардан хайрли насллар вояга етказиб, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам умматига ва бутун инсониятга хизмат қилишларини насиб этсин. Омин.

Исломда Аёлнинг Мавқеи Ва Қизлар Таълими

Аёлнинг фазилати ва иффати жамиятни жаннатга айлантиради. Бундай жаннатда вояга етган насллар ҳам ўз атрофидагиларнинг ҳузурларига сабаб бўлади. Шу жиҳатдан солиҳа аёл оиласида, жамиятда биллур қандил қабидек қадрлидир.

*— Аёлнинг Исломдаги мавқеи қандай?
Хозирда аёллар ҳар хил сабаб ва оташин сўзлар билан ташқаридан баҳт топгани кўчаларга чиқарияптилар. Аслида улар ҳузур ва саодатни қаердан излашлари керак?*

— Ҳақ таоло хотин кишини ҳис-туйғу жиҳатида эркак кишидан бой қилиб яратган. Бу ҳис-туйғулар аёлга Аллоҳ томонидан юкландган бурч пойдевори вазифасини бажарса, ажаб эмас. Бу бурч – наслнинг муҳофазаси ва тарбиясидир. Бу илоҳий низомдан ташқарига чиқилса, аёлнинг фитратига хиёнат қилинган бўлади.

Охирги пайтларда хотинларга эркаклар билан ясама тенглик, бир хил кўришилик ўйини бошланиб кетгандек гўё. Уларнинг яратилиш хусусиятларига зид бўлган бундай ўйин аёллик ва оналик вазифаларига зарар берди, оиласдаги ҳузур ва сокинлик йўқолди, жамиятда тартибсизликлар чиқиб, эркакларда орият ҳислари маҳв бўла бошлади.

Хотин ва эркакнинг жисмоний ва руҳий яратилишлари бир хил эмаски, феълий ёки ҳукукий тен-

глик бўлсин. Муҳими, ҳар нарсада тенглик эмас, бурчлар ва вазифалар орасидаги баробарликдир.

Жаноби Ҳақ хотинлар ва эркаклар ўртасида бир-бирларини тўлдирадиган чиройли суратдаги адолатли вазифа тақсимини қилган ва шунга кўра ҳар иккаласига фарқли қобилиятлар ато этган. Улар фақат моддий ва маънавий бирлашганларидагина яратилиш фоясига мос бир комиллик юзага чиқади, шундагина оила ва жамиятда ҳузур пайдо бўлади.

Аёлнинг комиллиги Аллоҳ берган гўзал хислатларини, ҳаёю иффатини эҳтиёт қилиши ва ривож топтириши билан майдонга чиқади. Мабодо хотин ўзидағи хислатларни илоҳий қоидага қарши шаклда ўзгартиришга ҳаракат қиласа, ўзидағи аёллик ҳақиқатини ва хослигини йўқотса, демакки, кийматини ҳам йўқотибди, латофату нозиклигига ҳам зарар берибди. Аёлнинг бу аҳволида жамият хаёти оқсоқланади.

Аёлнинг яратилишига кўра яшави жамиятни жаннатга айлантиради. Бундай аёл оиласи ва жамиятда биллур қандил мисолидек қадрли.

Тарих саҳифаларини варакласак, жамиятлар аёллар билан обод бўлганини ва айни вактда уларнинг кўллари билан барбод бўлганини кўрамиз.

Агар хотинларга бахтни кўчадан қидириш кераклиги ўргатилса, уларнинг ҳаёт йўллари ҳам ойна синиклари каби парчалар билан тўлади.

Аёлнинг бахти – аёллигини сақлаб яшавида ва оиласи ҳимояси бўлишидадир.

«Жаннат оналар оёғи остидадир»⁵⁰ ҳадиси шарифи ҳақиқий она учун Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламдан севинч хабаридир.

Фазилатли она кенг ёйилган илоҳий қудрат қучоғи, оиласа баҳт манбаи, завқу шавқ чироғи, оила эркакларининг шафқат ўчоги ҳисобланади. Улар Роббимизнинг «ар-Роҳман», «ар-Роҳим» исмларининг дунёдаки аксиidlар.

Бизларни аввало бир қанча вақт қорнида, кейин эса қўлларида ва ўлгунича эса қалбларида кўтарган оналаримизга кўрсатадиган севги ва ҳурматга сазовар бошқа бир маҳлук яратилмаган. Рўзгор ташвишлари ва фарзанд тарбиясини елкаларига олган она ҳақиқатан нозик севгига, чуқур ҳурматга ва бир умрлик миннатдорчиликка лойиқdir.

Бир онанинг рухида йиғилган шафқат чегараларини ўлчай оладиган бирор тарози бормикан? Емай едириб, киймай кийдириб, ухламай ухлатди у... Ҳаёт тўлқинларида бизларга чанг қўнмасин деб бутун борлигини фидо этган она ва оталарнинг ҳақларини адо этиш мумкинмикин?

Мавлоно ҳазратлари шундай деганлар: «Онанинг ҳаққидан қўрқ! Уни бошингга тож қил! Оналар тўлғоқ дардини тортмасалар эди, болалар бу дунёга келишга йўл топа олмас эдилар».

Буюк валий ва фақиҳ Имом Аъзам раҳматуллоҳи алайҳ зулм қилиб қўймаслик учун Бағдодга қози бўлишни рад этдилар. Халифа Абу Жаъфар Мансур у зотни зиндонга отган ва дарралашга бу-

50. Суютий, Жомеъус сагир, I, 125

юрди. Дарра сонини эса ҳар куни орттирап эди. Ҳазрати Имом Аъзам шунча дарра остида қолиб, азобланиб ётсалар ҳам: «Бу ҳолимни онам эшитса нима қилади?» – деб хавотирга тушдилар. Дўстларига: «Илтимос, онам менинг бу ҳолатимни билмасин, у менинг азобланишимга чидай олмайди, адо-ю тамом бўлади», – деб хабар юбордилар. Бу онага бўлган муҳаббатнинг ёрқин мисолидир.

Ҳазрат Баҳовуддин Нақшбандий ҳам: «Бизнинг қабримиз зиёратига келганлар аввал онамизнинг қабрини зиёрат қилсинлар!» – деб она муҳаббати бетимсол эканига яна бир мисол бўлганлар.

Мулла Абдураҳмон Жомий эса: «Мен онамни нега севмайки, у мени бир муддат жисмида, бир муддат қўлларида, ҳаёти давомида эса қалбида ташияпти!» – деганлар.

– Фарзанд тарбиясида онанинг аҳамияти қандай?

– Бир миллатни қандай келажак кутаётганини айтишлиқ каромат эмас. Бунинг учун ёшларига қараш кифоя. Ҳар даврнинг ёшлиги ўзининг феълига мос бир шаклда куч-кувватини сарфлай олиши мумкин бўлган ўзгача ҳаяжон билан яшайди. Бу яшашда эса бутун миллатнинг одати акс этади. Бу ҳар миллат ёшларнинг ҳис ва дунёқарашига кўра шаклланади. Агар бир миллатнинг ёшлари куч ва иқтидорларини яхшилик, маънавият ва фазилатларга сарфлаётган бўлса, шубҳасиз, бу миллатни баркамол келажак кутиб турибди. Бунинг

акси бўлиб, ёшлар қобилиятларини нафсларига, қора ишларга исроф қилаётган бўлса, бундай миллат таназзулга юз тутади. Шу сабаб ҳар миллат уни юксак рух билан елкаларида таший оладиган ёшларни етиштирмоги лозимдир. Бу буюк вазифа эса оналар зиммасига тушади. Чунки фарзандларни оналар тарбиялайдилар. Барча валиюллоҳлар, саркардалар илк фазилат сабоқларини оналаридан олганлар.

Бунинг энг гўзал намуналари эса саҳобаи киромларнинг аёллариидир. Улар авлодларига жон ва моллари билан фидокорлик қилишни ўргатдилар, жигарбандларининг кўнгилларини Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бўлган муҳаббат билан тўлдирдилар. Мана шу сабаб Ислом ривож топди, улар бу ишлари билан кучли жамият кучли оила билан қурилишини исбот этдилар. Кучли оиласар шуларки, улар таълим олдилар, нафс тўсиқларини енгдилар. Бундай кучли оиласар солиҳа аёллар саъӣ-ҳаракатлари натижаси ўлароқ вужудга келди.

– Қизлар таълимида Қуръон қурсларининг аҳамияти қандай? Бу қурсларда таълим ва тарбияда нималарга эътибор берилиши лозим?

Бутун муассасалар, жумладан, Қуръон курслари шафқат, жонкуярлик ва хизмат ўчоги бўлмоғи лозим. Бундай ўқиш курслари деворлари ортида фақат билим бериш эмас, балки бу билим

марҳамат ва муҳаббат билан сүфорилса, айни муддао. Зотан, ўкувчисига муҳаббатини кўрсата олмаган ўқитувчи, иймонини кичик-кичик ишораларла севинч билан кўрсата олмаган тарбиячи, Қуръоннинг севгиси ва моҳиятини сездира олмаган олим жавобгарлик ҳиссидан қўрқиши керак, чунки у ишлаб турган жой унга ишониб топширилган бир байтулмол (давлат ва миллатнинг моли), ўкувчилари эса омонатдир. Талабалар берилиши керак бўлган таълимни олмасалар, бандалик ҳаққи бузилиши юзага чиқади.

Инсонларнинг аксари дунёга ром бўлган замонамиизда, айниқса, Қуръон муаллимлари талабаларга кўпроқ эътибор беришлари лозим бўлади. Муаллим ва муаллималар энг аввало талабанинг кўнглини ўқитувчисининг муҳаббати билан тўлдиришлари, «Алифбо»ни бошламасдан аввал «алиф»нинг ҳақиқатини ўргатмоқлари мақсадга мувофиқдир. Талабаларнинг кичкина қалбларига Аллоҳ ва Расулуллоҳ севгисидан жилолар оқизишлари, бу севгининг жилваларини жойлашлари, Исломнинг барча гўзалликларини назокат билан у топ-тоза қалбларда акс эттира олмоқлари лозим.

Гоҳо жазоловчи, гоҳо бир жаллод ролини ўйнаган, важоҳати билан талабалар устида ҳукм юргазишга уринган муаллим, чимирилган қошлар билан Қуръонни ўргатишга ҳаракат қилган ғофил ва жоҳилнинг ҳаракатлари фақат зиёндан иборат.

Қуръонга қарши ҳамла қилиш хатосидан кейин бошқа бир кишининг маънавий ҳаётини қорайтириб қўйишилик хатоси энг катта хатодир!

Куръон курсларида таълим берувчи устозлар комил бир хизмат кишиси бўлишга ғайрат қилмоқлари лозим.

Комил ўқитувчи қалби кенг, ўзи билганига амал қилувчи, раҳим-шафқат, ҳамдардлик каби ахлоқий хислатларга бой, гина ва нафратга душман кишидир. Бундай ходим қанақа шароитда яшамасин, ўз борлигини ва иймонини ҳимоя қиласиган кишидир. Фитна ичидаги бўлса ҳам, атрофдагиларга ахлоқи билан намуна бўла оладиган, фитналар унга таъсир қиласиган кишидир. Қисқаси, бундай ходим ҳар жойда қалбини мол, мулк, мавқе ва манфаат балосидан сақлай олиши керак.

Бир ҳикматли сўзда шундай дейилибди:

«Дунё З нарса билан жаннатга айланади: кўлдан, дилдан ва кўнгилдан инфоқ қилиш билан; Аллоҳнинг қулларини кечириш билан; золимнинг зулмига зулм билан жавоб бермасдан унинг ҳидоятига сабаб бўлиш билан».

Бошқа бир ҳикматда эса одамлар ичидаги ўзларини биладиганлар З тоифа эканлиги айтилган, булар: ҳеч кимни ранжитмаганлар; исм ва сифатларини айтишдан ҳам ҳаё қиласиган хокисорлик ва тавозе соҳиблари; Илоҳий омонат ва маҳлукларга Ҳақ назари билан қараганлардир.

Гулу чечак манзаралари оғир табиатли ва қўрсакишини ҳам табассум қилишга мажбур этгани каби инсонларга раҳбар ва намуна бўладиган кишининг кўнгли ҳам шу гул боғчасидек бўлиши, бутун маҳлукотга севинч ва саодат бера олиши лозим.

Энг қаттиқ ва ғофил қалб ҳам унинг қаршисида юмшashi, уйғонмоғи керак.

Куръон курсларимизда устозлар ўргатишдан ҳам кўра қўпроқ тарбия беришни мақсад қилишлари, ўзлари фазилат манбаи бўлишлари лозим. Бинобарин, истиқболнинг шараф саҳифаларини тўлдира оладиган оналар мана шу муассасалардан етишиб чиқадилар. Бундай курсларда таълим олган қизларимиз ўқиши тутгатиб ҳаётнинг кутилмаган совғалари билан рўбарў келганларида Исломнинг гўзалликларини қўллаб, шароитдан чиройли тарзда чиқа олишлари керак. Куръон курслари икки Фотиманинг руҳи билан тўла бўлиши лозим.

— «*Икки Фотима» деб кимларни назарда тутдингиз, мумкин бўлса, изоҳлаб берсангиз.*

Биринчи Фотима Инсон сурасининг 8 – 12-оятларида фазилати Аллоҳ таоло томонидан баён қилинган Фотима онамиздир.

Ҳазрати Ҳасан ва Ҳусайн розияллоҳу анхулар гўдаклик чоғларида бир касалликка йўлиқдилар. Шунда Ҳазрати Али розияллоҳу анҳу ҳамда Фотима розияллоҳу анҳолар уч кун рўза назр этдилар. Биринчи кун энди ифтор қилишга ҳозирланиб турганларида бир фақир келди ва Аллоҳ ризоси учун егани бир нималар сўради. Дастанхонларидаги таомни бериб юбордилар. Шу тариқа ифтор қилиб иккичи кун рўзасини ҳам тутдилар. Иккинчи кун ифтор вақтида бир етим эшикни тақиллатиб келди ва у

ҳам Аллоҳ учун бир луқма сўради. Яна дастурхондаги борларини унга бериб юбордилар. Яна қорин очлигича учинчи кун рўзасига ниятландилар. Учинчи кун ифтор вақтида бир қул келиб Аллоҳ ризоси учун таом сўради ва яна овқатларини унга бериб юбордилар. Учинчи кун ифтори ҳам шундай бўлди. Шунда Инсон сурасидаги ушбу оятлар нозил бўлди: «**Ўзлари таомларини яхши қўриб турсалар ҳам, уни мискин, етим ва асирларга берарлар. «Албатта, биз сизларни фақат Аллоҳ розилиги учун овқатлантирамиз. Бунинг эвазига сизлардан мукофот ёки ташаккур хоҳламаймиз. Албатта, биз қўрқинчли, шиддатли, узун кунда Роббимииздан қўрқурмиз», – дерлар.**

Бас, уларни Робблари ўшал кун шарридан сақлади ва уларга хушрўйлик ҳамда хурсандчилик ато қилди. Ва сабр қилганликлари учун уларни боғу роғ ва ипаклар билан мукофотлади» (*Инсон сураси, 8 – 12-оятлар*).⁵¹

Бу оятлардаги З жиҳат эътиборимизни тортади:

1. Аллоҳнинг маҳлуқларига Аллоҳнинг раҳм назари билан қарай олиш; етимнинг, фақирнинг ва асирнинг кўнглини топиш. Бу ҳақда Абу Бакр Варроқ ҳазратлари шундай дейди: «Садақа қилмаган жаннатни умид қилмасин. Фақирни севмаган Пайгамбаримизни севишини иддао қилмасин, иккаласи ҳам ёлғончидир!»

51. Воҳидий, 470; Замахшарий, VI, 191-192; Розий, XXX, 244.

2. Садақани Аллоҳ ризолиги учун берә олиш. Бу хусусда Ҳазрати Али розияллоҳу анху ва Ҳазрати Фотима розияллоҳу анхолар «Сизларни фақат Аллоҳ ризоси учун овқатлантияпмиз. Бунинг эвазига сизлардан мукофот ёки ташаккур истамаймиз» дедилар. Биз ҳам қилаётган амалларимизни фақат Аллоҳ ризоси учунгина қиляпмиз, ҳеч бир эваз истамаймиз, иншааллоҳ.

3. Бу муҳтарам ва ибрат соҳиби бўлган инсонлар: «Албатта, биз кўрқинчли, шиддатли ва узун кунда Роббимиздан кўрқамиз» дейдилар. Бу бир мўмин қалбнинг Аллоҳ тақвоси билан тўлалигига далолатdir. Аллоҳ таоло ҳам уларнинг бу ихлос ва хизматларини бесамар қўймади, уларга жавобан «Уларни у кўрқинчли кунда омон сақлаймиз» деб марҳамат қилди.

Фотима розияллоҳу анхонинг кўнгил дунёсими акс эттирган яна бир мисол эса қуидагича:

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам Каъбанинг «Рукнул Ямоний» деган жойида намоз ўқиётган эдилар. Абу Жаҳл келди ва у зотнинг бир ўзлари эканини кўриб севиниб кетди. Дарҳол бирини юбориб янги сўйилган түянинг ичак-чавогини келтиртириди. Расулимиз саждага борган вақтларида 70-80 кило оғирлигидаги у ифлос ичак-чавоқларни муборак бошлари устидан ағдариб юборди. Ваҳоланки, Пайғамбаримизнинг ҳали мусулмон бўлмаган амакиси Аббос ҳам ўша ерда эди, лекин мушриклардан кўрқиб овозини ҳам чиқармади.

Шу яқиндан ўтиб кетаётган 9-10 ёшлардаги Фотима бу холни кўриб қолди ва югуриб ке-

либ йиглаб-йиглаб Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам устиларидан ифлосликларни тозалай бошлади. Он Ҳазрат: «Йиғлама, қизим!» – деб Фотимани юпатар эдилар.⁵²

Яқин қариндош ҳам ёрдам эта олмаган бундай қалтис вазиятда Фотима онамиз жасорат кўрсатдилар, чунки у Аллоҳ ва Унинг Расулини ҳамма нарсадан устун деб билиб, Роббимизни ва Расулulloҳни ҳамма нарсадан кўпроқ яхши кўрар эдилар. Шу сабаб ҳам Фотима онамизга «Умму абиҳа» – «Отасининг онаси» номи берилди.

Иккинчи Фотима эса Умар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муборак жонларига қасд этиб, улкан жиноят қилгани кетаётганида уни шаштидан қайтариб ҳидоятига сабаб бўлган Фотимадир.

Ўша куни Фотима шунақанги қалб билан Қуръон ўқидики, Умардек қаттиқ қалбли бир жоҳилни эритди, бу жоҳилнинг ўрнига кўнгли раҳм-шафқат билан, кўзлари ёш билан тўла, Ҳақ қаршисида икки букилган Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳуни келтирди.

Мана шунинг учун ҳам Қуръон курсларимизда бу иккала Фотимани ўrnak кўрсатишлари жуда муҳим.

Ҳар бир қизимиз улар каби жонкуяр ва мард бўлишлари, амалини Аллоҳ ризоси учун қила олишлари, Қуръони каримни севинч ва чин дилдан

52. Қаранг: Бухорий, Солат, 109. Жиход 98, Жизя 21; Муслим, Жиход, 107.

ўқишилари керакки, орзулар рүёбга чиқсин, илохий хис ва таъсир кўнгилларимизни тўлдирсин.

Бу ерда Оиша онамиз розияллоҳу анҳони эслашлик ўринли бўлади. Оиша розияллоҳу анҳо оналаримиз ичидаги энг зеҳнлиси эдилар. Асҳоби киром орасидаги етти мужтаҳиддан бири бўлганлар. Расулимиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам онамиз ҳақларида: **«Динингизнинг учдан бирини Оишанинг уйидан ўрганинг»**, – деб марҳамат қилганлар.⁵³

Шу жиҳатдан ҳам ҳар муслима аёл Ҳазрати Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг Расулимиз мақтовларига сазовор бўлган зукколиги ва фаросатларидан, Аллоҳ таоло ҳаёси ва поклигига гувоҳлик берган ифратидан ҳисса олишга ҳаракат қилишлари керак.

Аллоҳдан тилагимиз шуки, Роббимиз барча қизларимизга Фотима оналаримизнинг жасоратларидан, Оиша онамиз розияллоҳу анҳонинг заковат, фаросат ва ҳаёсидан, Хадийжа онамиз розияллоҳу анҳонинг садоқат ва фидокорликларидан ҳиссалар насиб этсин. Омин.

53. Дайламий, II, 165/2828.

Яқин тарихимиздан

Оила Ва Жамият

Хаётидан Намуналар

Тарихимизга назар солсак, оиланинг жамиятдаги ўрни қанчалик муҳим бўлганига амин бўламиз. Тарихдаги давлатларимизнинг ривожланган бўлишига қарамасдан вақф ва кўмаклашиш маданиятининг равнақига шоҳид бўламиз.

– Устоз, саҳобалар ҳаётидан сўнг яна шундай жонкуярлик намуналарини кўрсата олган бошқа бир давр бўлдими? Саодат асиридаги каби гўзал оила ҳаёти, туйгулар кейинги асрларда ҳам яшалдими?

– Албатта, бундай даврлар бўлди.

Ислом турғун эмас, ҳаракатдаги бир диндир. Шу сабаб Исломнинг аввалида мавжуд бўлган гўзалликлар зоҳиран ўзгарса ҳам, аммо ҳар замон, ҳар даврда самимиятини сақлаб қолаверади.

Саодат асиридан кейинги ўтган вақтларда Усмонийлар даври иккинчи Саодат асли сифатидан из қолдирди десак, хато қилмаган бўламиз. Ҳақиқатан ҳам аждодларимиз хоҳ оила хузури ва саодати жиҳатидан бўлсин, хоҳ жамиятнинг иймон, илм, эҳсон, яхшилик жиҳатидан бўлсин гўё мусобақадагидек ҳаракат қилганлар, бу борада кимўзарга ўйнаганлар. Улардан қолган моддий, маънавий бойликлар, bemisл madаний ёдгорликлар таърифлаганимиз ҳақиқатнинг ёрқин гувоҳларидир.

Усмонийлар кучли давлат сифатида ном қолдирган. Уларнинг вақф маданияти ривожидаги ҳиссалари яна ҳам муҳташамроқdir. Бунинг натижасида бутун дунё уларни бош тожи қилиб қадрладилар, шу тарзда кўп вақт хукмронликни давом эттиридилар.

— *Усмонийлар давлатида яратилган вақф маданиятини акс эттирувчи меъморий шоҳ асарлар ичida волида султонларнинг ва сарой хонимларининг ҳисса қўиган асарлар ҳам бор. Бу ҳақида ҳам бироз маълумот бера оласизми?*

— Усмонийлар замонида барпо бўлгани аниқланган 26300 вақфдан 1400 тага яқини аёллар тарафидан таъсис этилгани жуда аҳамиятлидир.

Булардан Нур Бону волида султон Истанбулнинг Анадолу ва Румели ёқаларида бир қанча иншоотлар қурдирди. Ускудар Тўптошидаги «Атик Волида» жомеси, мадрасаси, шифохонаси ва ҳамоми ундан бизгача етиб келган ўхшаши бўлмаган асарлар ва хизматлариридир.

Бундай хонимлардан яна бири Моҳипайкар Косем волида султондир. У ҳам «Янги жоме»нинг пойдеворига асос солди, Ускудар «Чиннили» жомесини ва унинг ёнида мактаб, чашма, ҳадис ўргатувчи «Дорул Ҳадис» мадрасасини қурдирди. Ҳамда Анадолу Кавагидаги «Жоме» масжидни иншо эттириди. Унинг етим ва факир қизларни турмушга бериш учун қурган вақфи ҳам алоҳида дикқатга са-

зорвордин. Косемнинг булардан бошқа ҳам яна бир қанча ҳайратланарли ишлари бор.

Волида султонлар орасида энг ўжар ва қаттиқўллиги билан танилган Косем султон ҳам вақф таъсис этиб, заифларга шафқат, марҳамат кўрсатиш борасида донг чиқаргани эса алоҳида эътиборга лойиқ.

У пойдеворини қурдирган, лекин битказишига умри вафо этмаган, қурилиши ярим қолган «Янги жоме»ни қуриб битказиши, ибодат учун очиш шарафи Хадича Турҳан султонга насиб бўлди. Бу бино ёнида мактаб, мадраса, иморатлар, кутубхона ва чашма ҳам жойлашган. «Янги жоме»нинг диққатни тортадиган бир жиҳати бор: бу муборак кечаларда ва Рамазонда баъзи чашмалардан асал шарбати оқизилиши ва намоздан чиққан жамоатга икром этилишидир. Ҳатто асалнинг сифатигача вақф эътибор берар эди. Ўз давриинг энг мақталган «Бозор» деб аталган асали Ризанинг қозиси Атинадан келтирилар эди. Қанчалик қиммат бўлса ҳам, вақфда фақат шу асалнинг қўлланилиши, бошқа нав асалларни олмаслик шарт қилинган эдики, бу ҳам яхшиликни қилишдаги ҳиссиёт, сезгирилик, хуш кайфият даражасини кўрсатадиган мисолдир. Бу Хоним султон вақфлар ишининг давомийлигини сақлаш мақсадида жуда бой манбааларга мурожаат қилди, вақф идораси учун 116 та маошли маъмурлар тайин этди.

Пертивниял волида султон ҳам Истанбул Оқсаройдаги «Волида жомеси» ва «Эй Вадуд жо-

меси»ни қурдирди, алоҳида мактаб, кутубхона ва چашма ҳам қурдириб уларни вакф қилди.

Эдирнекапи ва Ускударда «Солатун жомеси»-ни қурдирган Мехримоҳ султон эса бино эттирган бир қанча вакф қилинганди обидавий асарлари-га қарамай жуда тавозели, камтар ва маънавиятга бой бир хоним эди. Буни куйидаги мисолдан яққол кўришимиз мумкин.

Макка ва Арофатнинг суви ўз вақтида Ҳорун ар-Рашиднинг аёли Зубайда хоним тарафидан Бағдод атрофидан у ергача келган эди. Фақат Қонуний замонидагина бу сув йўлларининг бузилгани, چашмаларнинг кифоя қилгудек оқмагани айтиб ўтилади. Буни ўрганган Мехримоҳ султон отаси Қонуний хузурига кириб, бу сув бандининг бош меъмор Синон томонидан таъмир этилиши ва бу хизматининг махфий қолишини ундан илтимос қиласи, бу иш учун бутун зийнат ва жавоҳирлари-ни беради. Меъмор Синон «Сулаймония жомеси»-нинг пойдеворлари чўкиб кетгач бир қанча вақт ўртада кўринмай қолганди. Бу воқеа сабаби аниқ маълум эмас, гўёки пойдевор чўкиб қолгани учун меъмор йўқолиб қолган дейилади. Ҳолбуки, меъморнинг йўқолиши «Айнил Зубайда» («Зубайда булоғи») деб аталган сув йўллари қурилишида қолиб, Мехримоҳ султоннинг хизмати ва ҳимматининг махфий қолиши учун қилган тадбири эди.

Волида султонлар ичида яхшиликлари билан танилган машҳурларидан бири Базмиолам волида султондир. У асрлар давомида хизмат қўрсатган ва тарихга сингтан бир қанча хайрия ишларини

қилди. Қурдирган иншоотларининг энг каттаси Долмабоғча саройи ёнидаги «Волида жомеси»дир. Машхур Галата кўприги ҳам унинг вақфидир.

Волида султоннинг Шомда қурдирган бир вақфи ҳам жуда муҳим. Вақф шарти: шомнинг ширин сувини ҳожиларга улашиш; хизматкорлар синдирган ёки бошқа бир зиён берган ашёларининг тўла ниши.

Яхшилик қўли жуда узокларга этган Базмиолам волида султоннинг хизматларидан яна бир муҳими шахсий молидан катта маблағ ажратиб вақф қилиб қурдирган «Ғуррабои муслимин» шифохонасидир. Бу буюк асар жоме ва масжиди билан 1843 йилда хизмат қилишни бошлади, ўша кундан ҳозиргача Уммати Мұхаммад соллаллоҳу алайхи ва саллам факирларига шифо тарқатиб келади.

Бу султон оналар яхшилик ва хайр ишларида энг аввал сув муаммосига аҳамият берганлар. Макка ва Арофатдаги каби Истанбулни ҳам вақф суви ва чашмалари билан тўлдирдилар. Бунинг учун ҳали ҳам ишлатиш мумкин бўлган банд(канал)ларни таъсис этиб, Истанбулни доимий ичимлик сув эҳтиёжини қондирадиган сувга етказдилар.

Муборак аждодларимизнинг ихлос билан қурган вақфлари, фаолиятлари дуолар ва миннатдорчиликлар билан Қиёматга қадар давом этиши тайин. Бу вақфлар бугунги ва эртанги кун одамларимизни жоме, мактаб, касалхона, ҳаммом каби эҳтиёжларига ярамоқда ва буларнинг кўпи ҳали ҳам хизмат кўрсатишда давом этяпти. Булар муборак

Хузурбахш Оила

аждодларимизнинг азиз руҳларини шод этадиган садакаи жория, иймон нишоналаридир.

Ҳақ таоло аждодларимизнинг қилган бу кўнгил хизматларини давом эттира оладиган ва улар билан бошқалар дардини ҳис қила оладиган, яхшилик севувчи, фазилат ва қарам соҳиби бўлган насл этиштира олушимиизни такроран насиб айласин. Омин!

Хотима

Инсон яратилиши билан бошланган оила ҳаёти, ҳеч шубҳасиз, абадият сафаримизда борадиган жойимизни кўрсата оладиган ягона ойнадир. Чунки оила охират учун экинзор бўлган дунё ҳаётида туйғулар, ирода, яъни ақл ва кўнгил тарбияланадиган энг биринчи мактаб, муомала, саодат ва жаннат ўчоғидир. Шу сабаб ҳам бу муборак жой ўзининг асл ҳолини акс эттириши, ҳаётимиздаги энг мазмунли қунларни ўтказган иқлинимиз бўлмоғи лозим. Ташқарида оддийгина қаҳванинг хотираси қирқ йил эсланар экан, ичкарида бундай қаҳваю гўзалликларнинг хотираси беҳисоб бўлиши керак. Оила ҳаёти бир умрга татиидиган, бездирмайдиган, ўзаро қадр-қийматни туширмайдиган, аксинча, йиллар ўтиб янада чирой очган ва қадрланган обида асарлари сингари муҳташам бир ҳолга айланмоғи керак.

Шу сабаб оила ҳақида фикрларимизми такрор кўзда кечирайлик, у ўта шахсий бўлиб, меҳмонхона ёки дам олиш учунгина келинадиган жой эмас. Оила Аллоҳ назари тушган ишқ, муҳаббат, ўзаро хурмат ва хизмат мевалари тўпланадиган кўнгил боғчасидир. Бу боғчанинг гулу райхонлари, булбуллари

бир баҳор ичида яшаса, Қиёматда ҳам насибамиз баҳордек бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас.

Қисқаси, оиласда Махшар кунининг даҳшатларида ота-она ва фарзандлар бир-биридан қочишига сабаб бўлмаслиги, аксинча, у ерда бир-бirlарига кучоқ очиб, соғиниб кўришишларига боис бўладиган муҳит бўлиши керак.

Шулар учун ҳозирдан тайёрланиш, ҳаракат қилиш керак. Нима қилса, қандай яшаса оиласдагилар бир-бирига шафоатчи, кутқарувчи бўлади? Буларнинг сабабларини қилиш лозим.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қилдилар: «**Қандай яшасангиз шундай ўласиз, қандай ўлсангиз шундай тириласиз**».⁵⁴

Бундай мукаммал оила ҳақида шоир М.Али Эшмели куйидагича ёзганди: Шеър мазмуни:

Хузурли оила бир жсаннат саройи, ҳам жонга шифо, у кўнгиллар тилагин устида юксалган бинодир.

Уйга кирган нарсалар фақат ҳалолга боғлиқ. Ҳаром аралашса у кучсизланади, ҳаром бутун оламни чўктиради.

Ўзаро ҳурмат маҳкам девор бўлади, агар пой-деворига ёмон гумон аралашмаса.

Унинг гўзаллиги ҳар дардга жон, сабр беради, тақдиди асалга айланади.

Ҳаёт гулларининг макони соглом, тоза муҳаббат натижасидир.

54. Мунавий, Файзул Қодир, V, 663.

Мана шудир Улуг Мавлога кўприк, азалдан ишқни инсонга Худо шунинг учун берган.

Бу кўприк бўлмаса, гурбатда ҳамма хароб бўлади. Эй йўловчи, бу кўприкни бузиб қўйма.

Бўлар-бўлмасга тошадиган тошқинлар бу кўприкни бузмасин, ҳар алам қаттиқ зилзиладир, қалбга зарар беради.

Қовоқ осиб, юзни осилтириб яшама, оила фарииштадек таббасумингни истайди.

Сирот кўприги каби бир кўприкдир оила, вафодорни жсаннат йўлига олиб чиқади.

Бунда бизга Хадийжса онамиз ва Муҳаммад соллаллоҳу алаїҳи ва салламлар ибратдирлар. Хайрли оила ҳар онда муқаддасир.

Демак, оила исломий ўлчов ва рух билан курилса, бу уй охиратга оид катта ютуқ бўлиши билан бирга, дунёда ҳам кўплаб яхшиликлар, гўзалликлар ва хайрларнинг жонланишига васила бўлади.

Роббимиз бизларга ҳам мана шундай оиласлар эҳсон қилсин, азиз миллатимиз учун, шу жаннатмакон Ватанимиз учун оиласизни, ёшлигимизни илм, иймон, ишқ, ҳамдардлик, хизмат ва бошқа хислатлар билан тўлдирайлики, абадий саодатга сабаб бўлсин. Ана шу мезонларда курилган оиласлардан яна фотиҳлар, ёвузлар каби жаҳонгирлар етишиб чиқишлигини эҳсон айласин. Омин.

Мундарижа

Муқаддима	5
Исломда Никоҳ Ва Оила	11
Оилада Аёл Эътибор Бериши	
Керак Бўлган Жиҳатлар	43
Оилада Эркак Эътибор Бериши	
Керак Бўлган Жиҳатлар	63
Оилада Эркак Ва Аёлнинг Биргаликда	
Эътибор Беришлари Керак Бўлган Жиҳатлар	79
Бола Тарбияси	95
Исломда Аёлнинг Мавқеи	
Ва Қизлар Таълими	133
Яқин тарихимиздан Оила Ва	
Жамият Ҳаётидан Намуналар	147
Хотима	155

